Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

85072

PASZTO TÖRTÉNETE

Irta:
VASS JÓZSEF
állami el. isk. igazgató, iskolafelügyelő.

GYÖNGYÖS
1939.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Forrásmunkák :

1. Albert Ferenc : Heves- és Külső-Szolnok vármegyék leírása. 1868.

2. Szederkényi Nándor : Hevesvármegye története. I—IV. kötet. 1893.

3. Békefi Remig dr. : A zirci, pilisi, pásztói és szentgothárdi egyesített apátságok története. I—III. kötet.

4. Dr. Borovszky Samu : Hevesvármegye monografiája. 1909.

5. A pásztói szabó-szűrszabó-szűcs céh iratai, okmányai.

6. A községházánál levő régi jegyzői feljegyzések. 1759—1800.

7. Az egyesületek és iskolák irattára.

Ezen munka készült 1925—1938-ig

85972

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
193.. 1 év. 1910 sz.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

TARTALOMJEGYZÉK :

Előszó.

I. Fontosabb évszámok Pásztó történetéből.

II. Pásztó neve.

III. Pásztó története :
- a.) A város története. Hősihalottak.
- b.) Városbírák ; a zsidóság letelepülése.
- c.) A plebánia-templom és a Szentlélek-templom története. A plebánosok névsora 1332—1938-ig.
- d.) A nevezetesebb pásztói nemzetségek és a 200 évesnél régibb többi családok.

IV. A pásztói céhek :
- a.) A céhek története.
- b.) Okmányok.

V. A mai Pásztó :
- a.) Földrajzi és gazdasági viszonyok.
- b.) Társadalmi élet és művelődés :
  - I. Iskolák.
  - II. Egyesületek, körök, sajtó, irodalom.
  - III. A nép műveltsége és szokásai.
  - IV. Egészségügy, kórház.

ELŐSZÓ

Ez a szerény mű 13 évi búvárkodás eredménye. Megírásához a gondolatot az adta, hogy — annak idején — a népművelési előadások során a hallgatóság nagy érdeklődést mutatott a község — hajdani város — története iránt.

De ugyanakkor azt tapasztaltam, hogy a közönség nagyobb része alig ismer valamit a község multjából. Pedig Pásztónak több mint 1000 éves multja van !

Ez a mult tele van sok-sok szenvedéssel, verejtékkel és küzködéssel, de ugyanakkor tele van dicsőséggel és mélységes hittel is.

A hit acélozta meg a lelkeket a nehéz és válságos időkben s azért jött minden bukás után a feltámadás.

Célom volt a szélesebb néprétegekkel is megismertetni a multat, mert a mult tanulmányozása közben erőt és hitet meríthetünk a szebb és boldogabb magyar jövendőre.

Ha ezen célomat elértem, akkor munkám nem volt hiábavaló.

***

Köszönet mindazoknak, akik e mű megszületése körül segítségemre voltak. Köszönet elsősorban Stolmár Viktor, vitéz Ágasváry Lajos, Zeke Gábor, Strémen József, Várhegyi (Gottlieb) Miklós és Pálmai Gyula uraknak hathatós támogatásukért.

Gyöngyös, 1939.

A magyar feltámadás kezdetének évében.

Szerző.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

I. Fontosabb évszámok Pásztó történetéből.

1896 táján itt pihent meg Árpád fejedelem honfoglaló hadaival és innen küldötte vezéreit az északibb vidékek elfoglalására..

1135. évből származó oklevél szerint Pásztó Aba Sámuel király birtoka volt.

1190-ben III. Béla királyunk a ciszterci-rend számára itt apátságot alapított.

1265-ben az apátság kegyura István, V. István király feleségének lovászmestere.

1303. Itt járt Vencel királyunk és az egri káptalan részére itt állított ki egy oklevelet.

1332-ben szerepel először a Szent Lőrinc plebánia-templom.

1407. április 26-án Zsigmond királyunk a budai polgárokat megillető jogokkal ruházza fel a pásztóiakat.

1461. szeptember 22-én Mátyás királyunk tartózkodott Pásztón. A Zsigmondtól nyert kiváltságokat ő is megerősítette.

1490—1516. II. Ulászló szintén megerősíti e kiváltságokat.

1551-ben a török elől visszavonuló királyi hadak felégették a pásztói erősséget és a város nagy részét.

1552-ben Pásztó már török uralom alatt volt.

1666-ban I. Lipóttól nyerték céhlevelüket a szabók.

1679. Horváth János kuruc-kapitány felépittette romjaiból a Szentlélek templomot.

1688—1700-ig itt tartották a megyei közgyüléseket.

1700 körül találták meg Hédervárott a Zsigmondtól kapott oklevelet.

1701. március 26-án I. Lipót is megerősítette a város kiváltságait.

1715-ben nagy jégverés pusztitotta el a határt. Ennek emlékére tartják a bockuti körmenetet.

1716—1717-ben marhavész pusztitotta el a marhaállományt.

1723-ban épitették a Szent Lőrinc templom tornyát.

1725. évben a zsidók gondatlansága miatt leégett a város fele és ezért nemcsak a városból, hanem az egész vármegyéből kitiltották őket.

1740—1780-ig Mária Teréziától kapták céhlevelüket a csizmadiák.

1743-ban állitották helyre a török által elpusztitott monostort.

1763-ban nyitották meg a Szentlélek temetőt.

1764-ben tették le a róm. kat. plebánia alapját.

1769. okt. 27-én Pásztón tartózkodott Eszterházy Károly püspök.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

1780-ban nyitották meg a felső és alsó temetőt.
1781. II. József császár eltörölte az apátságot.
1786-ban nagyobbitották meg a Szent Lőrinc templomot.
1787. szeptember 18-án költöztek el a ciszterciták Pásztóról.
1787-ben költöztek be ismét a zsidók.
1788-ban az alsó temető északi felén jelölték ki a zsidók részére a temetőt.
1790. június 28-án leégett a városház környéke.
1797-ben leégett a város alsó fele.
1802. évben I. Ferenc király helyre állitotta az apátságot.
1804. A pintér (bognár)-céh céhlevelet kapott I. Ferenctől.
1806-ban leégett a város alsó része.
1822-ben ujból leégett a város jelentékeny része.
1836-ban az egész város leégett. Ekkor tarolták le a mátrai erdőket s azóta kopár a Mátra e része.
1872-ben Pásztó járási székhely lett.
1883-ban megszünt járási székhely lenni.
1931-ben Pásztón szolgabirói kirendeltséget állitottak fel.

II. PÁSZTÓ NEVE

Mint ősrégi helynek, Pásztónak a neve is sok változáson ment keresztül. Nevének legrégibb alakjai voltak: Pasztuch, Paszth. Ezekből az alakokból fejlődött ki a Pászthó, majd a jelenlegi Pásztó elnevezés. Eredeti nevét a rajta keresztül folyó Kövecses, (Kövicses) pataktól nyerte, melyet azelőtt Pasztnak hivtak.

Szerepelt még Szakállas Pászthó néven is egy ideig. E nevét az 1684-ből származó pecsétjén látható szakállas főtől kapta. Ez a szakállas fő disziti a mai községháza homlokzatát is.

Hogy ez a szakállas fő honnan és hogyan került a címerbe, erről hiteles feljegyzések nincsenek.

A szomszédos és környékbeli községek palóc lakossága ma is csak Pásztoha néven emlegeti.

III. PÁSZTÓ TÖRTÉNETE

a) A város története.

Pásztó története tulajdonképen a honfoglalással kezdődik. A honfoglalást megelőző korokról az itt-ott előbukkanó leletek nyujtanak némi tájékoztatást.

A legrégibb időben e területet is tenger borította. E tenger maradványai a nógrádi oldalon található kisebb tengeri csigák. Nagyobb tengeri kagylók, halmaradványok, lenyomatok pedig a mátraszőllősi mészkőbányában találhatók.

Hogy az ember mikor jelent meg e tájon, arról a földből kikerülő és különféle korokból származó leletek adnak felvilágosítást.

A Pásztóhoz közel fekvő Óvár-hegyen régi avar telep nyomai még ma is feltalálhatók. A réz és bronz-korszakból származó telepeket pedig az ugyancsak közeli Zagyvaszentjakab és Apc községek határában tártak fel. Az Ágasvár alatt szkitha eredetű üveggyöngyök, Pásztón pedig római érmék kerültek napfényre.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

E néhány adat is tanúbizonyság arra, hogy a Mátra e részén és a Zagyva völgyében már a legrégibb időkben is mozgalmas élet volt.

A Zagyva árterülete dús legelőt, az erdők sok vadat, az erdőkoszorúzta hegyek pedig védelmet nyujtottak az ide-oda vándorló különféle népeknek.

A honfoglalást közvetlen megelőző időben már szláv törzsek laktak e vidéken. Pásztó is lakott hely volt. Innen ered Szlávos neve is.

896 táján, vagyis a honfoglalás idején, Pásztó már nevezetesebb helyként szerepel. Anonymus, Béla király névtelen jegyzője, megemlíti krónikájában, hogy Árpád fejedelem itt pihenőt tartott és seregének egy részét innen küldötte Szórád, Kadocsa és Huba fejedelmi személyek vezetése alatt a mai Gömör, Nógrád és Nyitra vidékeinek meghódítására.

A névtelen jegyző krónikájának XXXII. fejezetében ezeket írja:

«Árpád vezér seregével Borsodból Kács felől jöve az Egur folyóig és ott néhány napig megpihene, hol fagallyakból az ő részére egy halmon sátort állítának, (s a gallyakkal befödött halom szin-halomnak nevezteik) az itt alakult helység ma is Szihalomnak neveztetik, honnét az ő tábora lenyult egész Poruzló váráig, innét megindulván, jöve a Zogoa (Zagyva) vizéig, hol e folyó partján tábort ütvén, innét a Tiszától a Mátra erdejéig meghódítá az egész vidéket s annak minden lakossait s a Mátra erdejében nagy földet ad Ed és Ödömér kun vezéreknek, hol azután az ő unokájuk Pota, várat épitett, mely azután az ő nevéről Pata várának nzveztetett s ennek a Pata vezérnek nemzetségéből származott azután Sámuel király, ki kegyességéért Apának (oba, aba) neveztetett.»

Majd a következő XXXIII. fejezetben pedig:

«Ekkor azon három úr, (Zoárd, Kadocsa, Huba) Árpád vezértől búcsút vévén, megindúla azon helyről, melyet Pasztuchnak (Pásztó) hívnak és a Hongun vize mellett lovagolva, azon folyón átkelének a Sauyon vize mellett.»

1135. évből már írásos emlék is szól Pásztóról. Ugyanis egy ebből az évből származó oklevél szerint itt királyi szállóhely volt, melyet Aba Sámuel király építtetett. Ez azt bizonyítja, hogy nemcsak Pata vidéke, hanem Pásztó is az Aba nemzetség birtoka volt.

A királyi nemzetség több ága lakott itt ebben az időben, sőt maga a király is lakott Pásztón és udvart is tartott.

Szent László király idejében is még mindig királyi birtok volt, mert a pásztói királyi kuriát Szent László a nővére hozományaképen Lampert ispánnak adományozta.[2]

Hogy még azután is jelentékenyebb hely maradt Pásztó, az kitünik abból is, hogy királyaink közül többen is felkeresték. Járt itt V. István, továbbá Vencel királyunk is. Vencel 1303-ban tartózkodott itt s ez alkalommal egy oklevelet állitott ki az egri káptalan részére.

De nem kerülte el a várost Mátyás király sem. Az 1440-es és 50-es években a csehek tartották megszállva e vidéket. Pásztó környékén Pata vára volt a főfészkük, ahonnan Mátyás király hadai üzték el őket.

Amidőn az egész vidéket megtisztitotta a csehektől Egert is meglátogatta 1461-ben. Egerből Pásztóra jött és szeptember 22-én egy levelét innen keltezte.[3]

Ebben az időtájban vára is volt Pásztónak, de hogy hol állott ezen vár, arról nincsenek feljegyzések. Valószínűleg palánkvár lehetett s máshol nem állhatott, mint a Zagyva mentén, valahol a Zagyva és Kövecses összefolyásánál. Azt sem tudjuk, hogy mikor épült. Anonymus nem tesz róla említést s így az ő idejében még nem lehetett meg. A valószínűség amellett szól, hogy a tatárjárás után emelték.

Ez az erősség 1551-ben pusztult el, amikor a törökök elől visszavonuló királyi csapatok felgyujtották és vele együtt a város nagyrészét is felperzselték.[4]

Pásztó jelentőségét emelte azon tény is, hogy III. Béla királyunk 1190-ben itt egy monostort alapított a ciszterci-rend számára.[5] Ez a monostor a város szélén állott, ahol az apátság mai épülete áll. A pásztói apátok közül a következők ismeretesek: Imbertus (1277.) Blondelus (1332), Ulrik (XIV. század), Ulrik (1472), Mulich Henrik (1480), Lukács (1502) és Lukács (1568 előtt.)[6]

Ezen monostor régibb kegyurai közül 1265. évben kelt okmányok Istvánt, Domokos mester fiát, a királyné lovászmesterét említik.

V. István király ugyanezen időben (1265) István lovászmesternek mint a pásztói apátság kegyurának, oly kiváltságot adott, hogy ezen monostor jobbágyainak ügyeiben rajta kívül se a nádor, se az országbiró, sem pedig a főispán nem biráskodhat.[7]

1356-ban az apáton kívül csak két szerzetes élt itt. Mivel azonban az apátság jövedelme 140 forint volt, elvendelték 4 szerzetes tartását. 1383-ban már az apáton kivül tényleg 3 szerzetes szerepelt: Henrik, János és Tamás.[8]

Ebben az időtájban elég forgalmas hely lehetett Pásztó, mert hiszen itt haladt át a Budáról a felvidékre vezető egyik főbb útvonal is. III. Endre királyunk idejében már vásártartási joga is volt. Azok a kereskedők, akik Budáról Egerbe mentek, hogy kikerüljék a kompolti vámot, gyakran jöttek Gyöngyösnek és Pásztónak. Ilyenkor Pásztón is vásárt csaptak.[9]

Az 1407. év nagy fordúló pont volt Pásztó életében. 1407. április 26-án Zsigmond király nagy kiváltságokkal ruházta fel Pásztó lakosságát Tary Lőrinc királyi pincemester kérésére. A kiváltságlevél szerint Tary Lőrincnek és testvéreinek, továbbá a Pásztói apátságnak Pásztón lakó jobbágyai és népei sem Tary Lőrinc, sem pedig az ő testvérei cselekedete miatt nem vonhatók felelősségre. Ezért ilyen cimen sem egyházi sem pedig világi bíróság nem büntetheti őket sem vagyonukban sem pedig személyükben. Egyházi bíróság egyéb ügyekben sem itélkezhet felettük, hacsak a kérdést előbb a Pásztói bíró és esküdt meg nem vizsgálta. Végül pedig felruházta a királyi levél Pásztó

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

város polgárait mindazon jogokkal és kiváltságokkal, melyek a budai polgárokat illetik.[10]

A Zsigmond által Pásztónak adott kiváltságokat később Hunyadi Mátyás, II. Ulászló és 1701. március 26-án Lipót király is megerősítette.[11]

Hogy a XV. század elején Pásztó fejlett hely lehetett, megállapítható abból a tényből is, hogy a városnak fürdője is volt. Ez a fürdő a város közepén állott.[12]

A XVI. század élején pedig már iskolája is volt, ami annál inkább is fontos, mert ebben az időben az egész vármegye területén csak Egerben és Gyöngyösön volt hasonló iskola.[13]

Aránylagosan nyugodt élet és békés fejlődés korszaka alkonyodóban volt. Mohács felől terhes felhők közeledtek a Mátra felé is. A törökök lassan-lassan megszállták az ország nagyrészét. 1552-ben már Pásztó is török uralom alatt volt.

Előzőleg a visszavonuló királyi hadak égették fel a város egy részét, azután meg a törökök pusztították. A törökök a monostort is elpusztították, a szerzetesek pedig külföldre menekültek. A pusztítások mértét a porták számából is láthatjuk. Míg 1549-ben 48 portája volt Pásztónak, addig 1552-ben már csak 25.

Az apátság birtokai a török uralom alatt világi birtokosok kezébe kerültek.

A török világ idején pl. 1598-ban Pásztón 32 jobbágy fizetett 24 ½ kereszt tizedet (1 kereszt 32 kéve volt.) Pásztói járás cím alatt ekkor 15 község fizetett adót, illetve tizedet. Ebből a pásztói lelkész 36 ½ keresztet kapott, a török bégnek pedig 4 forint 62 dénár ára török posztot vettek.

Az ezen évi bortizedről felvett lajstrom szerint Pásztón 46 bortermelő 46 köböl bortizedet fizetett (1380 itce.) A bortizedet Fülekre és Gyöngyösre szállították. Sokszor bizony nem oda jutott a tized, ahová szánták, hanem idegen kézre.

Egy ilyen esetet említ, illetve igazol Nagy Dénes és Righó Antal patai bíráktól kiállított levél az Urnak 1603. esztendejéből.[14]

A levél tanúsága szerint a dézsmát Pásztóról Gyöngyösre szállították. A hatvani törökök azonban útközben meglepték a szállítmányt. A törökök lerészegedtek és a kocsikat Hatvan felé indították. Az egyik kocsit be is vitték oda de a másik kocsin lévő 13 köblöt 2 részeg török megvágta és a bor kifolyt, a pecsétes levél állítása szerint: »mint rostából szokott a viz kimenni«

Hogy a török világ idején mennyit szenvedett a lakosság részben a töröktől, részben pedig a királyi hadaktól, bizonyítja az alábbi eset is:

1668. év Szent Gergely napján Szeőcs Márton füleki hadnagy gyalog hajdúival Pásztóra jött. Itt elszállásolták magukat, ettek, ittak, majd pedig lerészegedtek és köböl számra hordották a bort. Mikor tovább akartak menni, 10 szekeret és 3 drb. bocskornak való bőrt lefoglaltak. Néhányan közülök hátra maradtak és illetéktelen követelésekkel zaklatták a város népét, az utcákon lövöldözve jártak-keltek, majd pedig rátörtek a bíró házára és annak családját ütötték-verték. A védelmükre összefutott szomszédokat pedig összevagdalták. A lármára visszatértek társaik is és most már együttesen kegyetlen vérengzést vittek végbe. Azután Tarra mentek át.

A pásztóiak erre 1659. évi 16. t.c. értelmében »parasztvármegyét« hirdettek, illetve gyűjtöttek és utánuk mentek Tarra, hogy a bűnösöket elfogják és büntetésre a bíróság elé állítsák. Hogy mi lett a dolog vége, az kitűnik erről az esetről szóló jelentésből, mely többek között a következőket mondja: »... A füleki hajdúk erre a felkelt parasztközséget megrohanták, vágták, lőtték, kegyetlenkedtek, hogy keresztény ember irtódzik ennek csak hallatára is.«[15]

A török viszont beavatkozott még a ruházkodásba is. Ilyen tiltó rendelkezés alapján adott ki a gyöngyösi városi tanács egy rendeletet, melyben tudatja a pásztói, patai, ceglédi, kőrösi, kecskeméti szűcsmesterekkel, hogy Gyöngyös városában olyan cifra és megültött ködmönt nem szabad árulni, aminőt a török megtiltott viselni.

Az akkori zavaros állapotokra jellemző, hogy 1665-ben Pásztón senki sem tud arról, hogy itt apátság lett volna, holott előzőleg 475 évig állott itt fenn az apátság.

Ugyanis 1665-ben, tehát az apátság feldúlása után 121 évvel, a pásztói lakósok tiltakoztak az ellen, hogy Kada István pásztói apát az itteni lelkésztől és földesuraktól telkeket, réteket, szántóföldeket foglaljon el. A tiltakozásban kiemelik, hogy emberemlékezet óta itt csak plebánia állott fenn és apátságnak semmi híre nincs.[16]

A kurucvilág idején — 1679-ben — Thököly kurucai Pásztó vidékén is táboroztak. A Rákóczi-felkelés alatt Pásztó lakossága is Rákóczi mellé állott Horváth János kuruc-kapitánnyal az élén. Ez a kapitány építtette fel romjaiból a Szentélek templomot egy győzelmes csata után a rácoktól elvett hadizsákmányból.[17]

Bár Könyves Kálmán királyunk még az 1095—1116-ig tartó uralkodása idején kimondotta, hogy boszorkányok nincsenek, mégis urkkodása után néhány századdal még mindig találkozunk boszorkánypörökkel. 1681-ben egy pásztói vonatkozású boszorkánypert tárgyalt az egri ügyész.

Molnár Ilona Pásztói lakos volt a vádlott, akit a bujáki kapitány is igazolt, hogy boszorkánysággal nem vádolható. A kihallgatott tanúk vallomása alapján mégis elítélték. Az ítélet így szól:[18]

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

»Nyilván kitetszik bírói kéznél levő bizonyságokból Molnár Ilonának boszorkányasága, ördögökkel való társalkodása és sokak ártalmára való cselekedete, ez okon azt találtuk, hogy elsőbben megkinoztassék társainak kivallására nézve, azután megégettessék.«

A törökök elvonulása után a város ismét kezdett benépesedni, de régi virágzása többé nem tért vissza. Csupán ipari élete fejlődött ki, dacára a még mindig nehéz viszonyoknak. Ezt pedig nagy vidékének köszönhette.

A XVIII. század első felében tekintélyes céhek működtek benne.

1688. dec. 10—1700. aug. haváig a vármegyei közgyüléseket felváltva Pásztón és Gyöngyösön tartották. Pásztón az első közgyülés 1689. január 12-én volt.[19] Pásztón tartattak ekkor a híres megyebálok is, ahol a megye színe-java találkozott. Ezekről a híres pásztói megyebálokról Mikszáth Kálmán is említést tesz. »Prakovszky a siket kovács« című regényében.

Bár néha-néha vigadoztak az akkori magyarok, mégsem voltak valami rózsás viszonyok. Azt hitték, hogy a törökök elvonulása után a béke fog bekövetkezni. Azonban nem így történt. A németek meghódított területnek tekintették agyonsanyargatott hazánkat s ahol csak lehetett sanyargatták a népet. A németek mellett még a Thököly-felkelés hívei is folyton zaklatták az amúgy is koldús népet.

Bár Pásztó kiesett a katonaság vonulási utjából, mégis bizonyos, hogy itt sem lehettek valami rózsás állapotok, mert egyes kóborló katonai osztagok bizonyosan elvetődtek ide is.

A budai hadbizottság által 1689. márc. 13-án a megyénkre kivetett 15430 forint hadiadóból Pásztóra 50 frt. jutott.[20]

Az 1690-es években a megyei közgyülést a pásztói apátság ügye foglalkoztatta, mert az apátság birtokügyei még mindig rendezetlenek voltak.

1692 aug. 25-én tartott közgyülés felírt a királyhoz, hogy Zolnay András pásztói apát a közbirtokosság sérelmére — szerintük jogtalanul — birokot foglal el.[21]

Csúr Gáspár pásztói elsőbíró, Török Ferenc és Dienes Simon esküdtek, Zeke Gáspár, Válus András és Berkes István tanácsosok pedig 1692. jun. 8-án éppen ennek az ellenkezőjét bizonyítják, vagyis azt, hogy a foglalás jogos.

Ebben az ügyben több hivatalos kihallgatás volt és a tanúk egybehangzó vallomása szerint az apátságnak a következő helyeken voltak birtokai: Pásztó, Sós-Hartyán, Bárkány, Hasznos, Megyer, Csécse, Verebély, Garáb, Tepke, Nádasd, Ecseg, Szentjakab, Szurdokpüspöki, Apc, Almás, Filimes, Hatvan, Tar, Szőllős. Hozzátartozott még a Szőllős és Nagybárkány közötti u. n. »Ur hegye« szőlő, továbbá a Rednek-szőlő; Pásztó város végén a Barát-rét és Baráterdeje, továbbá a Monostor-malom (a mai Szalay-féle malom) és a Káposztás-malom (a volt kórházmelletti malom).

Zolnay szerint azonban még Ágasvár, Óvár, Kis és Nagybátony, Lengyend, Maconka, Kishartyán, Gede, Csontfalva, Jobbágyi, Muzsla, Czirák, Kökényes, Szántó, Palotás, Hihalom, Kóka, Tóth-Almás, Kecskemét, Kőrös, Cegléd határában is volt birtoka az apátságnak.

A birtokharcok közben sokszor az erőszakoskodástól sem riadtak vissza a szembenálló felek. Igy egy alkalommal Róth János feltörette Zolnay buzavermét és abból 100 kilát elvitetett és a többi földesurakkal megosztotta. Azután tárontott a Káposztás-malomra és annak kerekeit, követ összetörette, a vámot pedig elvitette, sőt a földesurak jobbágyai az apátság 8 házát is tönkretették.[22]

Bár Zolnay mint világi egyén birtokolta az apátság birtokait, mégis abban az irányban tevékenykedett, hogy visszajuttassa a birtokot a ciszterci rendnek. Az ő ily irányú tevékenységének köszönhető, hogy I. Lipót a pásztói apátságot a ciszterci rendbe bekebelezte, 1698. aug. 28-án.

1692-ben a vármegyében összeírták a lakosságot tehetőségük szerint.[23] Az állatok és termények az alábbi becsérték szerint vétettek fel: egy ökör értéke 15 rénus forint, juh 1 frt., ló 10 frt., tehén 12 frt., tinó 10 frt., kecske 2 frt., sertés 1 frt. 50 dénár. A termény értéke: búza kilánként 1 frt., zab, árpa, köles kilánként 50 dénár; egy kas méh 1 frt. A föld, ház és egyéb ingatlan számításon kivül hagyatott.

Ezek szerint tehát összeiratott minden helyiségben, hogy pl.: x gazdának 4 ökre, 3 tehene, 20 kila búzája van (20 kila leszámittatott az élelmezésre.) Tehát 4 ökör 60 forint, 3 tehén 36 frt., 20 kila búza 20 frt., igy ennek a gazdának a tehetősége 116 frt.. mely összeg után azután kivetették az adóját.

Ezen összeírás szerint Pásztó város tehetősége 2846 frt. volt, míg pl. ugyanakkor Hatvané 3251 frt., Patáé 9050 frt., Apcé 837 frt., Hasznosé 496 frt., Taré pedig 2151 frt. volt. Természetesen ez csak a községek jobbágy lakosainak értékét mutatja ki, a nemesek nem foglaltatnak benne.

A következő évben összeirattak a papság és birtokos nemesség is javadalmaikkal együtt. Ezen összeírásban a Pásztóra vonatkozó alábbi adatokat találjuk:[24]

Földesúr neve:	Birtoka:	Jövedelme:
1. Pásztói apát	gazdasági birtok, malom, korcsma	230 frt.
2. Pásztói lelkész	gazdaság	10 ,,
3. Bossányi familia	4 sessio	7 ,, 40 dén.
4. Vay László	17 ,,	
5. Fáy György özvegye	1 ,,	
6. Melczer László	1 ,,	
7. Battik János özvegye	1 ,,	
8. Róth János	bormérés	
9. Vécseyné	nóna	

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Hogy mekkora lehetett ebben az időtájban Pásztó, következtethetünk abból is, hogy az 1697. évi összeírás szerint Pásztón 100 15 éven felüli férfi találtatott. Ugyanebben az évben termett 1181 kila búza, árpa és zab. Volt továbbá a városban összesen 129 drb. tehén, ökör és ló.

Pásztó városában 1696. évben a bíró Zeke Gáspár, adófizető polgárok pedig ezek :[25]

Tóth György, Fekete Mátyás, Borbély András, Varga Lőrinc, Endrész János, Bakos Jakab, Kelemen Pál, Válus András, Nagy István, János és András, Zaka Orbán, Varga János, Pap János, Berkes Márton, Csordás Mihály, Csór Gáspár, Bakos György, Csihay János, Maxo János, András és Lőrinc, Répás András, Vörös István, Tari András, Zólyomi János, Szabó György, Bogy Pál, Karatkó András, Illés András özvegye.

Ugyanekkor zsellérek voltak : Török Ferenc, Gajda Pál, Lengyel István, Varga Gergely, Muslay Mátyás, Málik György, Farkas Pál, Pósár György, Kis Márton, Bógy Márton, Molnár, más néven Angyal György, Kada István, András és Mihály, Komik János és Mátyás, Sánta Pál, Pálya Mihály, Vas Mihály, Hidvégi Balázs, Fülöp András, Király Ferenc, Gáni István, Kelemen Mátyás, Bozók György, Pásztó Gergely.

Csak szőlőt műveltek : Lopócsi István, Szalkai Gergely, Szekeres György, Bartyik István, Dénes Simon, Molnár Farkas, Tóth Jakab Pál, Csizmadia Jakab, Vas Pál és Tóth László zsellérek.

Hogy 1699-ben hogyan nézett ki Pásztó és hogy milyenek voltak az itteni viszonyok, erre Nezorin Flórián és Maietyensky Vencel wellehrádi ciszterci szerzetesek adnak felvilágosítást, akik akkor itt jártak. Maietyensky le is írta amit itt látott és tapasztalt.[26]

Írásában elmondja, hogy a szerzet templomának fala ekkor még állott, az ablakok feléig és a falak anyaga vakolatlan faragott kő volt. A főoltár alapja négyszögű kövekből volt összeállítva, de már romokban hevert. A szentségház azonban még állott és ródíszitmény vette körül. A templom három hajós volt és a hajóban két sorban 5—5 pillér állott, melyek közül azonban egy már összedőlt. A templom főkapuja kőkitményekkel volt díszitve. A főkaputól jobbra, azaz délre, kisebb bejárat volt. Maga a kolostor a templom déli oldalához volt épitve és a kettő között folyosó volt, ahonnan ajtó vezetett a templomba. A templom északi oldalán két ajtó volt, a szentély déli oldala mellett pedig a torony emelkedett.

A városról elmondja, hogy valamikor nagyobb volt, mert sok helyen, ahol most szántanak, azelőtt házak állottak. A piacon kőházak vannak, azonban a város többi részében a lakások az istállóhoz hasonlitanak, Ennek az az oka, hogy a várost úgy a törökök, mint a németek többször felgyujtották. A lakosság egy része a várost el is hagyta és a Zagyván túlra költözött.*

*Valószinüleg a mai Pusztatemplom nevezetü határrészre.

Elmondja még, hogy a piac kövezett és a városban egy tetőnélküli emeletes kuria is van. Pásztó határában sok és jó szőlő van. A meglévő szőlőknek azonban csak a felét művelik. A házak alatt pince van. A szőlőn kivül sok cseresznye is terem a határban.

A város lakói sok jogsérelmet szenvednek és sokszor meg is botozzák őket.

A Zagyva völgyén országút vezet délnek. Ez az út már a XVII. században forgalmas közlekedő vonal volt. Naponként, főleg tavasszal, egész kocsisor vonul végig ezen az úton. Érdekesek az ötös ökrös fogatok. Leginkább kocsit, kereket, ekét, ládát, széket, bölcsőt, asztalt deszkát, zsindelyt, dézsát és más faipari cikket szállitanak. De szállitanak még cserépedényeket is. Ezeket a Tiszamellékre szállitják, ahol sem fa, sem pedig agyag nincs. Az árút rendesen gabonáért adják el.

Az erdőkben leginkább tölgyfa van. A földesurak a tölgyesekben makkoltatják disznaikat s ezeket a disznókat még Bécsbe is szállitják.

A szőlőhegyek és a város között szántóföldek vannak. Aratásra rendesen tótok jönnek feleségestül, gyermekestül és nem pénzért, hanem részért aratnak. Huszonhetes kereszteket raknak. A gabonát ökrökkel vagy lovakkal nyomtatják a helyszinen. A szalmát vagy elégetik, vagy összerakják. A kinyomtatott gabonát otthon verembe, vagy pincébe, esetleg kamrába teszik, mégpedig sárral betapasztott kb. 15 mérős vékákban. A rétek a Zagyva tavaszi áradása következtében kitünőek. A szénát Szent István-nap (jún.24.) előtt kaszálják. A réteken több tó terül el. A békákon kivül sok hal is van bennük. A Zagyvában sok a rák, de hal kevés van benne. A legelőn, cserjéseken és bokrokon kívül vannak művelés alatt nem álló dombok is, melyek pedig alkalmasak volnának gabonatermelésre. Akinek tetszik, ezeket munkálhatja szabadon, mintahogy egyik-másik földön van is nyoma a földmivelésnek.

***

Zolnay apát halála idején (1702) az apátság épülete egy két szobából álló kőház volt, melynek emelete fából készült.[27] A ház előtt kőpincék voltak. A ház mellett pedig kert volt. Ugyancsak a ház mellett állott a hatalmas templom, mely Sarlós Boldogasszony tiszteletére volt szentelve. A Zolnay lakása mellett volt egy másik emeletes, tetőnélküli épület is, melyet »Urháznak« hivtak.

Ebben az időben a következők voltak az apátság jobbágyai : Endrész János, Tóth János, Takács Márton, Bozók György, Pálya Mihály és András, Rác János, Kada András, Válus András, Juhász István özvegye, Vas Pál, Nagy György, Bakos György, Csirke István, Nagy István, Posár György, Szabó János, Gácsi István, Kelemen Mátyás, Répás András, Csihay János, Varga György, Szőllősi István, Kazári Sándor, Gedey János. Ezek közül többen jómódúak, de vannak teljesen szegények is.[28] Ezek a

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

jobbágyok munkálták az apátság szőlőjét és kilencedet adtak. Akinek saját szőlője volt, fél akó bort szolgáltatott be. Minden jobbágy évenként egy tyúkot és karácsonykor közösen egy őzet adtak be. Akinek barma volt, ezzel szolgált és évenként 3 kocsi fát szállított be az apát lakására.

A Rákóczi-mozgalom elmultával, 1702. május 27-én az apátság birtokviszonyának szabályozására Károly király rendeletet adott ki, melyben többek között a következőket mondja :[29]

»... bár boldog emlékezetű elődje Leopold a pásztói apátság jogai és javaival helyreállittatott és néhai Zolnai András apát belehelyeztetvén, már békésen birtokolta is, de a közbejött zavaros idők folyamán ezen apátsági javak, részint világiaktól, majd pásztóiaktól, sőt egyháziaktól is elfoglaltattak, azok birtoklása megzavartatott ...

Miután pedig a béke helyreállván és az erőszakkal elfoglalt javak főleg egyháziak, jogos birtokosainak visszaadandók, szigorúan meghagyatik, hogy a pásztói apátsághoz tartozó javak, melyek Zolnay apát kezénél már birtokban voltak, rögtön egész terjedelmükben visszaállitandók és megvédelmezendők.«

Az 1702. év nov. 4-én a pozsonyi káptalan előtt Pásztó város nevében Somosköy Ferenc, Zeke Gáspár es Csór Gáspár városi tanácsosok előadták, hogy Pásztó Zsigmondtól oly kiváltságot kapott, mint a budai polgárok és amely kiváltságot Hunyadi Mátyás és II. Ulászló is megerősítette.[30] A török idők alatt szomorú viszonyok köszöntöttek a városra. A polgárokat részben fogságba vették, részben legyilkolták. Aki tehette, elmenekült és az iratokat is magával vitte, melyek legnagyobb része elveszett. Igy veszett el a Zsigmondtól nyert okirat is. Pár évvel azelőtt azonban előkerült a kiváltságlevél Hédervárott, mikor a vár egyik falát javították, mert a falban volt elrejtve. Azóta tiltakoznak a régi földesurak és igy az apátság birtoklása ellen is.

Ez a nagy pör azonban csak nem akar végetérni. 1704. április 22-én Rákóczi a megkezdett bírói út befejezésére utasította a törvényszéket az apátság és a birtokosság közötti birtokperben. A közbirtokosság nyertes lett, de most meg a jobbágyság szegült ellen, mert ezek a földesurak a jobbágyság helyét foglalták el.[31]

Ugyancsak pereskedett a város is a közbirtokossággal a korcsmáltatás és malomépités joga miatt. A közbirtokosság itt is nyertes lett és az itélet végrehajtásáról az 1704 június 30-án tartott megyei közgyülés jegyzőkönyve az alábbiakat mondja :

»Országh Pál h. alispán Vadász Márton szolgabiróval és esküdt társaival a pásztói közbirtokosság jogainak, úgy a Füzes-malomnak az ő birtokukba való visszaállitására, a fejedelem rendeletéből a helyszinre Pásztóra kimenvén 1704. június 30-án, összehivván oda a szomszédos községek elöljáróit is tanukúl. Ott azonban Pásztó városának bírája és tanácsa fegyverrel és más ártalmas eszközökkel ellenállottak és előttük a város kapuit becsukták azzal, hogy a felséges fejedelem egyéb parancsai előtt meghódolnak, de ez ügyben nem engedelmeskednek, amiről a fejedelem értesittetett.«

Ezen jegyzőkönyv tanúsága szerint Pásztó fallal körülvett város volt. Hogy ezen falak a jelenlegi község mely részén húzódtak, arról nincsenek feljegyzések.

1705-ben ismét találkozunk egy pásztói vonatkozású boszorkánypernel. 1705. június 1-én Gyöngyösön tartott törvényszéki gyülésen Kerékjártó László pásztói lakos felesége: Tót Hegedüs Dorkó ellen a következő vallomást tette :[32]

»Nem tudatik, micsoda gonosz lélektől vezettetve, gonosz és ördögi praktikákkal sokakat különféle módon megkárositani, boszorkányi praktikákkal élni merészkedett. Nehogy büntetlenül maradjon, s hogy mások is hasonló varázslásokat el ne követsenek, kivánja országunk törvénye szerinti megbüntetését.«

A tanúvallomások elhangzása után a következő itéletet hozta a törvényszék :

»Minthogy világos a tanúk vallomásaiból, hogy Tót Dorkó, midőn Bozók György új bázáját csépelte volna, hirtelenséggel odafutván, a két kezében búzát akart elvinni, hogy azt nem engedték, szájában vitt el búzát. Nem sok idő múlva Bozók György beteg lett, megnémult, most is a vádlottra mutogat, hogy megrontotta. Búzája is megromlott, kenyere is, akárhogy készitették, vagy bántak vele, széjjelomlott, kovász lett. Azután egy szopos gyermek vállára ütött, mindjárt felzsugorodott a lába és mert vádlottat megfenyegették, harmadnapra jobban lett. Szent György estéjén és Szent Lucza éjszakáján mások udvarában járt, a tehenek hasznа elveszett és szokatlanul bőgtek. Azután a serfőzőt megfenyegetvén, a sere megromlott. Ilyen erős vádak lévén ellene, midőn Pásztóról Gyöngyösre hozatott, a patai erdőben azt mondta : tudom meg kell halni, de mások is meghalnak Pásztón ... ezért torturára itéltetik, hogy elsőbben száraz torturával, aztán tűzzel is kinoztassék, ha csakugyan nem akar vallani.«

Három hó elteltével, 1705. okt. 19-én tartott törvényszéken a vádlottra alábbi végső itélet mondatott ki.

»Minthogy ennyi időtől fogva témlecben sanyargott, differáltatván a kiszabott tortura és minthogy már azon itélethez mérhető sanyarúságokat szenvedett és minthogy sok apró gyermeke van, reverzális mellett elbocsátatik, botrány elkerülése végett azonban a vármegyéből számüzetik.«

***

Ebben az időtájban nemcsak a birtokviszálykodások zavarták a lakosság életét, hanem sokszor elemi csapások és betegségek is zúdúltak Pásztóra.

Igy 1715-ben óriási jégverés pusztította el a határ minden termését. Ennek emlékére minden évben búcsú megy azóta is a Bockúthoz, ahol kenyörgést tartanak a katolikus hivők.

Nem volt azonban elég a megpróbáltatásokból, mert a következő években 1716 és 1717-ben meg marhavész pusztította el a lakosság egész marhaállományát.

A Rákóczi felkelés lezajlása után békésebb idők következvén, a gazdasági élet is javulásnak indult. A gyöngyösi megyei közgyülés 1722. jún. 9-én az egyes cikkekre kötelező árszabást irt elő.[33] Hogy az egyes

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

cikkek árai hogyan alakultak ebben az időben, fogalmat alkothatunk magunknak az alábbi néhány adatból:

tehénhús fontja	—.frt.	2	krajcár.
egy pár bocskor . . .	—. „	3	„
egy pár szép csizma . .	—. „	30	„
kordován csizma . . .	1 „	30	„
egy pár sarkantyú . .	—. „	12	„
egy angliai dolmány becsületes elkészítése . . .	1 „	—	„
közönséges mente . . .	—. „	25	„

A napszámok pedig így alakultak:

kaszások étel nélkül napi	15	krajcár
ha enni is kaptak akkor napi	12	„
gyüjtőknek étel nélkül napi	9	„

Ebből láthatjuk, hogy egy napszámos napi étkezését 3 krajcárba számították.

1740-ben rendezettek voltak már az apátság ügyei is. Ekkor a birtokállománya a következő volt: Pásztón volt 48 jobbágya. Ezek a jobbágyok Pásztón, továbbá Nádasd, Tepke és Csontfalva pusztákon szolgáltak az úrbéri tartozásukat. Volt két malom, pálinka- és serfőzőház,* továbbá 2 korcsma. Zálogos jobbágyállománya 29 volt. Hasznoson 8, Bátonyban pedig 23 jobbágya volt. Tiribesen mintegy 28 kilás földet szántottak. Muzslán részbirtoka volt. Voltak még kisebb-nagyobb birtokai Gyöngyösön, Lengyenden, Taron, Bárkányban, Csécsén, Garábon, Szőllősön, Szúpatakon. Az apátság kezén voltak ezeken kívül a Dul Mihály-, Fáy-, Fráter- és Török-féle zálogbirtokok is.

Nemsokára állott már az ujonan felépített monostor is, melyet 1743-ban állítottak helyre. A rend tagjai Pásztón és a Szentkútnál gondozták a hívek lelki életét, egy részük pedig az egri gimnáziumban tanított.[34]

Mária Terézia háborúskodása idején, 1741-ben katonaságot kellett kiállítani. A katonaságot porták után vetették ki. A kivetés szerint Pásztó, Hasznos és Bátony együtt 16 porta után 3 lovast, a pásztói apátság külön egy lovast állított ki. Ezen kötelező kiállításon felül önkéntes adományképen Pásztóról a lelkész és az apátság 1—1 lovast adott. A 6 lovas kiállítása eléggé tetemes költséggel járt, mert egy lovas ruházata 20 frt. 96 dénárba, a fegyverzet pedig 12 frt. 65 dénárba került. A ló felszerelése 48 frt. 14 dénárt tett ki, azaz egy lovas költsége 81 frt. 48 dénár volt. A katonákat azonban zsolddal is itthonról kellett ellátni hat hónapra. A 6 hiéb zsold fejenként 36 forint volt. Így a zsolddal együtt a fejenkénti költség 117 frt. és 48 dénárra szaporodott. A 6 lovas együttes költsége kereken 700 frt. volt.[35]

* Innen a Serház-ucca elnevezés.

1752-ben rácok is laktak a városban és mivel az volt a gyanú ellenük, hogy a törökökkel tartanak, ezért a helytartótanács hűségesküt követelt tőlük.[36]

1759-ben Pásztón egy kivégzés hajtatott végre. Ugyanis Farkas András dékány házánál a céhbeli fiatalság mulatságot tartott, mely alkalommal Bódy vagy Zsári György, Ferenczy Mihály hadnagyot és Murai Antal tizedest úgy hasba szúrta, hogy mindketten meghaltak. Ezért az egri törvényszék ítélete értelmében a Szentlélek templom és a kápolna között fejét vették, azután testét kerékbetörték, a levágott fejet pedig a kerék tetején vasszegbe húzták.[37]

1763. június 8-án jól érezhető földrengés volt a város területén.[38]

1765-ben a pásztói rendház helyén és a szomszédságában lévő épületek s a Zolnay András által lakott ház ügyében a többi tanúkkal egyetemben a 80 esztendős Zeke Gáspár a következőket vallja:[39]

»Azon helyen, ahol tisztelendő páter ciszterciták klastroma vagyon, ott egy puszta épület volt, mely épületben egy kőbótot, azon tájon, amint a mostani residentiának templom felül való kapuja vagyon, tud lenni, akiben emberek is laktak, az ajtaja pedig azon bótnak, a mellette lévő pusztatemplom felé vala fordítva: vallja azt is, hogy mindjárt nem messze azon bóttúl egy pince is ösméretett, amely már most a klastrom alá vagyon véve és a templomot klastromnak hitták.

A Bakabány plebános által nehány esztendővel ezelőtt felépített plebánia házban, amelyben mostani plébános uram lakik, azelőtt kálvinista prédikátor lakott és azután egy Kristóf nevű ember birta. Hogy a város templomának oldalában lévő kápolnában jártak-e kálvinisták, nem tudja, nem is hallotta.«

Ő és a többi tanúk azt is vallották még ez alkalommal, hogy nem emlékeznek arra, hogy Szőllős és Tepkepuszta mellett lett volna valamikor a Zagyva járása. Mivel az ott látható árkot a lakosok ma is (1765) Ó Zagyvának nevezik, a régi időben nem ott folyt, ahol most, hanem az előbb említett határok mellett. Hogy a város határa az Ó Zagyváig tart, arról mindannyian tudnak.

1769. augusztus havában éjfél után 1 órakor hatalmas üstökös jelent meg a keleti égbolton. Az üstökös 3 hétig volt látható. A lakosság babonásabbik részének nem kis megrökönyödésére ebben az évben még egy üstökös jelent meg a nyugati égbolton. Ez azonban már kisebb volt és csak rövid ideig volt látható.[40]

A város méltóságához tartozott az is, hogy fogata legyen. Pásztónak is volt fogata, mégpedig előkelő négylovas fogat. Ezt a négylovas fogatot 1770. május 19-én a vármegye kirendelte Vesszőshalom nevezetű vendégfogadóhoz, ahonnan a felséges császárt (Mária Terézia férjét) egy másik stációig vitte. A kocsist a császár 1 drb. körmöci arannyal jutalmazta meg.[41]

1785-ben volt Erdélyben a Hóra és Kloska-féle oláhlázadás, melyről az alábbi feljegyzéseket olvashatjuk:[42]

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

»Egerben gyülésen voltunk, ahol többek között publikáltatott Őfelségének azon parancsa, hogy a puskák elszedessenek az emberektől, árendás és kereskedőktől, mint ahogy el is szedettek itt is és Farkas János szolgabíró úr által Egerbe vitettek. Ezen puskák elszedésit okozta az Erdélyországban támadott tumultus (felkelés), melynek megindítói Hóra és Kloska nevezetű jeles oláhok, kik azon részen sok károkat tettek s ártatlanokat öltek. De megfogatván, példásan megbünhődtek.«

1876-ban elrendeltetett a földmérés. Ezen földmérésnek és a földhaszonélvezetéről való vallástételnek elvégzéséhez a városi tanácsból a következők esküdtek fel: Zeke József, Válus György, Legény Ádám, Susták Ferenc, Balog Antal tanácstagok; a köznép közül pedig Gajda Pál, Szőke Ferenc, Markó Mátyás, Farkas József, Tari József, Veres István és Balla István választattak meg az ellenőrzéshez. Ebben az évben vesztette el Percsi Sándor kisbíró a város 1684-ből származó híres pecsétnyomóját (valószínüleg éppen a földméréssel kapcsolatban.) Félév mulva azonban szerencsésen megkerült.[43]

Ebben az időben gyakran szabályozták rendeletekkel az egyes cikkek árát.

1787. április 11-én a husvéttól Szent János napig érvényes húsárak ezek voltak:

marhahús fontja	5 dénár	sertéshús fontja	5 dénár
bárányhús ,,	5 ,,	borjúsús ,,	8 ,,

A Szent János nap után érvényes árak pedig ezek voltak:

marhahús fontja	4 dénár	sertéshús fontja	5 dénár
juhhús ,,	2 krajcár	bárányhús ,,	8 ,,

A faggyú a marhahúsnak dupla ára, azaz Jánosnapig 10 azután 8 dén.

Ilyen árak mellett a mészárosok vágni nem akartak s ezért a négy mészárost megbilincselték és a város udvarában őket a deresen megpálcázták.

Június 4-én pedig a takarmány, fa és bor árát állapitotta meg a városi tanács:

a széna mázsája	16 kr.	puha fának öle — —	7 kr.
a sarjú ,,	8 ,,	jobb bornak (mustnak) akója	54 ,,
keményfának öle	15 ,,	a silányabbnak ,,	39 ,,

1787. szeptember 18-án költöztek el a ciszterciták. Erről a következő feljegyzést találjuk:[44]

»Az tisztelendő Páter cistercita barát jó uraimék a régi dicsüségesen uralkodó királyainktól adott apátságát és jószágait mostani Felséges császárunk[45] valamiért a többi Sz. szerzeteseknek is javait lefoglalta a kincstár javára. Akkor (1787. IX. 18.) búcsúzott el azon Szt. szerzetnek itt lévő utólsó Supériora az Apátságnak népeitől deák nyelven, amit a nótárius magyar nyelven a népnek elmondott és ő búcsúzott el a nép nevében is deákul a nép sírása között és megköszönte ezen jó uraknak a népen való kegyes uralkodást.

Itt lett vége az apátságnak és nemkülönben az ő jussukon lévő sok jószágnak, mellyet a visszahívásuk után[46] az szőllői hídtól fogva a Zagyvág valami vagyon, úgy a városon is a Tót-utcán s a templom hídján le a Mély-utcán, innen a Vácra vezető úton a legnagyobb országútjára kijövén azon nagy úton belől, amit ugyan egész Filimesig békességgel birtak és felette nagy templomjuk s monostorjuk Béla király által épitve volt itt.«

***

Ebben az évben a város alkalmazottainak az alábbi fizetéseket adta:[47]

A városbíró fizetése	40 forint	2 kisbírónak összesen	30 frt.
borbiró — —	30 ,,	2 tizedesnek ,,	10 ,,
nótárius 20 kila búza és		város kocsisa természetben	
pénz, összesen:	80 ,,	és pénzben összesen	30 ,,
vicenótárius — —	30 ,,	2 bakter természetben és	
hadnagynak — —	12 ,,	pénzben összesen:	68 ,,

Kovács, kollár, szíjgyártónak szerszámok igazgatásáért 20 ,,

1788. jan. 13-án Pap Mihály kántornak a városi tanács a plebános jelenlétében felmondott, mivel a bér miatt úgy a tanáccsal, mint a várossal ellenséges viszonyban volt.[48]

Február 26-án már másik kántort választottak, Gáborvik Istvánt választották meg a hontmegyei Ipolyszalkáról s egyszersmint ő lett az iskolamester is, de kötelességévé tétetett, hogy maga mellé preceptort (segédtanítót) tartson.

A szülők minden gyermek után tandíjat fizettek a mesternek. Mégpedig: az első osztályba járóktól fejenként 1 köböl bort, akinek szőlője volt, az 8 garast fizetett. A II. és III. osztályba járók után pedig 1 forintot fizettek.

Kántori fizetés volt: minden pártól fél köböl bor, vagy akiknek szőlője nem volt, attól 4 garas. Búza helyett a város 100 forintot adott. Ezeken kívül megmaradt a régi rét, kert és kenderföld.

Az 1757. évben kitört orosz-török háború miatt a mi seregeink is hadba szállottak, hogy az ország déli szélein készenléthe helyezkedjenek. Az egyes ezredek felfrissítéhez katonákra lévén szükség, Pásztóra is kivetettek ötöt. Önként jelentkeztek: Ruszek Antal, Leffler Jakab, Kasza György, Baja Demeter és Gócsi János.[49]

Ezen hadjárat alatt minden helység a saját szénájából portiókat tartozott adni a katonaság részére. Pásztó 1000 portiót adott s ezt 14 kocsival Péterváradra kellett szállítani. A szállítmány mellé komiszáriusnak a hasznosi kántor és Kós Mihály pásztói nótárius rendeltettek. A szénát vitték: Pozsár Gergely, Fiklóczki István, Kocsis Bálint, Kis István, Fösvény István, Székel János, Balog András, Bajnóczy Ferenc, Bede Ferenc, Bakos János, Béres György, Endrész István, Balla István és Csór István 8 hétig ártak oda.[50]

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Az uralkodott nagy szegénység miatt még az útravaló zabot is a városnak kellett vennie (30 kilát) és élelemre 32 forintot adott a város.

1788-ban ujból 6 katonát kellett kiállitania a városnak. Elmentek: Blaskó Antal, Bernát György, Koren András bognár-legény, Palovics János bognár legény, Fekete János, Bogácsi József és Morvai Ferenc takács.

Hogy csak egyedül Pásztónak mennyi költséget okozott ezen hadjárat, alábbi 1790-ből származó kimutatás mutatja.[51]

1) 1788.	50 mérő búza Pestre	130	forint értékben.
2) 1788.	200 „ zab Kecskemétre	230	„ „
3) 1788.	100 „ zab „	115	„ „
4) 1788.	52 „ búza Pestre	156	„ „
5) 1788.	125 „ zab Szabadkára	175	„ „
6) 1788.	138 „ zab Szegedre	193	„ „
7) 1788.	51 „ búza Pestre	153	„ „
8) 1788.	a város szénáját Titelig vitték	248	„ költséggel.
9) 1789.	Rédéről 30 szekér szénát Aradig	384	„ „
10) 1789.	Pásztóról 100 portió szénát 20 szekér Aradig	288	„ „
11) 1789.	Széna Nándorfehérvárig 14 szekér	532	„ „
12) 1789.	7 kocsi széna Nándorfehérvárig	245	„ „
13) 1789.	17 ökrös szekér széna „	595	„ „
14) 1789.	14 gyalog embert lehajtottak szénakötözéshez	100	„ „
15) 1789.	7 „ „ „	75	„ „

16) 1789. a vármegye által fogadott kocsisoknak fizetett 18 forintot a város.

17) 1789.	a város által kiállitott 6 katona költsége	35	forint.
18) 1789.	„ „ „ 5 „ „	30	„
19) 1789.	2 szekeres kiállitás Egerbe	4	„
20) 1789.	„ „ „ „	6	„
21) 1789.	„ „ „ Pestre	7	„
22) 1789.	3 ujonc kiállitása Egerbe	18	„
23) 1789.	Elveszett lovak, ökrök értéke	295	„

1790. június 28-án délután 3 órakor a városháza hídján felül Kelemen András, vagy Német József háza (össze voltak épitve és igy nem tudni, hogy melyik) meggyuladt és oly nagy tűz támadt, aminő 65 éve nem volt, amikor is 1725-ben a zsidók gondatlanságból felgyujtották a várost és majdnem a fél város leégett.[52]

Most is felfelé 13, lefelé pedig 9 ház égett le. Leégett Német József szabóé, N. Kelemen András 3 háza, Nagy Mártoné, N. Malatinszky Mátéé, Einhoffer Jakab serfőzőé, Ludányi Györgyé, Sós Ferencné serháza, Ludányi Ferencé, Tóth Antalé, Csór Gáspáré, Szőke Ferencé, Sánta Györgyé, Fiklóczky Istváné, Dugonics Mátyásé, Aridó Gáboré, Málek Ferencnéé, a városháza (régi), mely az Almásy-uraság korcsmája, Király Istváné és N. Oláh Sándor 3 háza.

Olyan gyorsan zúdúlt a szerencsétlenség a városra, hogy egy óra alatt leégtek a házak, mivel nagy szárazság és szél volt, a férfiak a mezőn voltak, a házak pedig sűrűn voltak épitve. Az itthon maradottak eleinte oltották a tüzet, de midőn látták annak gyors terjedését, elfutottak haza saját portájuk védelmére és vagyonkájuk megmentésére. Végre Hasznosról érkezett segitség és a hasznosiak utját állották a tűznek. A kár mintegy 4356 forintra becsültetett, mert úgyszólván minden ház porrá égett.

Nemsokára augusztus 24-én este 10 órakor a Tóth Jakab háza gyúladt ki és megégett a Dziány István varga háza is.

Harmadnapra meg a plébános istállója gyúladt ki a régi parochia udvarában éjfél után 2 órakor. E tűz mintegy 300 forint kárt okozott, mert az épületeken kívül az idei összes takarmány is megégett.

Mivel ezen gyakori tüzekről gyujtogatásra következtettek, elfogták Dziány István feleségét, Kada Erzsébetet, akire gyanakodtak.

Ugyanis férjével békétlenségben élt és a maguk vargalegényeivel és inasaival is »botránkoztató« életet élt s úgy a plébános úr előtt, mint a tanács előtt emiatt sokat megdorgáltatott és Dicséretes János nevű inasa is megveretett, aki ezután gyujtogatással fenyegette meg gazdáját és olyan kijelentést tett, hogy megszökik asszonyával.[53]

Még gyanúsabb volt az, hogy a maguk házából, meggyúladása előtt, mindent kihordott, csak a férje dolgait hagyta bent.

Az utólsó tűz éjszakáján anyjánál volt és azzal perlekedett és egy tarisznyába rakosgatta bele saját és az inas holmiját, amint ezt a strázsák látták az ablakon át. Amint a strázsák eltávoztak, nemsokára kigyúladt a plébános istállója, mely mellettük volt. Ezért elfogták és most Egerben raboskodnak.

1797. augusztus 4-én nagy tűz támadt délután 6 óra tájban özv. Csányi Borbála asszony házánál ismeretlen okból. Ez alkalommal az Alvég, Piac, Csapó-utca, Német-utca és a Mély-utcának egy része leégett. Az istállókkal és más melléképületekkel együtt mintegy 200 épület égett le.[54]

*
**

Mária Terézia fia: II. József császár és kalapos király a többi szerzetesekkel együtt eltörölte a cisztercita rendet is és így a pásztói apátság is megszünt, lakói pedig külföldre mentek.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Bár utóda, I. Ferenc király 1802-ben ujból helyreállitotta a rendet, ide rendtagok többé nem jöttek, mert az apátság egyesittetett a zirci és pilisi apátságokkal. Az apátság birtokait azóta világiak birják, illetve bérlik.

Az 1806-ik évben Pásztó jelentékeny részét ismét tűz pusztitotta el.[55]

Az 1809-ik évi francia háború idején Pásztón helyi őrség állittatott fel és Pásztó is toborzóhely volt.[56] A helyi őrség felállitása azért vált szükségessé, mert attól lehetett tartani, hogy a Győrig előnyomult franciák e vidékre is ellátogatnak s könnyen zavargások történhetnek a lakosság körében.

A hevesmegyei fölkelősereg, melyben pásztóiak is voltak, 1809. évi május havában Győr alá ment. Ez a sereg is részt vett a június 15-iki győri csatában.

Ezen ütközet lefolyásáról gr. Almásy Kristóf főkapitány többek között a következőket jelenti :[57]

»... reménylem nem fogja a tekintetes vármegye a regimentnek tulajdonitani, hogy a győri ütközetben több vármegyék felkelő seregeivel, valamint több reguláris osztályokkal egyforma sorsot ért : hogy tudniillik sokan ezen sereg közül, mely szoros rendtartáshoz még nem szokott, ellenséget még soha nem látott, miután 3 óráig az ellenség ágyuzását kiállották, utóljára csakugyan megszaladtak ... a regement vesztesége az ütközet napjain : 2 elesett káplár, 1 elesett közvitéz, elpusztult 20 ló. Mégsebesült 4 vitéz és 29 ló. 311 elszéledt, de 222 már előkerült és most is érkeznek vissza egyenként. (A jelentésből nem tünik ki, hogy csak lovak szélledtek-e el, vagy katonák is a lovakkal együtt.)

... június 18-án 2 francia lovat prédált a regementheli legénység, melynek egyikéről a francia levágatott. 26-án az ellenség, főhadnagyunk b. Orczy vezérlete alatt végfrökön (őrségen) álló s Farkas kapitány úr és borsodi századokkal összeállitott 148 emberből álló osztályunkat 5 századdal megtámadta, de népünk által visszaveretett, mely alkalommal főhadnagyunk a vékonyán által lövetett. ...«

Jelentésében kiemeli még, hogy úgy fehérneműben, mint csizmában nagy a hiány.

1822-ben ismét nagy tűzvész pusztitott a városban, mely Pásztó jelentékeny részét elhamvasztotta. Elégtek a földesurak épületei s a vármegye itt lévő háza is. A felsegélyezésre országos gyüjtést rendeltek el.

1836-ban újból leégett az egész város. Ekkor tarolták le a Mátrának Nyikom és Muzsla közötti részét épületfának s azóta a hegységnek eme része kopár.

A dicső emlékü szabadságharc idején 1848. április havában a nemzetőrség megalakult Heves vármegyében is. Pásztón a nemzetőrség száma 60 főből állott.[58]

A nemzetőrség száma a nyár folyamán a vármegyében elérte a 14.000-et. Ebből 3000 fő július 30-án indult el Szent Tamáshoz, ahol a szerbek ellen harcoltak, azután visszatértek a megyébe.

A nemzetőrség 3 zászlóaljra oszlott. Az I. zlj. Egerben volt és 4870 gyalogost számlált. A II. zlj. Gyöngyösön állomásozott és 4191 gyalogosból állott. (Ide tartoztak a pásztóiak is.) A III. zlj. a tiszántúli részekből alkult 4570 gyalogossal.

1848. október havában Rózsa Sándor szabadcsapata és 5 császári katona között összeütközés volt Szurdokpüspöki határában.[59]

1872-ben a vármegyét ujból beosztották járásokba. A kettős vármegye 11 járásra oszlott. Ezek közül a negyedik volt a gyöngyösi I-ső, vagyis pásztói járás.

A pásztói járáshoz tartoztak : Pásztó, Apc, Csány, Ecséd, Fancsal, Hasznos, Hatvan, Hort, Monostor, Szentjakab, Szurdokpüspöki és Tar községek; továbbá Alsóhuta, Felsőhuta, Filimes,* Kerekudvar, Kisjobbágyi, Kis- és Nagygombos, Muzsla puszták.

Pásztó 11 évig, azaz 1883-ig volt járási székhely.

Az 1920-as évek vége felé mozgalom indult meg annak érdekében, hogy Pásztó újból járási székhely legyen. A tervek azonban — sajnos — nem sikerültek. E mozgalomnak azonban annyi eredménye mégis lett, hogy 1931-ben szolgabirói kirendeltséget állitottak fel. E kirendeltséghez tartoznak Pásztón kivül Hasznos, Tar, Nagybátony, Maconka és Szurdokpüspöki községek.

*
**

Pásztó az 1914—1918-ig tartó világháborúban is lerótta véradóját. Katonáink legnagyobbrészt a 10. honvéd- és népfelkelő gyalogezredben és a cs. és kir. 60. számú közös gyalogezredben szolgáltak. Mindkét ezred magyar lévén, az egyes harcterek legveszélyeztetettebb pontjain küzdött és mindenkor dicsőségesen állotta meg helyét a véres harcok közepette.

Az utókor számára világító fáklyaként álljon itt hősi halottaink neve:

Tisztek :

Csajághy László főhadnagy.

Demecs Gyula hadnagy. Pásztón, 1891. április hó 24-én született. Felsőipariskolát végzett és tanulmányai elvégzése után a Magyar Mezőgazdák gépészeti osztályán volt tisztviselő. 1915. október 2-án vonult be a 60. közös gyalogezredhez. Az orosz fronton küzdött, kétszer sebesült. Hősi magatartásáért két nagy ezüst vitézségi érmet, Signum Laudist és Károly-csapatkeresztet kapott. Huszton halt meg 1917. január hó 7-én. Holtteste a pásztói rk. temetőben nyugszik.

Fligler István zászlós.

Grün Ernő hadnagy.

Herczeg Benő zászlós. Pásztón, 1894. dec. 31-én született. A budapesti alkotmányutcai kereskedelmi iskolában nyert érettségi bizonyítványt

* Valamikor Fedémes nevü falu volt a helyén.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

1911-ben. 1915. január havában vonult be Debrecenbe a 39. gy. ezredhez és 1915. október havában került az olasz frontra. A doberdói harcokban esett el. Goijanzkó mellett van eltemetve.

Himler Géza hadnagy.

Hollósi Miklós hadapród. Pásztón, 1896. december 6-án született. 1913-ban végezte el a besztercebányai felsőkereskedelmi iskolát 1915-ben vonult be a 60. közös gyalogezredhez Kuttenbergbe. 1915-ben kikerült az orosz harctérre, ahol 1916. június 3-án az Isakowánál vívott csatában, szakasza élén esett el. Halála után, 1916. szept. 5-én, az első osztályú ezüst éremmel lett kitüntetve. Sírja Olessza közelében, Folwark Biala környékén egy kis házcsoport gyümölcsfái tövében 2 hadnagytársa mellett van.

Klein Mór zászlós.

Péter Sándor főhadnagy. Pásztón 1887-ben született. Felsőkereskedelmi iskolát végzett. Tanulmányait Alsókubinban és Miskolcon végezte. 1914. augusztus 1-én vonult be a 15. honv. gy. ezredhez és 1914 szept. havában az orosz harctérre, ahol 1914. okt. havában elesett, Bródy tájékán van eltemetve.

Orcsik József hadnagy. Pásztón 1891. augusztus 19-én született. Felsőépitő iparisколát végzett Budapesten. 1912-ben vonult be, mint tényleges e. é. önkéntes a 10. honv. gyal. ezredhez, azután tartalékos hadapród lett. 1914-ben ujból bevonult ezredéhez Miskolcra. 1914. augusztusában került a galiciai harctérre, ahol szept. 4-én Ravaruszkánál megsebesült. Ugyanezen év novemberében másodszor került az orosz harctérre, ahol kétheti ottartózkodás után másodszor is megsebesült. 1915. április elején harmadszor került a harctérre, ahol a diadalmas gorlicei áttörésnél, 1915. május hó 2-án megsebesült és másnap hősi halált halt. A harctéren mint zászlós küzdött, hadnagyi kinevezését és az első osztályú ezüst vitézségi érmet halála után kapta meg. Rosembark nevű községben van eltemetve.

Altisztek :

Bajnóczi Ferenc tizedes, Benus János tizedes, Berger Imre hdj. őrmester, Hevesi János e. é. önk. tizedes, Hill Sándor tizedes, Keszler Endre e. é. önk. őrvezető, Király János tizedes, Kovács Jenő szkvezető, Nagy János szkvezető, Nyitrai Pál tizedes, Pádár József tizedes, Schvartz István tizedes, Tari József őrvezető és Zeke József tizedes.

Legénység :

Alapi István, Alapi József, Alapi Károly, Alapi László, Alapi Sándor, Almási János, Arany István, Áldott József, Bajnóczi Ferenc, Bajnóczi István, Bagyinszki István, Bakocs Jenő, Balog Bertalan, Balog Jenő, Bangó Árpád, Bangó István, Bárány István, Bátka Ádám, Bengyik József, Berkes István, Bojtos Mihály, Bóta József, Bővíz Sándor, Csesznak Andor, Csesznak Ferenc, Csépe János, Csohány József, Deák Mihály, Dimák János, Endrész Kristóf, Endrész Mihály, Erdélyi István, Fábián József, Fekete József, Fodor János, Grónai István, Gugyela József, Gyetvai József, Gyöngyösi Gyula, Harmos Péter, Hofman Ferenc, Horvát József, Illés András, Institórisz Pál, Jónás János, Juhász József, Juhász János, Karhecz Sándor, Kállai József, Kállai Mihály, Kállai Rudolf, Kecskés András, Kecskés Ferenc, Kecskés István, Kecskés János, Kecskés József, Kelemen István, Kelemen István, Kelemen József, Kelemen Károly, Kelemen Lőrinc, Kiss András, Kohári János, Kohári József, Kosik János, Kórós János, Kórós István, Kovács Károly, Kovács László, Kovács Sándor, Krizsanyik István, Kürti István, Laukonidesz József, Lőrik András, Ludányi Antal, Ludányi József, Lukács Sándor, Markó Ferenc, Markó János, Mészáros József, Miknyánszky Lajos, Móró István, Móró László, Nagy Ferenc, Nagy István, Nagy István, Nagy István, Nagy János, Nagy János, Nagy József, Nagy Pál, Nyemecz János, Oláh Zsigmond, Ökrös József, Pádár Imre, Pádár Sándor, Péter József, Pintér János, Pintér Kálmán, Pupák István, Pusztai János, Pusztai Pál, Ráczi János, Rőszler Károly, Schlamovitz Zoltán, Sigyi István, Sike István, Sipka István, Sipka János, Sipos János, Smolek János, Sulyok István, Surányi János, Sütő János, Sütő Lajos, Szabó Antal, Szabó Imre, Szabó János, Szabó János, Szabó József, Szappan János, Szappan Kálmán, Szelva Pál, Szivák István, Szőllősi István, Szőllősi József, Szőllősi József, Tóth András, Tari Ferenc, Tóth István, Tóth József, Tóth Miklós, Tuza István, Vanyó József, Varga János, Veres Imre, Veres János, Virág Ferenc, Volek János, Zeke István, Zeke László, Zeke Sándor.

166 hős; tisztek, altisztek, közlegények. Valamikor felvirágozva, nótás ajakkal meneteltek egymás mellett s azután zokszó nélkül, szeretteikre gondolva megharcolták a maguk véres harcát . . . s most pihennek, de legtöbbjük, ki tudja hol s merre ? Pihennek tömegsírok mélyén, vagy elszórt kórhadt fakeresztek alatt, erdők mélyén, mocsarak szélén, sziklák tövében, vadvirágos rétek közepén. . . Ami hálás emlékezetünk azonban felkeresi őket, hogy az emlékezés virágait hintsük horpadt sírjaik fölé. . .

Emlékükre csendül fel a hősi harang szava, hogy a felhők szárnyán megkeresse őket s elvigye üzenetünk :

Emléketek nemcsak szivünkben él, de ércbeöntve is áll; s azon nevetek aranyló betűi hirdetik soha el nem muló dicsőségtek, hogy a későutókor tőletek tanuljon önzetlen, igazi hazaszeretetet.

***

b.) Városbírák ; a zsidóság letelepülése.

Bán Benedek 1630., Csur Gáspár 1690., Pálya Mihály 1693., Zeke Gáspár 1696., Kada Mihály 1698., Zeke János 1758|59., Piátsik Ignác 1760|61., 1767|68., 1782|83., 1785|86., Koós Mihály 1759|60., Valus János 1761|62., 1770|71., 1775|76., 1779|80., Tóth Jakab 1763|64., Varga Pál 1764|65., Fiklóczky József 1765|66., Szekeres György 1766|67.,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Farkas István 1768|69., Makso István 1769|70., 1774|75., Gajda Pál 1771|72., 1777|78., Sütő Albert 1773|74., 1781|82., 1785|86., Kecskés Pál 1776|77., Szőke Ferenc 1778|79., Csór Mihály 1780|81., 1787|88., 1789|90., Zeke József 1783|84., Valus György 1784|85., Susrák Ferenc 1786|87., Csányi János 1788|89., Tittel János 1795|96., Tari József 1796|97., Sütő Albert II. 1797|98., Makso Antal 1798|99.,

E régi jó városbírák jó és igazságos ítéleteket hoztak. Nem fukarkodtak persze a pálcákkal sem. Íme mutatóba néhány ítélet:

1782. »A becsületes tanács együtt lévén s több szükséges dolgainak elintézése után, Gortva Andrást, városunk lakossát törvény elébe állították hadnagy uram és tizedesei azért, mert édes atyját felette megszidta, mely gonoszsága a tanács előtt világosságra jövén (azaz beigazolást nyert), a következő ítélet hozatott: hogy említett Gortva András a vármegye tömlöcébe beküldessen.« Azonban az apátság tisztiartótja: Csór István uram javaslatára a városi tanács ezen határozatát 50 pálcára változtatta át, amit nyomban meg is kapott Gortva András. Hogy a delikvens meg volt-e elégedve az ítélet ilyen megváltoztatásával, arról hallgat a krónika.«[60]

1783. »Szeptember 15-én Farkas János szolgabíró és Dezső Sámuel gyulai regimentbeli főhadnagy urak hozzánk kijöttek a nálunk lévő verbunkós katonák panaszára, hogy a verbunk nem maradhat békességben a városban. Mely dolgot kivizsgálván említett urak, a város ártatlannak találtatott, ellenben a verbunkós katonák ellen sok káromkodás, tolvajság és más rosszak kivilágosodván, azokat a hadnagy úr jól megpálcáztatta s őket a várossal megbékéltette. Arról pedig, hogy akkor egymásnak megengedtünk, írásunkat adtuk a hadnagy úrnak.« (Hogy a város könnyen megengedett hihető, de hogy a megpálcázott katonák is megengedtek, az már kétségesb).[61]

1784. »Június 5-én az tanács együtt lévén, sok tilalompörök tárgyaltattak és a városházánál a bűnösök keményen megverettek. Melyek között ifj. Juhász István a maga fiának pártját akarván fogni, mivel a tanács előtt illetlenül beszélt, maga is 50 pálcákkal büntettetett. Nem különben Tari Pál fia Gáspár is, aki inkább a katonák közé állt, hogy sem magát megverni engedné és becstelen szókkal illette a tanácsot. De a hadnagy tüstént kiadván (t.i. a katonáktól) ő is 50 pálcákkal büntettetett.«[62]

1786. »Nagy István apátsági jobbágynak fiai Kelemen Pállal, aki szintén az apátság jobbágya, aratáskor a Cseren valami kevés kaszáló miatt a búzák forgóján összeveszvén, Kelemen Pálnak a lábát is eltörték. Kléger Károly borbély uram 12 R forintokért gyógyította meg és az egész nyarat dologtalanul töltötte. Kelemen Pál megverőit előnkbe idézvén, azt végeztük, hogy Kelemen Pálnak sérelmére (mivel mindkét rész szegény ember) fizessenek a Nagy István fiai 12 R forintot és az elmulasztott keresetért 10 kila búzát oly formán, hogy a pénzt tüstént, a búzának felét most, felét pedig a jövő esztendőben adják meg.«[63]

Az utóbbi 50 év bírái voltak még: Dr. Palatthy Adorján, Halama Bertalan és Szabó István.

*
* *

A zsidóság lelelepüléséről kevés adat áll csak rendelkezésre. Néhány feljegyzés található a községháznál lévő feljegyzések könyvében (1759—1800) ezeket itt közlöm:

1786. Január havában rendeltetett, hogy ezentúl zsidók a keresztényeknek 30 krajcárnál többet nem adhatnak kölcsön sem italban, sem pedig pénzben.

1787. Azon zsidóknak, kik az idén ide lakóul jöttek, Őfelsége parancsából állandó nevet kellett felvenniök, hogy meg ne változtathassák. Az egyik Farkas Sándor (Alexander Wolff), a másik pedig Barna Salamon (Salamon Braun) nevet vett fel.

1788. A zsidóknak Csór Mihály bíró és Koós János nótárius temetőhelyet jelöltek ki a Fenekben lévő temető északi felén, megengedvén, hogy azt a kis helyet maguknak az útig el is keríthetik. Volt ugyan már hajdan itt temetőjük, midőn 1725-ben itt laktak, de mivel azon hely éppen ott volt, — amint a régi irásokból kitünik — ahol most a Tót-utcának kerijei vannak, az Árokpart nevezetű helyen, azért oda őket nem lehetett bocsájtani.

1788. április 17. A zsidó árendás végett este 9 órakor kigyúladt a Piacon Plati Katalin asszony háza és nagy tűz volt, mert a Fülöp nevű zsidónak házától a Fráter Pál úr mellett való boltja is megégett, de csendes idő lévén, a többi házakat megmentették.

Ebben az évben kezdtek ismét városunkban lakni a zsidók, kik 1725-től nemcsak innen, hanem az egész vármegyéből ki voltak tiltva a városunk megégetése miatt. (Ugyanis gondatlanságból kigyujtották az egyik házat és a fél város leégett.)

*
* *

Végezetül idejegyzek két világi nótát az 1872. évből annak bizonyságául, hogy akkor is voltak jókedvű emberek, ha nem is volt mindig »fenékig tejfől« az élet. Volt szerelem, bor, nóta is; ha pedig nóta volt, akkor bizonyosan akadt hozzá cigány is.*

»Voltam a fekete sason,
Mustot ittam a rózsáson:
Megittam a rózsám mustyát,
Köszönöm a jó akarattyát.«

*

»Én is iszok veletek, Dínom-dánom.
Ha veletek lehetek Tölcs, nem bánom,
Egy pohár bort. Hajcs, nem bánom,
Ha veletek nem lehetek, Mert unalmas a magányos
Aj, de bánom, Dínom-dánom.«
Mert unalmas a magányos

* Feljegyezte Kapuy Károly volt pásztói káplán.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

c.) A plebánia-templom és a Szentlélek-templom története. A plébánosok névsora 1332—1936-ig.

A pásztói plébánia régibb eredetű, mint az apátság. A templomot 1421-ben Benke Gábor plébános javíttatta és meszeltette. 1444-ből származó feljegyzés szerint a plébánia-templom kőből épült, tornya azonban nem volt.

Pásztónak 1332-ben Domokos és Lajos volt a papja. 1333-ban Lajos plébános 50 garas pápai adót fizet. 1459-ben István plébános, Bertalan altarista, György és Pál káplán szerepelnek. 1617-ben Bellay János, 1668-ban pedig Pásztóhy György a plébános. 1691-ben Csapi Benedek, 1693-ban pedig Jászberényi István Pál végzi a plébánosi teendőket.[64]

1694. évben a templom igen rossz állapotban volt, ami kitűnik a pásztóiak által Fenessy egri püspökhöz írt alábbi leveléből :[65]

»Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak ajánljuk szolgálatunkat.

Istentől lelki és testi szerencsés és üdvösséges jókat megadatni kívánunk. Azelőtt is alázatos instantiánkat küldtük volt Nagyságodhoz az Szent Lőrinc és plébániához való malom felől, melyet most is tisztelendő apát úr csak maga hasznára, plébános uramnak semmit nem adván jövedelméből, sem a templom épületére, mely oly rongyos, hogy esős időben nem tud az ember hol leülni. Arról pedig Nagyságod méltóságos dispositióját várván, magunk nem merünk s nem is lehet semmit indítanunk, ha Nagyságod nem méltóztatott arról kegyelmesen disponálni; rongyos lévén nálunk Szent Lőrinc temploma, mind előbb is emlékezünk alázatosan arra kérjük Nagyságodat, mint kegyelmes urunk, azon szentnek tiszteségére és temploma megruházására méltóztatna Nagyságod a mostani jövendő pásztói dézsmát ide engedni; jó emlékezetű grátiájáért hadd imádkozhassunk szárnyfedél alatt, Nagyságodnak Istentől várván annak megjutalmazását.«

A levél további részében kérik Fenessy püspököt, hogy figyelmeztesse Kada Istvánt, a pásztóiaknak tett azon ígéretére, hogy a Szent Lőrinc templomban egy szép öreg oltárt csináltat.

Midőn Maietyensky Pásztón járt az 1699. évben, a plébánia templomról megemlíti, hogy a Szent Lőrinc mártir tiszteletére szentelt templom a város végén áll, elég magas toronnyal. Nagynak elég nagy; egykori boltozatának még láthatók nyomai. A sekrestyébe, kórusra és a toronyba vezető kőlépcsők már egészen kopottak, úgy hogy közepük már nem egyszer egészen hiányzik. A templom körül temető terül el és azt kőfal veszi körül.

A mainál eredetileg jóval kisebb volt s többször alakították. Ma tornya 1723-ban épült.

Az 1763. év nyarán a Szent Lőrinc-templom kívül-belül meszeltetett s ekkor a városi tanács igen megnehezteli a plébánosra, mert a falakon levő és a tanács által régebben nagy költséggel feliratott testamentomi idézeteket is bemeszeltette.

1764. május 8-án tétetett le a róm. kat. plébánia alapja nagy »ágyú lövöldözések« közben Platthy A., Fráter Pál és Oláh György földesurak jelenlétében. Az építést egy bujáki kőmíves végezte.[66]

1766. július 1-én bérmálásra ide érkezett gr. Eszterházi Károly püspök és a ciszterekinél szállott meg. Egy hétig tartózkodott itt a plébánia építése miatt, mert senki sem akarta az építéshez a követ hordani.[67]

1769. év október hó 27-én Eszterházy Károly átutazóban egy napig ismét Pásztón tartózkodott és a plébánián volt megszállva.

1770. nov. 15-én tették fel a nagy harangot a Szent Lőrinc templom tornyába. 1779. évben pedig a második harang elromlott és a plébános úr ujraöntette.

1780-ban nyitották meg júni. 20-án felső- és júli. 16-án az alsó temetőt. Az alsó temetőbe legelőször nemzetes Zeke József becsületes tanácsbeli csizmadia mester úr egy esztendős gyermekét temették, kinek temetését maga főtisztelendő Miller Ferenc plébános úr végezte. Zeke József uram még ugyanazon esztendőben a temetőben a legelső keresztfát a maga költségén felállíttatta.

1781-ben a város nagyharangja, melyet a város Besztercebányán még 1748-ban öntetett, meghasadt és ezért Egerbe vitték újra önteni. Így a volt 8 mázsás harangból 11 mázsás és 38 fontos lett. Az öntés 424 R forintba és 54 kr-ba került.[68]

Az 1785. évben a város tanácsa kérelemmel fordult a királyi kancelláriához, az egyházi javakról kivánt kimutatással kapcsolatban.

Ebben említik a következőket is :[69] »... templomunknak, melynek ki által és mikor tett alapitását és építését a már hétszáz esztendőket is meghaladó réginéj miatt annyival inkább is nem tudjuk, mert azt a kegyetlen tatárok felgyujtván minden abban találtatott levelet és hagyományait megégették, amint ezt a nagyatyáinktól könnyhullajtásokkal emlegetni hallottuk. . .«

Az 1786-ban történt megnagyitáshoz a monostor és a ciszterci a régi templom követi használták fel.

Az építkezés a következő 1787. évben nyert befejezést és július 22-én volt az uj templomban elősszőr entmise. Az építésre 2000 forintot költöttek.

*
* *

Maietyensky 1669-ben megemliti, hogy a városon kívül van a Szentlélek-templom; valamikor a város egész odáig nyult el. Megemlíti még, hogy e templomhoz kétszer : keresztjáró és pönkösd másnapján körmenetet vezetnek.

Az 1765. évben a pásztói Szentlélek-templom keletkezése ügyében kihallgatott tanúk vallomásaiból megállapítható, hogy a városon kívül álló és a Szentlélek tiszteletére épült templom azelőtt puszta kőfal volt, melyet néha Ur házának néha pedig Szentlélek templomának hívtak.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Miután Rákóczi idejében Horváth István kuruckapitány a puszta falat templomnak felépíttette, az isteni szolgálat is megkezdődött benne.

A templom környékét 1763. évben ásták fel temető céljaira s még ebben az évben fel is szentelték.[70]

***

A pásztói plébánosok névsora 1332-től napjainkig.

1332. Domokos
1332. Lajos
1334—37. István
1421. Benke Gábor
1459. István (pásztói)
1576—77. János
1598. Szegedi Beczei Simon
1617. Bellay János
1630. Jákó Bálint
1664. Jalkóczy János
1667. Kada István pásztói apát
1668. Pásztóhy György
Ismeretlen időben Varga György
1691. Csapi Benedek
1692. Nagy András
1693. Jászberényi István Pál
1694—96. Zolnay András pásztói apát
1696—1706. Terennei Márton
1706—08. Várassóy Mátyás
1708—11. Foglár György
1711—13. Vinkler András
1713—14. Bánóczy János
1714—53. Bakabányi János apát, egri kanonok
1753—57. Berkes Ferenc címzetes kanonok
1757—59. László István
1759—60. Tóth Gáspár
1760—61. Luteczky János
1761—62. Leferovics Gábor
1762—79. Janoviczky Ferenc
1779—97. Miller Ferenc esperes
1798—1800. Ballagó András esperes
1800. Nováki József esperes
1800—11. Tóth Imre esperes
1811—16. Farkas Péter patai főesperes
1816—30. Vislóczky Nep. János esperes
1830—47. Fábry Mihály esperes
1847—51. Goczigh Károly
1851—72. Dankó János
1872—1904. Hován József prépost, főesperes, majd egri kanonok
1904—25. Matuszka Mihály főesperes, majd egri kanonok
1925-től Harkabusz László szentszéki tanácsos, esperes, apát.

d.) A nevezetesebb pásztói nemzetségek és a 200 évesnél régibb többi családok.

Pásztóról vette eredetét a Rátold* nemzetségből származott Pásztóhy család, melynek Pásztóhy István, V. István király nejének lovászmestere volt az őse. Ő kapta adományképen V. Istvántól Ágas várat.[71]

Ez a vár a hasznosi erdőben egy magas csúcson állott és kőkerítéssel volt körülvéve. E vár jelentékeny pont volt. Valószínű, hogy a tatárjárás után épült. 1272-ben szerepel először, a XV. században pedig már romokban hevert.

Az u. n. Ágasvári okmányban említés van arról, hogy Jób pécsi püspök hűtlensége folytán a várat az ellenség elfoglalta és lerombolta. A krónika szerint Jób püspök védelmére volt bízva a vár, aki híres hadvezér volt.

Ő maga is itt lakott Vilda nevű nővérével és annak férjével Kompolthy Dáviddal, a várőrség parancsnokával. Gyakran vadászgattak a szomszédos birtokosokkal a Mátra erdőségeiben. Egy alkalommal a vadászatról haza térve királyi küldött várta azzal a hírrel, hogy a Vácot már elfoglaló osztrákok és csehek a Mátra felé tartanak. A királyi hírnök tudatta azt is, hogy az őrség megerősítésére Bayrulf nevű vezér 300 horvát vitézzel meg fog érkezni rövidesen. A segélycsapat meg is érkezett. Nem sok idő mulva Bayrulf vezér szerelemre gyúladt a szép Kompolthyné iránt s ezért egy alkalommal, midőn az urak vadászaton voltak, az egyik szolga megölte a vezért. A hazatérő urak megrettenve értesültek az eseményről és a király haragjától félve a horvát katonákat elküldték, maguk pedig elmenekültek. Jób püspök Bécsbe, Kompolthy Dávid pedig Oroszlánkő várába menekült. Az őrség azután átadta a várat a Buják felől érkező ellenségnek, melyet kifosztottak s azután lerombolták. A vár később ismét a király kezére került s ujból felépítették. E várral szemben állott az Ó vár. E vár még az avarok idejéből származik. Nagy szerepe volt a tatárjárás alatt. Várura a Rátót nemzetségből származott Lóránd, a tatárjárás egyik híres hőse volt.

Pásztóhy István[72] előbb IV. Béla, majd István király feleségének lovászmestere volt.

Pásztóhy János[73] országbíró 1397. január 30-án hazafias felszólítást intézett Kassa polgáraihoz, a csehek betörésével kapcsolatban.

Pásztóhy Lukács[71] 1445-ben Egerben kanonok.

Pásztóhy László[75] 1452-ben Egerben olvasó kanonok. 1461. május 1-én Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda segítségére sietett Pata erőssége alá. Ekkor Kazai Gyula fia Detre fegyveres erővel rájuk rontott s a náluk lévő tárgyakat elvette tőlük. Ezenkivül még Járdánházi János nemes, Tolintha Mátyás és Thonor Bálint jobbágyok társaságában Pásztó határá-

* A Rátold nemzetség Kálmán királyunk alatt származott be hozzánk Apuliának Caserta nevű helységéből. (Békefi R.: A pásztói apáts. tört. I. k.)

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

rában rájuk rontott, őket megsebezte és félholtra verte. Két másik jobbágyát, amint Hasznos várából Pásztóra tartottak, megtámadta, az egyiket kezén megcsonkitotta, a másikat pedig a plébánia temetőjébe kergette és megverte. Ezért panasszal fordult Mátyás királyhoz.

Pásztói Miklós[76] idejében 1488-ban sokat szerepel Hasznos vára különböző pereskedésekből kifolyólag. Innen tudjuk meg, hogy a várnak 3 kapuja és tömlöce is volt.

A Thary és Hasznosi család a Pásztóhy családból ágazott ki. A Hasznosy családnak Hasznoson vára is volt a falutól keletre, melynek romjai ma is láthatók. A várat Hasznosi, vagy Cserteri várnak hívták.

Hasznosi Domokos[77] 1313—1321-ig az ország nádora volt.

Thary (vagy Tar) Lőrinc Zsigmond király pincemestere, kinek vámszedési joga is volt. Fia Rupert a királyi udvarban nevelkedett s Zsigmondot elkisérte a második velencei hadjáratra.

Guthy Országh Mihály[78] nádor Mátyás királytól adományképen kapta Pásztó egy részét más birtokokkal együtt.

Országh Borbála[79] (Török Ferencné) 1569-ben Miksa királytól többek között Pásztó 1 harmad részét is megkapta.

Almássy-család.[80] Az ifjabb grófi ág alapítója II. Ignác vette meg a Péchy örökösök pásztói részbirtokát.

Bárczay.[81] A Baracha nemzetségből származó család. Heves megyében mint a Pászthói család nőági leszármazottja kezd szerepelni.

Dul Mátyás[82] fia Mihály pásztói birtokos és a vármegye ügyésze 1676-ban.

Ezeken kívül nevesebb birtokos családok voltak még :[83]

Csányi, Demkó, Fráter, Palla, Sándor, Török, Vay családok és Apafly Ferenc, Szécsi László, Verebélyi György és János leszármazói, továbbá az Andrásy, Bossányi, Borsiczky, Detre, Fejérpataky, Kada, Palchy, Platthy, Oláh, Róth, muzslai Vallus és Vécsey családok.

200 évesnél régibb családok még a : Bakos, Bozók, Bán, Berkes, Bódy, Bogy, Csóór, Csur, Csordás, Csizmadia, Csirke, Dénes, Endrész, Farkas, Fekete, Gedey, Gácsi, Gajda, Hidvégi, Illés, Koós, Kelemen, Kiss, Kis, Karatkó, Király, Lengyel, Molnár, Muslay, Nagy, Pálya, Papp, Posár, Pászty, Répás, Sánta, Szabó, Szalkai, Szekeres, Tari, Tiket, Tittel, Tóth, Török, Varga, Vas, Válus, Vince, Vörös, Zatyko, Zeke, Zólyomi stb. családok, melyek egy része már kihalt, vagy elköltözött innen.

Forrásmunkák : 1—4, 7, 9, 10, 13, 17, 36, 58, 59, 64, 71—83. Heves vármegye monografiája 1909. : 5, 6, 8, 11, 12, 22, 25—28, 30, 34, 39, 65. Békefi R. : A pásztói apátság története. I. k. 14, 15, 18—21, 23, 24, 29, 31—33, 35, 56, 57. Szederkényi Nándor: Hevesvármegye története. IV .k. 37, 38, 40—44, 47—50, 51—54, 60—63, 66—69, 70. A községházánál lévő jegyzői feljegyzések könyvéből 1759—1800. 55. A szabócéh egyik irattárában. 45. II. József. 46. Török dúlás után.

IV. A PÁSZTÓI CÉHEK

a.) A céhek története.

A céhek tulajdonképen már a XII. században kezdtek terjedni hazánkban s a XIII. században Lajos királyunk parancsára szabályoztattak. Nálunk a külföldről bevándorolt iparosok honosították meg. Külföldön a céhek a városok védelmére alakult egyesületekből fejlődtek.

Nálunk kezdetben nem annyira a város védelme volt a főcél, hanem inkább az, hogy a főúri családok hatalma alól függetlenítsék magukat.

Minden céhnek megvoltak a maguk szabályai, melyek jobbára ugyanazok voltak minden céhnél, némi csekély, inkább külső eltéréseket kivéve.

Ezen szabályok igen érdekesek különösen társadalmi szempontból, mert hű képét adják a polgárság akkori gondolkozásának.

Az erkölcsösségről sem feledkeztek meg s arra nagy gondot fordítottak. Sokat törődtek azzal is, hogy a tagok el ne szegényedjenek.

Minden céhtag tartozott a céh által meghatározott napokon a templomban megjelenni, sőt voltak napok, melyeken a mesterek feleségükkel és egész családjukkal misére tartoztak menni.

A céhek megkivánták, hogy a mesterek csak becsületes és tisztességes családok gyermekeit vegyék föl inasnak. Sok céhnél írásbelileg kellett bizonyitani az illetőnek, hogy szülei, azoknak barátai és rokonai tisztességes emberek.

Nagy baj volt az, hogy minden céh csak a maga érdekeit hajhászta; sokszor meg ugyanazon céh tagjai között is megvolt a féltékenység.

A céheknek voltak hátrányái, de voltak előnyei is: ugyanis *megmentették az ipart a* feléletességtől, mert mindenki szigorúan csak egy ipart űzhetett.

Abban az időszakban, midőn a kasztszellem uralkodott, szükségesek voltak a céhek is, de később a céheknek is elkellett pusztulniok, mert már nem az ipar szabadságát védték, hanem arra törekedtek, hogy az ipart a vagyonosabbak számára biztosítsák.

*
* *

Pásztón már a törökhódoltság előtt (1526) élénk ipari élet volt. Hogy eben az időszakban állottak-e fenn céhek itt, nem tudjuk. A törökhódoltság, után különösen XVII. században (1666-tól) már mozgalmas céh-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

élet uralkodott s tartott mindaddig míg az 1870-es években megkezdődött fejlődés következtében fellendült gyáripar lassan leapasztotta a kézműves sek számát.

Legöregebb céhünk a szabó- és azután a csizmadiacéh. Az 1800-as években is még 6 céh működött Pásztón : 1., a szabók-szűrszabók és szűcsök, 2., a csizmadiák, 3., a pintérek (bognárok), 4., takácsok és posztósok, 5., vargák, (tímárok) céhe és 6. a tarkacéh, melyben a kovácsok, kerékgyártók, lakatosok, asztalosok kőművesek és szíjgyártók voltak.

*
* *

Az egyesült szabó-, szűrszabó és szűcs céh jelenleg is meglévő céhládájában található ezen céhnek 1666-ból származó és I. Lipót királytól nyert céhszabályzatnak (privilégium) a másodpéldánya.*

Ezen szabályzat latinszövegű bevezető résszel kezdődik, mely után a szabályokat magábafoglaló magyar szöveg következik.

Az egész szabályzat 44 hikkelyből áll. Általában rendszertelenül tárgyalja az egyes tudnivalókat. Nyelvezete igen nehézkes, úgy hogy a legtöbb cikkelyt a mai nyelvezetnek megfelelően és csak kivonatosan közlöm s csak egyet-kettőt adok úgy, ahogyan találtam.

Ezen szabályok szerint minden új mester, aki a céhbe állott, 25 írtot tartozott fizetni. (1 §) A mesterek tartoztak egymást tisztelni és becsülni nemcsak a városban, hanem azon kívül is 10 frt. büntetés terhe mellett. (2. §) Tilos volt egymás szolgáját elcsalni ugyancsak 10 frt. büntetés terhe alatt. (4. §) Ha valamelyik mester megbetegedett, a céh nappalra egy, éjjelre pedig két mestert küldött melléje. Aki ezen rendelkezésnek nem tett eleget, 5 frt. büntetést fizetett. (5. §)

Amely inas ideje kitöltése előtt távozott el gazdájától, más mesterhez nem segődhetett sem itt, sem más városban. (6. §) Azon mester, aki váltómunkát készített, a mértékvétel után 3-ad napra volt köteles a ruhát elkészíteni, de, ha nem készítette el ésa vevőt másik mester elfogadta, azon mester 50 frt. büntetést kapott. (8.§)

A szűcs legények heti bére 32 dénár volt s egy negyed évre 15 bőrt kapott, továbbá 2 hetet a gazdája kenyerén dolgozhatott a maga részére (9.§) Ugyanezen cikkely szerint bárányból csáváltatás 10, róka és más vadból 17, farkasból csáváltatása pedig 48 dénár volt.

Azon inas, ki pénzért tanult, évenként 16 frt-ot fizetett mesterének (10. §). Az a legény, (segéd) aki részbe ment aratni, keresetét felezte mesterével (11. §). Ha az inas mesterével ment aratni, semmit sem kapott, ha azonban az inas egyedül ment, a kereset 1 harmadát kapta, míg a két harmad rész a mestert illette. (12 §)**

* Az eredeti példányt ujabb céhszabályzat kiadása esetén mindig be kelle szolgáltatni s ezért csakis másodpéldányok maradhattak meg.

** Ugylátszik, hogy a tulajdonképeni mesterséget inkább csak a téli időszakban üzték s nyáron aratni is eljártak.

A mester még szolgát is csak a céh tudatával fogadhatott. (13 §.)

Az inasok évente két inget, két lábravalót kaptak, továbbá sarut és süveget annyit, amennyit elnőttek és egy dolmányt és nadrágot. A szűcsök dolmány és nadrág helyett ködmönt és két kecskebőrt kaptak, meg a foltozás felét. (14—16.§). Olyan szabó és szűcs, aki mesterségét nem töltötte céhes helyen, városunkban nem árulhatott kész ruhákat, dolmányt, ködmönt, nadrágot, szűrt a jószág elkobozásának terhe alatt. (17. §.) Az olyan kontár mesterek pedig, akik a céh tagjai nem akartak lenni, városunkon kivül 1 mérföldnyire nem élhettek mesterségükkel. (18. §). Tilos volt másnak a mesterségébe avatkozni (19. §) és az árakat egymásra verni. (21.§) Váltó munkát készítő mesternek és más rendbeli mesterembernek tilos volt ruhát bőrrel bélelni. (22. §).

Szegődésnél úgy a mester, mint az inas 50 dénár ára bort tartozott fizetni. (23.§).

A mesterek kötelesek voltak a temetéseken jelen lenni. (25—26. §) A mestereknek minden esztendőben Szent Mthály napján tartatott mise, amikor a céhmesterek a plébánosnak egy pint borral és két kappannal adóztak. (27. §) Azon mester, kinek fia vagy lánya volt és mester fiához ment, vagy mester lányát vette el, tartozott áldomást (köszönő pohár) fizetni. (28. §).

Azon mester, ki a vásárban mester társa elől a vevőt elcsalta 10 frt. büntetést fizetett. (29. §.) Aki a céhmester hívására nem jelent meg, 1 frt. birságot fizetett.

31. cikkely

A céh szőlőjére akit kivetnek, vagy hirdetnek s nem megyen, büntetése 24 dénár. Ha pedig vakmerőségre veti magát 5 forint, ha pedig el nem mulasztható utja vagyon 15 dénárt fizet, Városunkban sokadalom (azaz vásár) napján, aki sátrát 12 óráig elbontja 1 forint birságot fizet.

32. cikkely

Szent György nap után, mikor céhmestert választanak, tartoznak a céhmestert hazakisérni 1 frt. büntesés terhe alatt; amit a céhmesterek jóakarattal adnak, vegyék jó néven. Mikor onnan a mesterek haza mennek, az ki ott akar maradni és mulatni, nyissa meg erszényét és pénzt adjon borra.

33. cikkely

Szőlőkapáláskor tartoznak a céhmesterek 2 frt. ára borral, két tál étekkel, annak utána, aki mulatni akar pénzére mulathat.*

A 34. cikkely szerint, ha az inas ideje kitelt 1 tallér ellenében a céh pecsétjével megerősitett levelet kapott.

* A céhnek két darab szőlője volt a nógrádi oldalon, amelyet ügylátszik, közösen dolgoztak.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

35. cikkely

A legényeknek atyamesterük legyen, a mester házához minden vasárnap feljárjanak és a ládába* egy-egy pénzt betegyenek és a láda az atyamesternél álljon. Ha városunkba uj mesterlegény jön, az atyamester tartozik neki szállást adni, és onnan annak a mesternek bemutatni, amely mesternek segéde nincsen. Az uj legény tartozik letenni 4 dénárt.

A legények szintén levelet váltottak a céhtől (36. §.) A céhmestereknek céhládájuk volt és egy jegyzőt is tartottak (37. §). Ha a mesterek egymás közt civódtak, közöttük a céhmester bíráskodott. (38. §) Vásár alkalmával a céhmesterek felülvizsgálták a mesterek készitményeit, nehogy silány munkát áruljanak (40. §) Minden céhbeli mester 2 inast és 2 segédet tarthatott. (14. §).

42. cikkely

Ha pedig a mesterlegények közül mesterségét céhes helyen nem töltötte, addig a céhbe nem állhat, míg egy esztendeig céhbeli mestert nem szolgált, azután fizet 6 forintot, ennek fele a céhé, fele a gazdájáé, azután a mesterséget megpróbálván, a céh tagja lehet.

43. cikkely

Ha ebben a városban valamely mesterember a céhen kivül volna és munkálkodnék, rajta érik, szabad legyen megbüntetni és mely ruhát keziben találnak, fele a városé, fele a céhé.

44. cikkely

Mikoron esztendők által az mennyi sokadalmak (vásárok) szoktanak esni városunkban, kontár helyen lakozó szabó és szűcsmesterek jövének, tartozzanak minden vásárkor 1 forintot fizetni mindaddig, míg a céh tagjai nem lesznek, akik pedig céhes helyen lévő mesterek, tartozik minden mester 12 dénár helypénzt fizetni. *

Ezután ismét latinszövegű záradék következik.

***

Az 1781. évben torzsolkodás támadt a szűrszabók és szűcsök között, Erről szól az alábbi irat: ***

Tekintetes Szolga Bíró Urunk! Nekünk Nagy Jó Kegyes Urunk és Pátrónusunk! ****

* Nem a céhládában, hanem a legények ládájába, mert a legényeknek külön ládájuk volt. A céhláda a céhmesternél volt. Minden céhben volt: főcéhmester, alcéhmester, jegyző, atyamester, öreg bejáró, ifjú bejáró és szolgáló-mester.

** Ha a vidéki mesterek vásár alkalmával a helyre nézve nem tudtak megegyezni, akkor a város bírája nyilat húzatott velük.

*** Eredetiben a szabó céh iratai között. Ipartestületinél.

**** Érdekes, hogy dátumot nem irtak rá. Bizonyosan elfelejtették. Az irat hátán azonban rajta van az elintézés: Gosztonyi Pál szolgabirótól s ez 1781. évben kelt. Nevezett szolgabiró utasította őket, hogy az Artikulust a céh köteles őrizni, lehát legyen a szűcsöknél és a szabóknál, az elegedellen szürszabók pedig legyenek céhen kivül, mig külön céhet alkothatnak. De mint később is látni fogjuk, újra egy céhbe egyesültek.

Alázatosan esedezvén Tekintetes Ur kegyes színe előtt ez iránt kéntelenitettünk magunkat bejelenteni! Hogy Ő felségétől nyert Privilégiumunk mellett, mind ekkoráig a szűrszabó mesterek velünk együtt egy céhet alkottak. Már most pedig egy átallyán fogvást minket elhattak, holott pedig mindnyájan csak 32-en voltunk! És már most azon vannak, hogy az Artikulus se náluk, se pedig nálunk ne tartasson, hanem egyenesen a templomban! Mi pedig csekély elméinkkel azt találtuk, hogy mivel 115 esztendők alatt a kezünk alatt jó Conservátában volt, úgy azután is, annak gondját viselhetjük, mivel az a templomot nem is illeti! Mely miatt közöttünk nagy villongás is vagyon, holott Főtisztelendő Plébános úr is azon vagyon. Mi pedig, hogy ezt nem akarjuk, minket még az oltárunktól is elakar tilalmazni és az Articulust erőszakosan tőlünk el akarja vitetni. A szűrszabókat pedig mi magunktól el nem űztük, csupán a maguk felfuvalkodásából Őfelsége adományától elállottak. Mi pedig jó akarattal voltunk hozzájuk, mert mindenekből egyharmad részt ő nekik kiadtuk volna, ha tisztességesen cselekedtek volna és minden 3-ik esztendőben az Artikulust az ő kezükbe adtuk volna. De arra sem állottak! Annak okáért Tekintetes Urhoz vettünk bizodalmas folyamodásunkat, méltóztasson ebbe minket jóúttba igazitani s mi tévők legyünk? Maga úri rendelését nekünk kegyesen kiadni. Mely iránt midőn kegyes úri Nagy Grátiájába Magunkat ajánljuk és kegyes vigasztalását óhajtva elvárnánk.

Maradunk

Tekintetes Urnak alázatos s Főhajtó szolgái
Pásztohai Szűcs és vékony** szabó Mesterek
közönségesen.

Tudjuk, hogy a céheket, illetőleg azok szabályait királyaink gyakran módositották. Igy pl. II. József, Mária Terézia, I. Ferenc.

Igy jutott a pásztói szabó-, szürszabó-, szücs- céh is másik céhszabályzathoz az 1877. évben. Ezen szabályzatot I. Ferenctől nyerték s az előbbinél annál inkább is fontosabb, mert ez eredeti példány. Ez már sokkal rendszeresebb, áttekinthetőbb, nyelvezete is könnyebb.

A piros plüss-kötésü könyvről nemzeti szinü vastagabb zsinóron hatalmas esztergályozott korong alaku fadobozban lévő pecsét lóg le.*** A könyv két első és két utolsó lapja vastagabb pergámen, melyen tollal készitett csinos keretben kézzel irott latin szöveg olvasható.

Az első két lapon a következő latin szöveg áll:

Mi I. Ferenc Isten kegyelméből Ausztria császárja, Jeruzsálemnek, Magyarországnak, Dalmáciának, Horvátországnak, Szlavóniának, Galiciának és Lodomériának apostoli királya, Ausztriának fővezére, Krakónak nagyvezére, Erdélynek nagyhercege stb. stb. Mindazoknak, akiket illet, emlékezetébe ajánljuk. A mi hü.

* I.Lipót idejétől, 1666-tól

** Vastag szabómesterek a szürszabók voltak.

*** Érdekes, hogy a császári kancelláriából származó könyv pecsétje magyar nemzeti zsinóron lóg, holott mint tudjuk, I. Ferenc idejében is nagy volt a németesitési törekvés, mely csak akkor engedett, mikor a vármegyék ez ellen hathatósan tiltakoztak.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

séges szabó,, szűrszabó és szűcsmestereink részéről, akik a hevesmegyei Pásztó városában egy gyülekezetbe egyesültek, bizonyos céhbeli cikkelyt elénk adattak bizonyos sorrendbe szedve és magyar nyelven az alulírt rendben összeírva, hogy az emlitett cikkelyeket valamennyit és egyenként jóváhagyni és az emlitett mesterek és az összes utódaik részére megerősíteni kegyesen méltóztassanak.

Ezen cikkelyek rendje a következő :

(Az itt következő rész nyomtatott magyar szöveg.)

Az 1—9 cikkelyek az inasokról rendelkeznek.

I. cikkely *

Akik valamely mesterség tanulására szándékoznak, akár mely törvényesen bévett valláson legyenek, az inasságra különböztetés nélkül felvétessenek.

Minekelőtte valaki a céhbeli gyülekezetben inasnak béirattathatik, szükséges, hogy azon Mesternél, akihez bé állani kiván, hat heti próbát tegyen. Ha ezen próbaidőnak elteltével a mester alkalmatosnak találja és ha emellett az olyatén ifju keresztelő levelét, vagy születéshelyéről más egyéb hiteles tanúbizonyságát előterjeszti, azon esetre pedig, ha földes urasági hatalom alá tartoznék, ugyan földes urának engedelmét is megmutatja : tehát e szerint a Céhláda felnyitásával valóságos inasnak bevétetik; mely alkalmatossággal a felvett inas az emlitett keresztelő és egyéb származásbeli, úgy szinte, ha jobbágy volna, elbocsátatásáról szóló tanúleveleit a Céhládába betenni és az inasságra felvételért egy forintot és harminc krajcárokat fizetni tartozik.

Ha az inasságra kivánkozó földesurának engedelmét ki nem nyerhetné, ez iránt az illető Felsőséghez folyamodhatik.

Második cikkely

Óváspénzt (cautiót) vagy kezességet csak akkor lehet kívánni a szegődő inastól, ha ezen bátorság szerzése módja a Céhnél annak előtte is szokásban volt.

Harmadik cikkely

Az inas e következendő mesterembereknél, ugyanitt ezen céhbeli szabóknál és szűrszabóknál három, szűcsöknél pedig négy esztendeig tartozik egy folyamatban tanulóképen megmaradni. Ne merészelje az alatt Mesterét akár melly szín alatt elhagyni, vagy éjjelenként kimaradni s csavarogni; hanem mindenekben úgy viselje magát, valamint egy becsületes, jó erkölcsü s iparkodó ifjúhoz illik, mindenkor hív, szorgalmatos és engedelmes legyen. Ellenben a mester is jó móddal bánjon az inassal, ne fogja többet házi munkára, mintsem a mesterség tanulására, inkább mint jó atya a háznál és jó tanító Mester a hitbéli Vallásban, Erkölcsben, a Mesterség, vagy kézi műnek minden részeiben szorgalmasan oktassa. Az inast a tanulásra meghatározott időnél tovább ne tartóztassanak, ha csak némely környülállások a komiszárius és Céhnek megitélése szerint az időnek hosszabbitását, vagy kurtitását nem javasolják. Valamint a Mester úgy legényei és cselédei is emberségben bánjanak az inassal.

A 4. és 5. cikkely arra az esetre tartalmaz itézkedéseket, hogyha az inas mesterét elhagyja. Hacsak 2-3 napra hagyja el mesterét, akkor minden nap után egy héttel tartozik tovább inaskodni. Ha pedig hosszabb ideig marad távol, el is bocsátható. Ha az inasnak oka volt mesterét elhagyni, akkor a Céh másik mesterhez adja.

A 6. cikkely szerint a tanitásbér 20 forintnál több nem lehet.

A 7. cikkely arról intézkedik, hogy ha a mester meghal, akkor az inas az özvegynél marad, ha az özvegynek a mesterség folytatására értelmes legénye van. Ebben az esetben az inas a mesterségét egy másik mesternél tartozik befejezni még pedig 14 nappal, vagy négy héttel az özvegynél kitöltött tanulási időn felül.

8. cikkely

Mihelyst az inas a tanulásra meghatározott esztendőket kitöltötte, semmi kifogás nem lévén ellene, tartozik a Céh ötet a láda felnyitásával és az illendő, ama felfogadásbeli bért, azaz egy forintot és harminc krajcárokat soha felül nem haladó taksának letétele mellett minden eddig szokásban volt szertartásoknak és visszaéléseknek félretételével, felolvasván s megmagyarázván néki az illető rendszabályokat és ezeknek szoros megtartását szivére kötvén — felszabaditani és mesterlegénnyé tenni. Minden ebbéli felszabadítások a Céh-protocollumába (jegyzőkönyv) irattassanak, s a legény számára a szabaduló level annak rendje szerént elkészitessék, mely eredeti valóságban a céhládába tétetik.

Az inasokról intézkedő utólsó (9.§) cikkely szerint az egyes mesterek fiai sem kivételek az előbb emlitett szabályok alól, csupán annyiban, hogy úgy a felfogadás, mint szabadulás alkalmával fél taksát fizetnek.

A 10—20-ik cikkelyek a mesterlegényekre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazzák

Minden legény köteles legalább 3 évig vándorolni. Iratai mindaddig a céhládában tartatnak, míg másik céh tagja nem ohajt lenni. A céh köteles a legénynek egy tanúlevelet (kundschaft) kiadni. E levél nélkül legényt felfogadni nem szabad. (10. §).

Hogy a vándorlást milyen szigoruan vették, láthatjuk a következő cikkelyekből :

11. cikkely

Minden mesterlegény kötelezetik vándorlást 3 esztendeig szakadatlanul folytatni. Ha az alatt fontos okokból, úgy mint súlyos nyavalyája, vagy szülőinek véletlen halála miatt, haza fordulni kéntelenitetne, megkivántatik, hogy ennek utána az akadályok megszünvén, vagy dolgait elrendezvén, a hátralévő idejét a vándorlásban kitöltse, az e részben való elengedés helybéli Elüljáróság bejelentésére egyedül a Magyar Királyi Helytartó Tanácsot illetvén.

* A régies kifejezéseket és írásmódokat ott, ahol nem nagyon nehézkes és az értelmet nem zavarja, meghagytam, néhol azonban javítottam rajta.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

A 12. cikkely szerint a legények vándorlása közben tartozik jelentkezni az illető helység céhmesterénél és az általa ajánlott helyet köteles elfogadni. Iratai a céhládába tétetnek megőrzés végett.

13. cikkely

Tilalmaztatik minden legénynek az Elöljáróság által megvizsgálandó ok nélkül félesztendei felmondás előtt a Mestere műhelyéből kiállani, hanem, ha oka az Elöljáróság által elégségesnek találtatik, 14 napi felmondás mellett Mesterét elhagyhatja. Ellenben a Mesternek nem szabad időközben kények szerint a legényeken kiadni.

A 14. és 15. cikkelyek megengedik, hogy a segédek rendkívüli esetekben olyan mesterhez is szegődhetnek, akikhez magoktól óhajtanak menni. Valamely uraság szolgálatába is beléphetnek.

16. cikkely

Minden mesterlegénynek bizonyos estvéli órakor, valamint minden városban szokásban vagyon, hazatérjenek, annál inkább éjjelenként ki ne maradjanak, mérséklletes, a céhládába befizetendő pénzbeli büntetés fenyítése alatt. Ha pedig a Mester valamely ezen rendelést általhágó legényét, a fertály esztendei céhbeli gyülekezetben fel nem adja, hasonló büntetés alá vétessék.

17. cikkely

Senki a legények közül az úgynevezett korhely hétfőn (Clacier Montág) vagy más delogtévő napokon ne merje a munkát elkerülni, fél vagy a környülállások szerint egész heti bérének vesztesége alatt, melyet a Mester kifogni s a céhládába adni tartozik, némely részét belőle az elhenyélt időhöz képest visszakapván. Ha a Mester ilyetén korhelykedés miatt a legényét a Céhnél fel nem adja, az azon legényt különben illető büntetést duplán fizesse. Egyébaránt a legények az effélé többszöri áthágás esetében, keményebb büntetéssel is illettessenek.

A következő cikkelyek megtiltják, hogy a mesterek kényük-kedvük szerint felemelhessék az árakat, viszont a segédeknek sem szabad magasabb bért követelniök. A segédek egymás között egyesületet nem alakíthatnak sem pedig más helybeli céhnek tagjai nem lehetnek.

A 26—28. cikkelyek általában a mesterségről szólanak.

21. cikkely

Ha a legény a vándorlást elvégezvén, az inaskodó helyen kívül mesterségre jutni kíván, mindenek előtt azon céhtől, melybe kívánkozik, a feltett szándékárul Bizonyság-levelet szerezni, aztán ennek előmutatásával, azon Céhnek Ládájából, melynél felszabadult; az eredeti keresztelő, vagy más származásbeli és szabaduló-levelit kivenni és amabba béadni tartozik. Uradalmi hatalom alá tartozván a legény, ha az uradalmon kívül akar céhbe állani, ugyan Földes Urának engedelmét is megnyerni kötelezletik, minden esetre pedig szükséges, hogy a kitöltött

vándorlás idejéről való Tanúleveleit is előmutassa. Továbbá megkivántatik, hogy a helybéli Tanácstól a Polgárságot a Mesterség felvétele alatt kikérje, vagy az illető Földes Uraság jóváhagyását megnyerje. Minek utána a Legény mindezeket teljesitette és a Céhnek illendőképen megjelentette, a Céhbeli Cikkelyek előbbéniki minden taksa nélkül felolvastatván, okvetlenül remekelni tartozik.

A remeklés annyira fontos kelléke volt a mesterré válásnak, hogy ez alól csakis a helytartótanács adhatott felmentést, de csakis betegség esetén. (22. §).

A régebben annyira divatban volt evés-ivás eltiltatott (23. §) és a szegény legény részére a remekléshez szükséges anyagokat és eszközöket a céh tartozott beszerezni. Remekelni mindenki csak egyszer tartozott. (24. §). Ha valaki a remeket hiba nélkül elkészitette, ezzel mesterré lett (25. §) és a céhládába 25 forintot tartozott befizetni. (26. §). Ezen rendelkezés alól a mesterek fiai sem képeztek kivételt, sem pedig azok, kik egy mester özvegyét vették el. (27. §). A céh egy-két videki mestert is felvehetett tagjai közé. Ezek fél mestertaksát fizettek. és azon felül 2 forint évi díjat tartoztak a céhládába befizetni. (28. §).

A mesterek és legények kötelességeit tárgyalják a 29—35. cikkelyek.

29. cikkely

Mivel minden jól rendelt társaságban Isteni Tiszteletet fő kötelességnek kell tartani; tehát a keresztyén katholikus vallason lévő mesterek és legények mindnyájan, az előrebocsátandó bémondásra, a szokott fertályesztendei, vagy kántormisére díszes ruhában megjelenjenek. Aki elegendő és a céhmesternek előre tudtára adandó ok nélkül, csak az evangélum után jönne, vagy éppen meg nem jelenne: első esetben a mester 20, a legény 10, másodszor amaz 40, emez 20 krajcárokat fizessen. Ha ezen ájtatosság, vagy az esztendőnként szokás szerint tartandó Úrnapi Processió alkalmatosságával, melyhez minden katholikus céhbeliek egy legény által könnyen vihető zászlójukkal mulhatatlanul megjelenni tartoznak. Ha valamely mester, vagy legény illetlenül viselné magát, mérséklletes, két forintig terjedő pénzbeli fizetéssel büntettessék, vagy ha keményebb fenyitést érdemelne, a helybeli elöljáróságnál adattassék fel.

Tilos volt a legényeket más mestertől elcsalogatni vagy egy legényt a céh elkerülésével meglogadni. (30. §). Büntetés érte azon mestert vagy legényt is, aki a másik mester munkáját ócsárolta. (31. §). Mesterséget csak oly mester folytathatott, aki e céhnek tagja volt. (32. §). A céhnek kötelessége volt támogatni a szegényebb sorsú vagy beteg mestereket és legényeket. (34. §). Ha a beteg mesternek nem volt legénye, minden mester tartozott felváltva egy legényt 8 napra átengedni. (36. §).

Ha egy mester vagy családtagja, vagy legény, inas halt meg, a céh tagjai büntetés terhe mellett tartoztak a temetésen részt venni (36. §). Egy mester elhalálozása után az özvegy csak akkor folytathatta férje mesterségét, ha a mesterség vezetésére egy ügyes legényt választott, ha azonban mesterségén kivül megy férjhez, előbbi férje mesterségét nem folytathatja. (37. §).

A 38—40. cikkelyek magáról a céhről és egyéb vegyes ügyekről rendelkeznek.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Ezen cikkelyek szerint a céh minden negyedévben ülésezni tartozik, amikor minden mester egy forintot és minden legény 15 krajcárt fizetett a céhládába. Aki nem jelent meg, büntetés alá esett. (38. §).

40. cikkely

A különböző céhek között fennforgó egyenetlenségek a helybeli Elöljáróság végzése alá tartoznak. Ha pedig ugyanazon céhbeli mesterek és legények között panasz támad, ez a céhbeli Gyülekezetben vétessék föl, mely alkalommal mind a panaszlott fél, ülő székeikről felkeljenek és a Céláda mellé álljván, a dolgot tisztességesen és illendőképen terjesszék elő, ennekutána a Céh az előadott panaszt a Törvény és Igazság szerint intézze el. Aki a Céh végzésével meg nem elégszik, annak szabadon marad a helybéli Bíróság elibe folyamodni.

Vidéki céhtagok évenként csak egyszer tartoznak megjelenni a gyülésen. (41. §). Minden céhgyülésről jegyzőkönyvet kellett vezetni. (42. §). A céhmestert és alcéhmestert évenként azon napon választották, amely napon a céh a szabályzatát kapta. (43. §). A céhláda legalább 3 kulccsal záródott, mely kulcsok közül egyik a komiszáriusnál, másik a céhmesternél, harmadik pedig az alcéhmesternél volt. (44. §). A céhládába befolyt pénzekről a céhmester a negyedévi gyüléseken tartozott elszámolni az elöljáróság által kirendelt komiszárius előtt. (46. §). A céh nevében és dolgaiban senki nem levelezhetett, csakis a gyülekezet és a komiszárius tudtával (47. §). Hogy pedig senki sem mentegethesse magát azzal, hogy a szabályokat nem ismeri, azok minden negyedévi gyülésen felolvastattak, arra az esetre pedig, ha valamely mester vagy legény bármelyik cikkelyt olvasni kívánta, a céhmester kiadta a céhszabályok hiteles másolatát, melynek minden céhnél meg kellett lennie. (48. §). (Az itt felsorolt szabályok másolata szintén megvan eredeti példányban a céh iratai között.)

A mai naptól (e szabályok kiadása napjától) csakis a felsorolt szabályokat szabad alkalmazni és az ezekkel ellentétes eddig érvényben vagy szokásban volt szabályok alkalmazása tilos. (49. §).

Ezután az alábbi latinszövegű, kézzel irott záradék következik.

Ennélfogva mi az emlitett szabó, szűrszabó és szűcs mester-embereknek, akik a hevesmegyei Pásztó városban egy gyülekezetbe egyesültek, a m.i Fenségünk elé terjesztett kérelmét királyi keggyel meghallgatva, az emlitett cikkelyeket összes záradékaikkal együtt összesen és egyenként császár-királyi tekintélyünkkel jóváhagyjuk s az emlitett mestereknek s az ő utódaik részére megerősítjük azzal a kikötéssel, hogy a fent nezezett cikkelyeknek akár részben, akár egészben való felbontásának, módosításának vagy törlésének a jogát magunknak fenntartjuk. Kelt az előttünk igen kedves csábrághi és szittnyai Kohári Ferenc hercegnek, Hontmegye fő- és örökös grófjának, Kamarásnak, valóságos titkos tanácsosunknak, magyarországi főpincemesternek, nemkülönben a mi királyi udvari kancelláriusunknak keze által a mi birodalmi városunkban Bécsben, az Úrnak 1817. évében, március 28-án, a mi királyságunknak 26. évében.

Ferenc s. k.
herceg Kohári Ferenc s.k.
gróf Nádasd Ferenc s.k.

Feljegyeztetett a céhek könyvének 555. lapján, amiről tanúságot tesz a levéltár direktora: Sztankovics Mátyás s.k.

Ezen cikkelyek a céhnek csak öt évvel később adattak ki 1822-ben. Az erről szóló záradék a következőképen szól:

1822-ik esztendőben Böjt más Havának 4-ik napján Tekintetes Nemes Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesült Vármegyéknek Egerben tartott Közgyüléséhen ezen kegyelmes Királyi Czéhbeli Privilégium felolvastatván s kihirdettetvén a T. nemes vármegye törvényes hatalmának és a Földes Uri jussok sérelme nélkül szükséges használás s tagok alkalmazása végett az illető Mesterembereknek kiadatni rendeltetett.

Feljegyzte és kiadta a fenttisztelt Vármegyéknek szives aljegyzője:
Ivádi Ivády Gábor s.k.

***

A céh iratai között erről a következő feljegyzést találjuk:

Anno 1816-ik esztendőben elkezdődött az Artikulusunk, ez így foltatódott az egész 1822. esztendeig, így elérkezett Felséges első Ferenc királyunknak kiadott Privilégioma Markhót István úr céhmesterségiben, Tsávnyik Istvány úr kisscéhmesterségiben, Papp József úr nótáriusságában publikáltatott ugyanazon esztendőben az N. Vármegye által.

Ebben az esztendőben a céhnek 39 helybeli és 16 vidéki tagja volt, tehát összesen 55 tagot számlált.

Az I. Ferenctől kapott Privilégiumért elég sok díjat kellett fizetni, ami bizony elég terhes volt az egyes céhekre s azért többször folyamodtak az emlitett díjak (taksák) leszállításáért.

A fizetendő díjakat és azok nagyságát az alábbi irat tünteti fel:*

Másolat. Az idézárt kegyes Privilégiumért járandó taksáknak feljegyzéséből bőven álta lehet látni, Pásztó mezővárosában lakozó hatrendbeli céhek az ő kegyes privilégiumokért minémű taksákat fizetni tartoznak stb. . .

Fölséges Udvari Magyar kancelláriának Tisztsége által Bécs, karácsony havának 16. napján 1817.

Feljegyzése

a kegyes Céhbeli Privilégiumokért járandó taksáknak. Pásztó mezővárosában lakozó különféle mesteremberek számára elkészitendő Privilégiumokért, úgymint:**

	Ezüstben forint	Beváltó cédulákban forint	krajcár
1. A varga Mesteremberek Cameriális taksája	110	—	—
2. Takácsok és szűrmívesek (posztósok) Cam. taks.	110	—	—
3. A kovács, kerékjártó, lakatos, asztalos, kőműves és szijjártó Cam. taks.***	160	—	—

* Eredetiben a szabó-céh iratai között. Ipartestületeinél.

** Az összes feljegyzések közül ezen az iraton láthatjuk legjobban, hogy Pásztón 6 céh volt és, hogy ezen céheket milyen iparosok alkották.

*** Ez volt a tarkacéh.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

	Ezüstben forint	Beváltó forint	cédulákban krajcár
4. A szabók, szűrszabók és szűcsök Cam. taks.	13	—	—
5. Pintérek, v. magy. inkább bognárok „ „	13	—	—
6. Csizmadiamesterek Cam. taks.	13	—	—
Az úgynevezett kisebb taksa minden céhtől	—	9	51
Az Expeditorátus tsztségben pedig ha irásban kívántatik a Privilégium elkészitése egyenként minden céhtől.	—	48	—
Ha pedig nyomtatásban, egyenként minden céhtől	—	32	—
Az hozzátartozandó Regnisitumoknak költségei következők. Ha nyomtatásban készitetnek selyem zsinórral, fa pecséttartóval stb.	—	62	54

Hogy jelen másolat az eredetivel minden pontban és foglalatban megegyez, bizonyitjuk. Egerben Pünkösd hava 22-én 1821.

Tekintetes Nemes Heves és Külső Szolnok Törvényesen egyesült vármegyéknek

és esküttye
Bulovszky János s. k.
P. H.

alszolgabirája
Földváry Ferenc s. k.
P. H.

Mint emlitettem ezen taksák ellen többször fellebbeztek. Az egyik ilyen 1821-ben kelt fellebbezés, illetve kérvényben* olvashatjuk, hogy a csizmadia céh Mária Teréziától (tehát 1740—1780 között) nyerte privilégiumát. A pintér vagyis bognár-céh pedig I. Ferenc alatt, 1804-ben kapta.

Ezen iratból azt is megtudjuk, hogy nemcsak 1822-ben és 1836-ban égett le a város, hanem sajnos 1806-ban is nagy tűzvész pusztitott. Az erről szóló rész igy hangzik:

»... következendő esztendőben 1806-ban a szerencsétlen tűz által a városnak nagyobb része megemésztetvén ezen bognár céhbül 4-en kivül minden mesterséghez szükséges szerszámok és dongák és azoktul a házbéli vagyonjaik is a tűznek áldozatává lettek. Úgy annyira, hogy kivévén ötöt közülök a többi még most sem veheti fel magát.** Az az öt is egy legénnyel és egy inassal folytatja mesterségét, a többi vagy ezeknél legényképen dolgozik néha vagy szőlőmívelésben foglalatoskodik.«

A szabó-, szürszabó és szűcs-céh céhládájában van egy irat, mely arról tanúskodik, hogy Pásztón 1791-ig a csizmadiák és Vargák közös céhet alkottak, azonban 1791-ben már egymástól különváltak és két külön céhet alkottak.

Pásztó városa által kiállitott irat a következőképen szól:

Alább irattak Pásztó városa Fő Birái Tanátsosi ez Levelünk Rendiben adgyuk tuttára Mindennek; hogy városunkban található Varga és Csizmadia Mester mberek több esztendők folyamánya óta egy gyülekezetben: azaz egy Céhet alkottak; de mivel naponként mind a két rész úgy annyira megszaporodának, hogy kéntelenitettek egymástul megválakozni barátságosan, s tudtával és hirü adásával a Tettes Nemes Vármegyének ezen válalkozások s külön külön Céhnek tartása történt még 1791-ik esztendei Februárius 7-ik napján, oly formán, hogy egy Artikulus alatt élnek és még ekkoráig is (1820-ig) szinte egy Artikulusnak foglalatjával élnek. Melly kétrendbeli Mester Emberek egymástul lévő Megválakozásuk ekképen történt légyen, arrul adgyunk ezen Axestátumunkat Nemes Városunk élő Pecséte Nyomával Megerősitve.

Költ Pásztó Városunkban 29-ik június 1820-ik esztendőben.

N. (nemes) N. (nemzetes) Pásztó Városa
Fő Birája és Tanátsa
P. H.

Érdekes ezen irat azért is, mert ezen látható a város 1684. évből származó pecsétje. A pecsét közepén szakállas fő van, melyet balról jobbfelé négy betű vesz körül: S. M. A. P. (Sigillum Maius Pasztoviense.) A pecsét körirata a következő latin szöveget tartalmazza: SIGILLUM CIVIUM IN PÁSZTÓ 1684. Magyarul: Polgárok pecsétje Pásztón 1684.

Ezen bizonyító irat ahhoz a kérvényhez kellett, melyben a vargák (tímárok) a maguk részére külön céhszabályokat kértek.

Ebben a kérvényben emlitik, hogy mivel 3 német varga (suszterek) önként hozzájuk csatlakozott, kérik őket az uj Artikulusba beiktatni.

Ugyancsak ezen kérvényből tudjuk meg azt is, hogy minden céhnek külön zászlót kellett vennie (templomi zászlót) Ugyanis a vargák sokalván a rájuk kivetett 110 forintot, kérték, hogy legalább a kivánt zászlónak a megszerzéséhez nyujtsanak nekik segedelmet.

* * *

A csizmadia céhnek szintén megvan még az I. Ferenctől kapott céhlevele, melyet 1822. évben adott ki a vármegye részükre. Kiállitás, pecsét, tartalom stb. ugyanaz mint a szabóké.

Annyit tudunk még a céhről, hogy az átalakulás évében, 1877-ben a csizmadia-céhnek 16 tagja volt. Ebből az évből fennmaradt leltár szerint a céh tulajdonát képezték: 1. A külső Botmálon 2 drb. 1-1 hold területű szőlő. 2. A szentegyházban díszlő zászló. 3. ugyancsak a Szent Lőrinc templomban 2 tölgyfa ülőszék. 4. Az oltáron* 2 aranyozott gyertyatartó. 5. Az oltáron egy piros posztó oltártakaró. 6. 3 fehér oltártertiő. 7. Az oltárnál egy rézcsengetyű. 8. Egy fáklyatartó festett szekrény. 9. Egy szentháromság-kép és előtte 2 gyertyatartó. Azonfelül a leltár tárgyait képezte még: egy keményfa-láda (valószinüen a céhláda), egy rézkondér, egy bádog tintatartó és egy zsoltározó könyv.

* * *

1831. évi kolerajárványra vonatkoznak az alábbi feljegyzések:**

Anno 2831. esztendőben az a veszedelmes nyavalya, úgynevezett kholera betegség uralkodott az országunkban, amely iránt az N. vármegye ilyetén orvosság javallást adott ki:

* Eredetiben a szabó-céh iratai között. Ipartestületnél.
** 15 évre a tűz után.

* A Szentkereszt-oltár volt a csizmadiáké, míg a vele szemben lévő Szent János oltár a szabóké volt.
** Eredetiben a szabó-céh iratai között.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Ha az betegnek az feje szédülni fog, az inai lankadnak, tüstént ágyba kell fekteteni és jól betekerni, hogy izzadásba jöjjön, ha pedig az has megy, akkor fodormentát, Istenfát és Borsikát, Zsályát és utontermő mályvát össze kell vágni, megforrázni vízzel és két ruha közé betakarni úgy forró borral locsolni és úgy az beteg gyomrára kötni, fodormenta herbatát inni, ha pedig szomjuhozik árpa herbatát kell néki adni és a kötést mindaddig a betegen kell hagyni, miglen nem izzajtja ki magát. Ha az beteg jobban érzi magát és enni kíván, meleg levest kell néki adni, azon esetre pedig, ha fel is akarna kelni, téli módon kell öltöztetni, az fodormenta és tsombor füvet is lehet használni, hapedig az betegség súlyosabban meglepvén, annak hasznos először fürdőt készíteni, melyre lehet használni az ágácfa (akác) nyövevényeket, ezeket tudni illik össze kell vagdalni, megforralni egy kádba beönteni, az beteget abba helyeztetni és jól betakarni, hogy izzadjon. Mikor innen kiveszik, száraz ruhát kell reá tenni és annak utána az kötést az gyomorra és meleg ágyba fektetni, tudni illik, hogy ezen nyavalya, ha feljebb írt orvosságokkal jól és tökéletesen nem áll, akkor 24 óra alatt meg kell néki hallnia.

Kiadatott Kelemen Mártony úr főcéhmesterségibe stb. stb.

*
**

Az 1832. év december 20-án 28802. sz. alatt a Nagyméltóságú Magyar Tanács által elrendeltetett, hogy csak olyan tanulót szabad felfogadni, aki előzőleg már beoltatott,* akik pedig már inasok, csak akkor szabadíthatók fel, ha magukat beoltatták.

*
**

Az I. Ferenctől kapott céhszabályzat (privilégium) 38. §-a értelmében a céhbiztost az Elöljáróság nevezi ki. Pásztón ebben az időben (1846) a földesurak nevezték ki a privilégium ellenére a biztost. A földesurak által kinevezett Csányi János céhbiztosnak mindig pontosan fizette a taksáját mind a 6 céh: Ő azonban önkényesen felemelte a díjakat és azokat ezüstben követelte.

Ez ellen tiltakozik mind a 6 céh s kérik a felettes hatóságot, hogy szerezzenek érvényt a fent említett 38. §-nak.

Ezen iratban többek között a következők is olvashatók:

»... Ugyanis a szabaduló, valamint a szegődő 2 váltó forintot fizet s ha már ebből 30 krajcárokat a céhbiztosnak adatnak, mi marad a céhnek és honnan történik a fizetés akkor, amikor gyülést szükséges tartani?** Miből fogjuk a mindenik céh által évenkint tartani szokott 6 Szentmisét szolgáltatni, miből fogjuk az oltárokat viaszgyertyákkal és egyéb szükségesekkel ellátni? Miből fogjuk processiók alkalmával a céhek részéről szükséges 6 viasz fáklyákat megszerezni? E végre miből fogjuk a céhekhez segedelemért folyamodó szegény vándorló legényeket és más szerencsétleneket segiteni, midőn céheinknek egy fillérnyi más jövedelmek sincsen.«

*
**

* Valószinüen hímlőelleni oltásról van szó.

** Az évnegyenként tartani szokott gyülésecken ugyanis 1 váltóforintot kapott a biztos, más gyülések után pedig 30 krajcárt.

M. NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Amig az 1842-ik évben 49 tagja volt a szabó-céhnek, tíz évvel később, az 1852-ik évben 76 tagot számlált: 28 magyar szabó, 32 szűcs, 10 német szabó és 6 női szabó.

Ha végig nézünk a céhtagok névsorán, bizony alig néhány ismerősen hangzó névvel találkozunk, a legtöbb ma már idegenül hangzik.

Magyar szabók voltak:

Gubis István, Fekete József, Pap József, Kelemen Márton, Harazin József, Szabó József, Ungvári Mihály, Molnár Mihály, Sándor József, Tóth Mihály, Ifj. Gubis István, Pászti János, Turcsányi János, Remek István, Purgel István, ifj. Sándor József, Balog András, Turcsányi József, Szabó István, Fázold Károly, Sloszárik József, Pozsár János, Fekete József, Gubis Lajos, Fekete Sándor, Keller József, Szabó Pál, Lengyel Lajos.

Német szabók:

Fázold Pál, Otsovay János, Vass József, Lovasi Samu, Firster János, Kelemen Ferenc, Szabó János, Pászti Márton, Sérer Gábor, Golner Dávid (izr.)

Női szabók:

Pekelniczky József, Fekete Lajos, Singer Benjámin (izr.), Pulman József, Dutkár József, Fléger Vencel.

Szűcsök:

Polderman József, Fekete Pál, Dukonics András, Petrődi Imre, id Jardek János, Szalai János, Vizinger Ignác, Bózvári Márton, Csór Lajos, ifj. Jardek János, Mankher Antal, Humán Ferenc, Hornyánszky István, Drávnyik István, Nagy István, Német József, Detkovics János, Ketsko Máté, Kotsis János, ifj. Balog János, Humán József, Ribárik István, Nagy Imre, Petrődi József, Rumenik Ferenc, Zemán Márton, Latzkótzky György, Balog Antal. Szabó András, Fekete József, Rozmaring Gábor.

*
**

Az 1851. évben már a céheknek nem egy közös biztosuk volt és nem a földesurak nevezték ki, amit az alábbi hivatalos iratból is láthatunk:*

Másolat az 1851. évből

Gyöngyös kerületi Cs. kir. Főszolgabírójától Pásztho Városa Birájának.

A kereskedelmi s ipar viszonyok ,szabályozása eránt fenn álló útmutatás 176. paragraf. értelmében Heves vármegyei Cs. kir. Főnök ő Nságával f. hó 10-én 3220 szám alatt rendelete folytán utasitom s tudatom Pásztho városa bírájával, miszerint Pásztho városában létező céhek részint a szabó és hatrendbeli céhek (tarkacéh) részére Rigó Lajost, a magyar timár és takács-céh részére Stomor Istvánt és a csizmadia és Pintér-céh részére pedig Kováts Antalt céhbiztosul kineveztetem, miről az előtte céhek szinte értesitendők.

Kelt Gyöngyösön 1851. március 10-én. Okolitsányi Ignátz s.k.

A szabó céhnek ezen rendelet kiadatott Berár Mihály városunk birája által.

*
**

* Eredetiben a szabó-céh iratai között az ipartestületnél.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

A céhek számadást tartoztak vezetni, mely számadást a kinevezett biztos ellenőrizte. A szabó –szűrszabó– szűcs-céh 1852-ből fennmaradt számadási könyve bevétele volt 481 frt. 22 dénár. A bevétel szegődés, szabadulás, céhbeállás, földbeállás stb. dijakból került ki.

Ezzel szemben a kiadás 378 frt-ot tett ki, melyből 190 frt. templomi kiadás, mint gyertyák, misék, fáklyások stb. Oltárköltsége cimen 110 frt. van elszámolva, ami tetemes összeg. Valószinüen ez évben nagyobb javitások voltak.

Hogy azonban nemcsak az égiekkel, hanem önmagukkal is meglehetősen törődtek, alábbi adatok igazolják :

Az 1861. évi számadásból pl. kiadási tételek :

		90 frt 40 d.
3. tétel.	Céhmester-választáskor 64 itce bor (10 d)	3 „ 85 „
5. „	Ujév alkalmával több mesterek összejöttek és költődött	— 60 „
6. „	Céhmester választáskor egy ablak és egy üveg törődött	
	Érdemes még pl. az 1872. évi számadásba beletekinteni :	
55. tétel.	Szabó Ferenc szolgáló-mester hivatalát által adta Rumanek Ferencnek a többség beleegyezésével 4 itc bor	— 48 „
59. tétel.	A céh földje és szőlője midőn árendába adatott két kis kondér bor* és gyertya	4 „ 50 „
67. tétel.	Molnár Mihály tanonca szabadulásán 8 itce bor .	1 „ 12 „
69. „	Tekintetes Kolosváry Ádám temetésekor 1 akó bor felhozódott (ajándék volt)	— 20 „
70. tétel.	Szinte azon este 1 kondér bor és koporsó-tételkor a fáklyásoknak kenyér, pálinkaköltség	4 „ 59 „
74. tétel.	Szilasi Menyhért temetésekor bor, kenyér, gyertya	5 „ 50 „
76. „	Ambrus, Bagi molnár temetésekor 2 nagy kondér bor	8 „ 40 „
85. „	Urnapra szokásosan egy sertés vevődött	19 „ —
86. „	Kenyér, só, saláta	5 „ 45 „
87. „	Urnap előtti napon és napján ami bor elfogyott, köbölszámra adatott, számitva itcéje 12 dénárba. 171 itce stb.	20 „ 64 „

Ilyen formán csak 1 év alatt a főbb tételek szerint is kb. 70 forint ivódott meg.

* Kis kondér 20 itce, nagy kondér pedig kb. 35 itce volt.

b.) Okmányok*

I.

A vargacéh a kapott privilégium után a taksák leszállitását kéri :

Nagyméltóságú Magyar Királyi Udvari Cancellária Kegyelmes Urunk !

Ez előtt való esztendőkkel mi Tekintetes Nemes Heves vármegyében helyeztetett Pásztó mezővárosában lévő három rendbeli céhek a Tekintetes Heves vármegye által megintettünk, hogy mivel Fölségek Koronás Fejedelmünk parancsolattyából a régi céhbeli Artikulusaink beszedettek volt, most avval szűkölködvén, Fölséges Királyunkhoz most ismét azoknak ujolag való megnyerése végett alázatosan folamodnánk. Amint is a Tekintetes Nemes Vármegye rendelésének engedelmeskedvén 1816. esztendőben egyes akarattal ezen Nagyméltóságú Udvari Magyar Cancelláriához könyörgő levelünket felküldöttük, mely szerint Őfelsége kivánságunkat kegyesen teljesiteni is méltóztatott és arról minket a Nagyméltóságú Magyar Cancelláriának Tekintetes Expeditorátusa tudósitott s egyszersmind megküldötte azon tabellát is, melyből kitetszik, hogy a kisebb költségekre az irónak honoráriumán kivül váltó cédulában egy-egy Artikulusra 105 forintok esének, a kamarális taksát pedig mint régi céheknek, úgymint az egyesült szabó-, szűcs és szűrszabóknak ezüst pénzben 13 forintokban teszi ki, a bodnár, vagyis pintér céhnek szinte annyit, a csizmadiáknak is ugyancsak 13 Rforintokat. Mi pedig vargák, kiknek egy Artikulusunk volt a csizmadiákkal és még mind ez ideig is ezzel élünk, amint a becsületes, Nemes Városunk iderekesztett bizonyitó levele mutattya, ezüstben azon tabella szerint 110 Rforintokkal terheltettünk. Noha mi 1791-ik esztendő februáris hónapjának 7-ik napjáig mindétig együtt tartottunk gyüléseket, hanem akkor látván mind a két rész szaporodásokat egyes akarattal barátságosan elváltunk és azonnal külön céhmestereket választottunk magunknak. Igaz ugyan az is, hogy elválásunktól fogva 3 német vargák, vagyis szuszterek önként való indulattyukból hozzánk kapcsolták magunkat, kiket az uj Artikulusban is beiktatni könyörgünk. De, hogy 3 emberért a Nemes céh 91 Rforintokat kintelenitsen fizetni ezüstben, igen sajnosan esik : mindazonálatal mind a 4 céhnek meghatározásából március hónapnak 20-ik napja rendeltetett végső határul a Delizsántz által a kivánt pénzek Bécs városába való felküldésére. Esedezünk alázatosan Önagyméltóságú Királyi Magyar Udvari Cancelláriának méltóztassanak szegény sorsunkat méltó tekintetbe venni és ezen terhes taksában a fönt kitett okokra nézve rajtunk könnyebiteni, hogy ezáltal leginkább a megkivánható zászlónak megszerzésére segedelem nyujtódna.

Második alázatos esedezésünk abban áll, hogy mivel az alsóbb magyar helyeken ilyeten mesteremberek nem vargáknak, hanem magyar timároknak nevezetnek, a jövendőbeli uj Artikulusban és annak cikkelyeiben ezen szavak helyett varga, tétődne magyar timár, az hozzánk kapcsoltak pedig német varga vagyis szuszternek irattassanak be.

Mely. . . (olvashatatlan) vigasztaló rendelését nagy óhajtva kérnénk hamvunkig maradunk a Nagyméltóságú Királyi Magyar Udvari Cancelláriának.

Költ Pásztohán Boldog Asszony havának 29-ik napján 1820.

Legalázatosabb szegény szolgái
a Pásztóhai Becsületes Varga vagyis inkább
Magyar Timár céh közönségesen.

* Az itt közölt okmányok eredeti példányai az iparlestület tulajdonában vannak megőrzésre.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

II.

A szabó, csizmadia és pintér céhek kérelme a helytartótanácshoz taksa-elengedése céljából. 1821.

Tekintetes Nemes Vármegye !

Érdemünk felett való Kegyes Pátrónusunk !

A Fölséges Királyi Udvari Magyar Cancelláriának Pásztó mezővárosában lévő három rendbeli céhek privilégiumjokért esendő taksák eránt tett végzését a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács sub No 4530. ezen Tekintetes Nemes Vármegye által minekünk tudtunkra adni méltóztatott, melynek értelmében egyedül azt az egy örömet vehettük, hogy a Tekintetes Nemes Vármegye mellettünk szegény contribuense mellett a taksáknak könnyebbítése végett mint kegyes atya magát közbevetni méltóztatott, melyekért a Tekintetes Nemes Vármegyének buzgó hálaadó szívvel alázatos kösszönetet nyujtunk. Hanem

Nagy fájdalommal kellett továbbá hallanunk a Fölséges Cancellária végzésének azon értelmét, hogy a 110 fr. ezüst pénz taksában egy céhet is közülünk könnyebbíteni nem méltóztatott. Noha mi egyesült szabó-, szűcs- és szűrszabó egy céhet tartók ab. 11. júli. 1666 néhai Fölséges Leopold koronás Fejedelmünk által kiadott kegyes privilégiummal már 155 esztendőktől fogva élünk és sem mostanában sem más rendbeli mestereket tásaságunkban fel nem vettünk és mégis mint régi privilégiommal élők semmivel sem könnyebbitettünk, hanem szinte úgy, mint akiknek még koronás Fejedelemtül aláirott Artikulussok nem volt, vagy más rendbéli mestereket magukhoz felvettek 110 fr. ezüst pénznek fizetésével terheltetünk. Sőt

Ami még fájdalmasabb a Fölséges Királyi Magyar Cancellária azt is kétségbe vonni méltóztatik, hogy a privilégiomért esendő kisebb taksát váltócédulában, a kamerális taksát pedig couvens monétában letettük volna, holott a Fölséges Királyi Udvari Magyar Cancelláriának tisztsége által 1816. évi külön leveléhez kapcsolt taksa-tabella szerint az hatvani posta által mind a négy céhek felküldöttük, amint azt bizonyítja az hatvani posta expeditor urnak quitantiája sub No 2, hogy mind a 4 céh váltócédulában 544 forintokat, ezüstben pedig 149 forintokat fizettek légyen összesen. Ugyanazon expeditor urnak feljegyzése kimutatja, bub No 3. hogy az első numerus szerint a magyar tímárok, vagyis vargák, kik privilégiomjokat már kezökhöz is vették ezüst pénzben fizették légyen 110 frtokat

Az egyesült szabó, szűcs és szűrszabók	3	„
A pintérek, vagyis inkább magyarabban bognárok	13	„
A csizmadiák is ugyan	13	„
Summásan fizettek ezüstben	149	frtokat

és hogy mindazon summa ezüst-pénzt, azaz 149 frtokat mind váltócédulában 544 frtokat kézhez vette légyen a Fölséges Cancelláriának expeditortus tisztsége megvilágositja az 1820. április 21-én írott levele sub. No 4. bizonyos tehát, hogy az egyesült szabó, úgy a csizmadia és szinte a bognár céhek az 1-sö numerus szerint mind a kisebb, mind a camerális taksát fizették volt, hanem nem a 4. numerus szerint, melyben később minden céhtől különösen 110 forintokat kiván a Fölséges Magyar Cancellária.

Ez eránt tehát térdejenkrül esedezünk alázatosan könyörögvén a Tekintetes Nemes Vármegyének, hogy méltóztasson még egyszer ügyünket kegyelmébe venni és mellettünk felállani és az egyesült szabó, szűcs, szűrszabó céhek a fönt kitett okokra nézve védelme alá venni. Ugyszinte

A csizmadia céhet és mivel nagyemlékezetű Mária Terézia koronás fejedelmünktől vett privilégiummal éltek, ámbátor az előtt a vargákkal egy céhet tartottak, hanem most mind a két rész megszaporodván külön válakozni kéntelenítettek, de semmi más mesterségen lévőket magokhoz fel nem vettek, hanem magánosan megmaradtak és így olyannak nem nézethenek, mint akiknek privilégiomjok nem volt.

A pintér vagyis bognár céh nem kevés okokat nyujt a Tekintetes Nemes Vármegyének pártfogására. Mely ámbátor Koronás Fejedelmünktől aláirott privilégiommal nem élt is, de jól emlekezni fognak a Tekintetes Nemes vármegyének előbbi érdemes Magisztrátusnak tisztjei is, hogy privilégiomnak megnyerése végett ab annó 1802. egész 1804. év végéig a Tekintetes Nemes Vármegyét szütelen sürgette, ugy szinte számtalanszor megfordult a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnál is mely által két ízben Fölséges Fejedelmünknek is kegyelmét ez iránt megnyerni óhajtozott, de mint az idezárt No 5. irás bizonyítja, a háboruság miatt visszavettetett kérések, hanem más céhez igazitattak es úgy 1804. december 14. napján a Nagyméltóságu Királyi Helytartótanácsnak közben vetése által a budai céhnek privilégiumát nagy nehezen kaphatták ki párban. Mely a fönt tisztelt Helytartótanács pecsétjével megerősittetett. Ezekre tett költséggel sok fáradságokon kivül az akkori protukulumok szerint 629 frt. és 8 kr. ment. De abban is nem sokát lehetett gyönyörködniök, 1805. május 17-én ismét tőlük a Tekintetes Nemes Vármegye parancsolattyából elvétetett. Még ezen időben ugyan valsmennyire kitelhetett tőlük a megkivántató költség, de a következendő esztendőben 1806-ban másodszor a szerencsétlen tűz által a városnak nagyobb része megemésztetvén ezen bognár céhbül négyen kivül minden mesterségekhez szükséges szerszámok és dongák és azoktul a házbeli vagyonjai is a tűznek áldozattyává lettek úgyannyira, hogy kivévén 5-öt közülök a többi még most sem veheti fel magát az az 5 is egy legénnyel és egy inassal folytattya a mesterséget a többi vagy ezeknél legényképen dolgozik néha, vagy szőlőmívelésében foglalatoskodik. Azonban ezen környéken már több esztendőktül óta a szőlőnek termése nagyon megcsökkent és a fát távol eső erdőkből drága pénzen kintelenek megszerezni, annak szekerezése pedig még többe kerül úgy, hogy a kisebb értékkel birók mesterségüket nem folytathattyák.

Azt is alázatosan jelentjük, a Tekintetes Nemes Vármegyének, hogy ezen mostani velünk közölt iratban sub No 4530 a Nagyméltóságu Helytartótanácsnak hibát látunk, mert midőn két helyen minket pintéreket akar érteni, így teszi ki deákul Rotárius, mely annyit teszen kerékjártóknak, kiknek már itt városunkban a privilégiomuk kezeknél vagyon, mi pedig deákul Victores neveztetünk, kik pintéreknek hivatnak, így tehát, hogy valami hiba a privilégiumban ne történjen a Rotárü helyett Victorest a cikkelyekben pedig pintér vagy még helyesebb bognár kellenék beiktatni.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Könyörgünk ezért a Tekintetes Nemes Vármegyének mint Kegyes Atyánknak, hogy a font kitett okokra való nézve még egyszer hathatós közben vetését a Fölséges Királyi Udvari Magyar Cancelláriánál az ezüstpénzbeli taksának kisebbítése végett mellettünk kegyeskedni megtenni méltóztassson.

Mely kegyességeért hamvunkig vagyunk a Tekintetes Nemes Vármegyének

Pásztohán Pünkösd havának 19. napján 1821.

Alázatos szegény Contribuens szolgái
a Pásztói egyesült szabó-, szűcs és szűrszabó,
úgy a csizmadia és a pintér, vagyis bognár
három céhek közönségesen.

* * *

A hátlapon olvasható:

1821. július 16-án a vármegye kisebb gyűlésén Egerben felolvastatott s végeztetett: Nem lévén elegendő ok az esedezők kérése teljesítésére, az félre tétetik. Feljegyezte és kiadta

Doboczky Ignác

III.

Rendelet a vasárnapi iskolákról.

Másolat.

A legfelsőbb helyről érkezett K: rendeletszámú felállítani parancsolt vasárnapi oskolák tárgyába érkezett alapszabályok.

1) A vasárnapi oskolába rendesen csak 12 évet meghaladó ifiak vétetnek fel, minthogy ezen kor előtt, az elemi oskolába való járás mindenkire nézve kötelező.

2) Az oktatás a vasárnapi tanodákba egyedül a legszükségesebb előismeretekre szorítkozik, miért is a tanitandó tárgyak a következők: vallás és erkölcstan, irás kivonata, oktatás és irás anyanyelven, számvetés főszabályai és munkálatai, természetrajz és természettan elemei.

3) A tanitás reggel 9 órától kezdődik és 12 órakor végződik, úgy hogy egy óra a hit- és erkölcstanra és egy az irás magyarázatára fordittassék (tekintve egyedul a római katolikusokat) a többi órák alatt pedig a tanitványoknak vallás-különbség nélkül egyéb tanulmányok adassanak elő.

4) Ezen tanodák a kézműves inasokra nézve kötelezők, minélfogva senki közülök legénnyé fel nem szabadítható, ha csak tanodai bizonyítvánnyal ki nem mutatja, miszerint úgy az elemi oskolákat jó előmenetellel végezte, úgy a vasárnapi tanodákba szorgalmasan és elég sikerrel járt légyen.

Költ Budán febr. 16-án 1846. gr. Keglevich Gábor s.k.

* * *

A takáts és posztós egyesület céhébe felolvastatott június 6. 1846.

Mártonffy Antal céhbiztos

A magyar timár céhnél felolvastatott a céh előljárói előtt.

Tótt János főcéhmester,
Molnár János kiscéhmester,
Oslotzky András céhjegyző.

A hatrendbeli céhnél felolvastatódott.

* * *

IV.

A pásztói céhek kérik, hogy a földesurak biztosa helyett az előljáróság nevezzen ki biztost.

Másolat.

Fenséges Császár Kir. stb.

Mióta a Pásztó M. városában létező s alázattal alulírt hat céhek, Ő Cs. Kir. Fenség kegyelméből czéhbeli kiváltságot nyertek azóta céhkiváltságunk 38-ik cikk ellenére nem rendes előljáróink, hanem a helybeli földes uraság által rendelt céh Biztosunknak mindenik külön céh a fertályonként, vagyis egy évben négyet tartani szokott, úgynevezett Kántori Gyülések alkalmával egy-egy váltóforintot — más tárgyú s nem kántori gyülésekért pedig, valamint a remek felmutatása alkalmával is 30 váltódíjat fizettett, mely dijak pénztáraink jövedelmei csekélységéhez képest jóllehet váltócédulákban is sokszor igen terhesek voltak, mégis azokat mindenkor pontosan megfizettük.

Fájdalommal kéntelenitettünk tapasztalni, hogy mind a céhünk biztosa: Csányi János úr a mult 1841-ik év végével mikor céhünk számadásai bevégeztetek, vizsgálata alá bocsájtattak, s járandósága részére is kifizettetni szokott, azt nemcsak el nem vette, sőt visszaküldvén biztosi hivatalától lemondott, hacsak neki mindenik céh külön-külön 4 váltó forintok helyett 4 ezüst forintot évenként is minden megjelenésért külön 30 ez. krajcárokat nem fizetendünk.

Mely szerfeletti megterhelteténsünk megakadályoztatásáért mindjárt még a mult 1842-ik év elejével a helybeli földesúri gyűléshez folyamodtunk, de kérésünktől elmozdittattunk.

Minthogy pedig nekünk minden jövedelmünk egyedül csak a céhbeálló felszabadulók és segédtetők fizetéseikből vagyon melly is miután a Cs. Kir. Fenséged és a N.M.M.K.H.T. parancsolatja szerint máiglan is váltó cédulákban történik, oly csekély, hogyha ezek gyarapitásában a céhmester különösen nem szorgoskodik, tehát esztendő végivel a legszükségesebb fizetéseket sem teheti meg; ugyanis úgy a felszabaduló, valamint úgy a segédtető fizet 2 váltóforintot s ha már ebből 30 ez. krajcárok a céhbiztosnak adatnak, mi marad a céheknek és honnan történend a fizetés akkor, amikor gyülést szükséges tartani? miből fogjuk a mindenik céh által évenként tartani szokott 6 szent misét kiszolgáltatni? miből fogjuk az oltárokat viaszgyertyákkal és egyéb szükségesekkel ellátni? miből fogjuk a processiók alkalmával a céhek részéről szükséges 6 viaszgyertyákat megszerezni? és végre miből fogjuk a céheinkhez segedelemért folyamodó szegény vándorló legényeket és más szerencsétleneket segiteni, midőn céheinknek egy fillérnyi más jövedelmek nincsen.

Melyre való nézve Cs. Kir. Felséged s a N.M.M. Kir. H.T. előtt mély alázattal esedezünk, hogy miután a céh kiváltságunk 38-ik cz. világosan azt tartja, hogy céhbiztosunk az illető helybeli előljáróság által rendeltessék, azért is méltóztassék K. elrendelni, hogy céhbiztosunk ennek utána nem a földesuraság hanem Pásztó mezővárosa előljárósága által neveztessék ki, — valamint azt is megparancsolni, hogy céhbiztosunknak céhkiváltságunk szerint fertályévenként tartani szokott kántor Gyülésekért ez után is mint eddig egy váltóforintot vagyis 24 ezüst krajcárt

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

a más alkalmi gyülésekért pedig 30 váltócédulát, vagyis 12 ezüst krajcárt tartozzunk fizetni. — Kik is magas kegyelmébe és kegyességébe ajánlottak tartozó legmélyebb tisztelettel örülünk Fenséges Cs. Kir. Főhercegségednek a N.M.M.K.H. Tanácsnak legalázatosabb szolgái Heves Megyében kebelezett Pásztó mezővárosában lévő: Szabó, csizmadia, pintér, takáts, tímár és többi kiváltságos céhek mesterei és társaik.

Fenséges Cs. Kir. örökös Főherceg s a N.M.M. Kir. H. Tanács K.K. urak előtt stb. 47. 418. okt. 24. 1845.

*
* *

Másolat. 47. 418.

Méltóságos stb.

A kebelbeli Pásztó mezővárosában lévő céhek az iránti folyamodások, miszerint kiváltságaik rendelése szerint a céhbiztosnak a helybeli elöljáróság által leendő kinevezteté sét, valamint azoknak részére ezután is egy gyülés tartásáért 1 forint, vagyis 24 ezüst krajcárok leendő fizetését elrendeltetni kérik. — címzett uraságtok a folyamodványi kitétel valósága iránt a meghalgatandók meghalgatása mellett ide terjesztendő véleményes tudósítás végett küldetik ezennel visszazárólag által.

Költ Budán, dec. 30-án 1845-ik évben.

Gr. Keglevich Gábor sk.
Sorsich József sk.

*
* *

1846-ik évi március 2-án Tekintetes Heves Megyének Egerben tartott kis gyülésében végeztetett :

Alszolgabíró Földváry László meghallgatván e részben mind a város, mind a céhbeli elöljárókat, adjon a kitétel érdemére nézve véleményes tudósítást, megjegyzette :

Vrátárits Károly sk.
főnótárius

V. A MAI PÁSZTÓ

a). Földrajzi és gazdasági viszonyok.

Pásztó régebbi történetén elmerengve, méltán kérdezhetjük, hogy hová is jutottunk ?

A hajdan Buda városával egyenlő jogokat élvező város lassan faluvá válik, mert idők folyamán nyakunkra fejlődött Salgótarján és Hatvan, de még Kisterenye és ujabban Nagybátony jövője is kecsegtetőbb, mint Pásztóé, mert e helyeken a fejlődés lehetősége adva van.

Hogy az utóbbi évtizedek alatt bekövetkezett nagymérvű hanyatlás dacára mégis így áll még Pásztó, az nem másnak, mint szerencsés földrajzi fekvésének köszönhető.

Mint a Zagyva völgyének egyik legszámottevőbb települési helye, még mindig fontos kereskedő és iparos gócpontja, helyesebben közvetítője nemcsak a Mátravidék néhány községének, hanem a Cserhátvidék falvainak is. Mintegy 25 község lakói látogatják községünket különösen a szerdai és pénteki hetipiac alkalmával, továbbá vasárnapokon és országos vásárok alkalmával is.

Tar, Hasznos, Mátraverebély, Nagybátony, Maconka, Szurdokpüspöki, a hasznosfeletti Huták, Mátraszőllős, Sámsonháza, Nagybárkány, Marokháza, Kisbárkány, Lucin, Szupatak, Ecseg, Cécse, Kozárd, Szentiván, Alsótold, Felsőtold, Hollókő, Kutsó, Bokor stb. falvak és Muzsla, Tepke, Nádasd, Filimes, Hidegvölgy, Keresztvölgy, Hosszúvölgy, Dobos, Potyporos, Nagymező stb. puszták lakói azok, akik szükségleteiket Pásztón szerzik be.

Pásztó lakóinak száma 6142 (5533 rk., 21 gk., 99 ref., 69 ágev. 4 gkel., 414 izr. és 2 egyéb vallású.)

Ebből a 6142-t kitevő lakosságból 229 önálló iparos, 80 a segéd és 100 a tanoncok száma. Tehát az iparral foglalkozók száma 409.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a község 6142 lakosa összesen 9343 kat. hold földbirtokkal rendelkezik, amelyből azonban kb. csak 6360 kat. hold a szántó és szőlő, de ebből is mintegy 2000 hold nagybirtok, így tehát tulajdonképen kereken 4350 hold az a terület, melyek használából a lakosság él.

Ennyi föld jövedelme és kereseti lehetősége természetesen nem indokolja az iparosság ilyen elég tetemes számát.

Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a földrajzilag idetartozó községek létszámával együtt Pásztó mintegy 30.000 ember ipari, kereskedelmi stb. szükségletét elégíti ki, akkor megérthetjük, hogy az iparosság miért ilyen nagyszámu még ma is.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Természetesen az iparosság jóléte szorosan összefügg a lakosság jólétével. Ahol az iparosság jómódú, ott a lakosság is az.

A világháború előtti megállapodott és kiegyensúlyozott gazdasági viszonyok között az iparosság általában jólétnek örvendett. Némi zökkenőt csak a rossz gazdasági évek okoztak koronként. Egy-egy rossz termés érezttette hatását a keresletben is. Ezek a gazdasági rossz esztendők bizony sokszor s gyakran elég rendszertelenül váltakoztak a multban épp úgy, mint manapság. A lakosság azonban szorgalmával és törhetetlen akaraterejével mindenkor kiheverte a gazdasági bajokat.

*
* *

Mivel a piac a Fő-utcán van, azért az üzletek is itt csoportosulnak, míg a többi utcákban alig van néhány üzlet. A községben kerekszámban mintegy 80 különféle üzlet és 13 korcsma és vendéglő van.

Ezeken kívül van még 2 nagyobb fakereskedés, 3 nagyobb malom, 1 faárugyár, és egy géperőre berendezett asztalosüzem, továbbá 1 cementáru-gyár. Nagyobb vállalatok: a Pásztói Faárugyár és Faértékesítési R. T. a Pásztói Hengermalom Rt., a Beocsini Cementárugyár Unió Rt. telepe, a Hydralikus Mészművek Rt., a Bazalt Kőbánya Rt., a Mátraaljai Borternelők pincegazdasága, a Pásztói Borkereskedelmi Rt. stb.

Hitelintézetei: a Pásztói Gazdasági Bank Rt., a Pásztói Takarékpénztár (jelenleg felszámolás alatt) és a Pásztói Keresztény Hitelszövetkezet az O. K. H. tagja

*
* *

Mint már emlitettem Pásztó lakosainak lélekszáma az 1930. népszámlálás adatai szerint 6142.

1868-ban volt a lakosok száma	4385		
1920-ban „ „	5925	1567 évi szap:	26
1930-ban „ „	6142	190 „ „	19

ami sajnos fokozatos visszaesést mutat.

Az összlakosságból: (családtagokkal együtt) 3313 őstermelő, 60 bányász, 1320 iparos, 378 kereskedő, 228 közlekedési- 216 közszolgálati alkalmazott, 153 napszámos, 258 nyugdíjas, 116 háziczeléd, 100 egyéb vagy ismeretlen foglalkozásu.

*
* *

A földmíves lakosság inkább a mellékutcákat lakja, mert nekik nagyobb belsőségre: udvarra és kertre van szükségük. A Kutri, Topolya és Büge úgyszólván teljesen a földmíves lakosok által lakott részek, míg az Alvég és Felvég többi részein iparosok, kereskedők és tisztviselők is laknak.

Az 1927. év március havában történt összeírás szerint Pásztón összesen 156 szellemi munkás találtatott, kik közül 102-nek volt érettségije, ezzel egyenrangu vagy magasabb képzettsége, 26-nak 6 középiskolája és 28-nak 4 középiskolája, vagy ennél alacsonyabb képzettsége.

E 156 szellemi munkásból (tényleges, nyugdíjas vagy férjezett) volt: tanító 32, ovónő 9, tanár 10, jegyző 5, orvos 8, gyógyszerész 4, banktisztviselő 12 (érettségizett 5, alacsonyabb képzettséggel 7), írnok és segédtiszt 21 (4 köz. isk.), lelkész, hitoktató 4, mérnök, állomásfőnök, cementárugyár tulajdonos, árupénztárkezelő, nyug. hadbíró alezredes, lapszerkesztő, forgalmi adótisztviselő, jegyzőgyakornok, gazdálkodó, fatermelő, nagytőzsdés, fűszerkereskedő, fakereskedő, szőlőbirtokos, gazdatiszt, bérautófuvarozó, nyug. főszolgabíró, faárugyári igazgató, végrehajtó, magánzó 1-1, foglalkozás nélkül 8. férjezett 3, leány 2 (szülői ellátás alatt.)

A 6 középiskolai végzettséggel birók közül pedig: droguista, épitészrajzoló, tanúló, gazdálkodó, kertész, gazdasági alkalmazott 1-1, pénzügyőr 2, férjezett 4 és leány 1 (szülői ellátás alatt).

A község belső részeiben a következő utcák találhatók:
(a régibb és ujabb elnevezések szerint feltüntetve.)

I.	II.	III.
Magyar-utca	Nagy-utca	Fő-utca
Hatvani-utca		
Tót-utca	Tót-utca	Szent István-utca
Mély-utca	Mély-utca	Kossuth Lajos-utca
Budai-utca		
Német-utca	Német-utca	Árpád-utca
Csapó-utca	Csapó-utca	
Kacsa-utca	Kacsa-utca	Mátyás király-utca
Posztós-utca	Posztós-utca	
Templomsor-utca	Templomsor-utca	Baros Gábor-utca
Piac-tér	Vásár-tér	Csillag-tér
	Berár-köz	Berár-köz
	Ecsegi utca	Baros G. utca
	Vasut-utca	Levente-utca
	Uj-utca	Hunyadi János-utca
	Zsinór-utca	Hősök-utcája
	Szentlélek-utca	
	Galamb-utca	Szentlélek-utca
	Kutri-utca	Diófa-utca
	Ujmajor-utca	Gróf-utca
	Kis-utca	Kis-utca
	Szent János-utca	Szent János-utca
	Serház-utca	Kórház-utca
	Nagymező-utca	Nagymező-utca
	Posta-tér	Szent Imre-tér

*
* *

Nyelvre nézve a lakosság megoszlása igen kedvező képet mutat. A 6142 lakosból magyar 6113, német 16, tót 7, egyéb 6, azaz mindössze 29 nem magyar anyanyelvű egyén lakik a városban, akik közül azonban mindössze 7-en nem tudnak magyarul. Tehát községünk teljesen magyar. Valamikor Pásztón és környékén jelentékeny számmal laktak tótok. Az 1827. évi egri főegyházmegyei névtár szerint pl. a szurdokpüspöki plébánián és Nagybátonyban is a magyar és tót nyelv volt a plébánia nyelve. Azóta azonban a magyar föld magyarrá tette ezen idegenajku honfitársainkat is.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Pásztó, mint nyelvsziget, nem önálló terület, hanem a palóc és alföldi nyelvjárás között foglal helyet s így e kettőnek keveréke. Mégis erősebb elhajlást mutat a palóc nyelvjárás felé.

Az ittemi földmíves körülbelül így beszél :

Pesta bátya rívást hallott a koma házáná. Mingyá bement a gangra, ahun megbotlott a rétlyába, mert rosszu vót a falho támasztva, de nem esett el, csak a terenyit ütte a falho. A pitarba rít a Joso gyerek, mer egy csirke boncot kapott el tűle a Bodri. Pesta bátya pízt adott neki, amitű elhallgatott, oszt a rocskáho ment, ahun vizet itt. Az első házba Juli vót, aki firhangot meg gangát vasalt. Pesta bátya bekoszönt, oszt megcsipkodta a Juli képit. Juli a kezire csapott, osztan az almáriumbú egy tá bodakot meg pampuskát vett ki, oszt megkínáta Pestabátyát, aki pegyig inkább megette vóna a lúd mejjit, de esse vette meg. stb.

A kiemelkedőbb nyeljárási sajátságok ezek :

1. A szó végén elhagyja a mássalhangzókat. pl : kapá, dobá, kaszá, ugrá, cseré, tá (tál), nyú (nyúl), szá (száll), á (áll), má (már), ordí (ordíts.) Néha a szó elején is elhagyja a mássalhangzót pl : Agyva (Zagyva helyett.)

2. A szó belsejében sokszor kihagy mássalhangzókat pl : tesvér, bót, ót (olt), mónár, kódús, hódvilág, fől, kűd, gyümőcs, szemőcs, fészer, hónap (holnap), mútkor, aszongya stb.

3. Gyakran lágyítja a mássalhangzókat pl : pegyig, tyúkör, talyiga, (vagy tajiga), kaszányi, vetnyi, adnyi stb.

4. A magánhangzóról néha elhagyja az ékezetet pl : tehen, eger, szeker, kötel stb.

5. Hangokat felcserél, vagy másikkal helyettesit pl. mejj (mell), bonc (comb), rétlya (létra), váras, rí (sír), terenyem (tenyerem), gyüker, komra, meghót, danol, kajabá (kiabál), megest, (megint), manna (málna) stb.

6. Az é magánhangzót gyakran i-re változtatja pl : kímíny, píz, szélin, képin, kezin, körmin, könyökin stb.

7. Egyes szavakat más szavakkal helyettesít pl : gang (folyosó), rocska (vödör), ganga (kötény), hidas (ól), sifon (ruhaszekrény), firhang (függöny), gát (keritès), masina (gyufa), mámma (ma), nálunk (hozzánk) stb.

8. a -ból,-ből határozói rag helyett -bű, -bű ragot használ pl : templombú, házbú, szalmábú, virágbú, papírbú ; temetőbű, gödörbű, vízbű stb.

9. Hasonlókép cselekszik a -ról, -ről, -tól, -től ragokkal is pl : házrú, udvárú ; fődrű, cipőrű ; háztú, szobátú ; ügyvédtű, jegyzőtű stb.

10. a -hoz, -hez ragokat megrövidíti pl : házho, templomho, iskolához ; kerthő, fődhö, pízhö stb.

11. Ikes igét nem ismer, mert így ejti azokat : pl. iszok, alszok, imádkozok, barátkozok stb.

*
**

Pásztó határa 5642 kat. hold. Ebből a területből :

	1868-ban	1920-bban	1930-ban
szántó	2258 kat. h.	3083 kat. h.	3001 kat. h.
kert	——	142 ,,	178 ,,

	1868-ban	1920-ban	1830-ban
rét	998 kat. h.	142 kat. h.	118 kat. h.
legelő	602 ,,	917 ,,	938 ,,
erdő	731 ,,	696 ,,	695 ,,
szőlő	502 ,,	283 ,,	203 ,,
nádas	——	——	429 ,,

1686 óta növekedett a szántó, kert, legelő; ezzel szemben kevesebb lett a rét, erdő és a szőlő.

Községünk lakói jelentékeny kiterjedésü területet birnak a nógrádi oldalból is, mely Mátraszőlőshöz tartozik. E község határából 1200 kat. hold kisbirtok, 500 hold erdő és 2000 hold nagybirtok van pásztói tulajdonosok birtokában. Ugyancsak a pásztói birtokosok kezén van a hasznosi határból is kb. 400 kat. hold erdő.

A határ úgy a nógrádi, mint a hevesi oldalon különböző nagyságu és nevű dűlőkre oszlik. Ilyenek : Rózsás, Tölgykút, Aranyos (Aranyhegy), Botmál, Szarkamál,- Lencsemál, Kövesmál, Barátmál, Ballaharaszt, Pokolfa, Botra, Kerekkötő, Fenek, Bockut, Muzsla, Jajváros, Meztelen, Muszaj, Vargahegy, Jerikó, Názáret, Tolakodó, Víghegy, Marakodó, Csontfalva, Pusztatemplom stb.

Ezek mindegyikének elnevezése valamely eseménnyel, személlyel kapcsolatos. Érdemes volna ezen elnevezések eredetével tüzetesebben foglalkozni.

*
**

Pásztó éghajlata látszólag nem sokban különbözik a környék éghajlatától. De ha jobban vizsgáljuk az éghajlati viszonyokat, azt találjuk, hogy Pásztó közvetlen környéke gazdasági határt képez az egyes növények elterjedését tekintve, amennyiben itt van határa a szőlőmívelésnek és gyümölcstermelésnek. Pásztótól néhány közeggel északabbra sem a szőlő, sem pedig a csereszny és barack nem teremnek meg. Viszont Pásztótól délre 30 km-re úgy a gabonaféleknek, mint a kertinövényeknek 2 héttel előbb van az érési idejük.

A növénytermelés az időjárástól függ legfőképpen s bizony az időjárás e vidéken igen szeszélyes. Sohasem tudjuk, milyen időjárást hoz a következő hónap. Az egyik tél enyhe, másik meg igen hideg; egyik őszön alig lehet elvégezni a gazdasági munkákat a sok eső miatt, míg a másikon meg a túlságos nagy szárazság miatt alig törhető föl a szántóföld. Így vagyunk a nyárral is.

A csapadékmennyiség igen változó.

Ha a rendelkezésünkre álló adatokat vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy már 4-5 egymást követő évnél is meglehetős nagy eltérés mutatkozik. Sajnos mindössze 11 év adatai vannak meg, mert ilynemű rendszeres mérések a multban itt nem voltak. Az 1926. év második felétől vannak adatok. Azóta végzi a rendszeres méréseket ugyanis Stolmár Viktor állami tanító, mint a Meteorológiai intézet helyi megfigyelője.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Az ő mérései szerint a csapadékmennyiség így oszlott meg az egyes évek egyes hónapjaiban milliméterekben:

	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.	1935.	1936.	1937.
I. hó	30.2	20.—	25.—	37.4	39.—	31.7	14.7	6.5	11.2	66.—	53.—
II. „	30.3	17.—	38.—	46.4	28.5	4.1	16.6	8.2	47.2	18.6	31.8
III „	56.3	14.—	6.—	41.2	42.3	31.4	28.8	24.1	23.2	41.9	137.4
IV. „	58.6	62.—	32.—	91.7	35.6	41.3	25.—	29.6	44.2	56.3	23.6
V. „	40.3	142.—	114.—	79.—	53.6	85.7	90.5	11.4	51.9	93.3	43.8
VI. „	64.5	73.—	65.—	9.5	25.7	69.7	80.8	126.6	34.5	79.2	123.7
VII. „	83.6	30.—	41.—	53.4	26.6	65.7	46.3	36.4	3.7	69.4	19.—
VIII. „	103.8	27.—	38.—	51.2	64.6	57.7	37.5	21.3	116.2	54.5	129.2
IX. „	53.7	37.—	19.—	44.5	50.6	4.3	33.5	57.8	31.2	70.2	51.—
X. „	34.—	11.—	49.—	110.4	47.5	47.5	80.8	42.—	40.5	71.8	13.9
XI. „	38.5	52.—	46.—	38.1	63.6	7.—	103.1	63.3	32.—	19.—	137.1
XII. „	40.9	47.—	35.—	40.—	22.—	15.4	36.4	28.8	70.8	23.1	50.6
Össz.:	634.7	532.—	538.—	642.8	499.6	461.5	594.—	456.—	506.6	726.4	809.1

Ha a csapadékeloszlásról összeállított táblázatot vizsgálat alá vesszük, azt tapasztaljuk, hogy bizony a csapadék mikénti eloszlásában logikus következetesség alig állapítható meg.

Az évi összes csapadékmennyiség is igen ingadozó. Tizenegy év alatt a legalacsonyabb csapadékmennyiség 456 mm. volt (1934-ben), a legmagasabb pedig 809.1 mm. 1937-ben, Ez a két véglet nagy eltérést mutat. A 11 év átlagos csapadékmennyisége 581.8 mm. az átlagos évi csapadékmennyiség alatt maradt 6 év csapadékmennyisége, viszont magasabb volt a csapadékmennyiség 5 évben.

A havi legtöbb csapadék 4 évben május hóban, 1 évben június hóban, 3 évben augusztusban, 1 évben októberben és 2 évben november hónapban volt. Viszont a legkevesebb csapadék 3 évben januárban, 1-1 évben februárban, *márciusban, júniusban, júliusban, 2 évben októberben és 1-1* évben novemberben és decemberben volt.

Tehát a havi legtöbb és legkevesebb csapadékmennyiség hónaponkénti megoszlása is nagy eltéréseket mutat. Ezért a várható csapadékmennyiségre ily táblázatokból biztosan következtetni nem lehet.

Az időjárási viszonyok a régebbi időkben is igen változatosak voltak. Erre vonatkozóan az alábbi időjárási és termelési feljegyzések nyujtanak némi felvilágositást.*

»1759. A tél gyenge. Március 19-én, József napján, térdig érő hó esett. Június 8-án éjjel hatalmas jégeső és felhőszakadás volt a hevesi oldalon, aminőre öreg emberek nem emlékeznek. A kukoricalevelet cérnavékonyságúra szabdalta szét, a vetéseket beiszapolta, a lejtős helyekről a földet lehordta, a filimesi határban lévő dinnyeföldeket is tönkretette.«**

* A községháznál lévő jegyzői feljegyzések könyvéből 1759—1800.

** Ugylátszik, hogy abban az időben nagyban termelték a dinnyét e vidéken is.

1761. A tél hó nélkül ment el. Szőlő kevés termett. November 9-én az az ég kétszer dördült meg.

1762. Tavasz, nyár száraz, az ősz pedig igen esős volt. Kukorica, dinnye, szőlő kevés termett.

1763. A tél enyhe volt, hó nem esett. Szent Gergely után azonban oly szigorú tél következett, *hogy minden elfagyott.* A tavasz *száraz volt.* Pünkösd táján olyan árvíz jött, hogy a vetéseket mind elpusztitotta. A nyár és ősz szintén száraz volt.

1764. Ebben az évben háromszor volt jégeső. Július 5-én d. u. 2 órakor olyan jégeső vert el mindent, aminőre öreg emberek sem emlékeznek. A tavasz igen esős volt. Szent Mihály napján a Mátrában oly nagy hó esett, hogy egész nap tartott.

1765. Nagy jégeső pusztitott a Világos-, Köves- és felső Both-málon. Egész év oly esős volt, hogy kapálni sem lehetett.

1767. Egész télen nagy havazások voltak, sőt még május 6-án is délig esett a hó. A termés mindenből közepes volt.

1768. A tél közepes, a tavasz száraz és hideg, a nyár szintén száraz volt.

1769. Hatalmas jégeső pusztitott a Világos-, Köves- és felső Both-málon, továbbá a veteményesekben is. Oly száraz esztendő volt, hogy a vetőmag is alig termett meg.

1770. Gy. oltó Boldogasszony napján kemény fagy volt, április 8-án pedig égzörgés és kevés jég volt. Az ősz oly esős volt, hogy sokan nem tudtak nyomtatni és elvetni.

1771. A tél enyhe, sáros volt. Bor, búza elegendő termett.

1772. Augusztus 26-án éjjel 1 órakor oly sűrűn csapott le a villám, hogy az egész város meg volt rémülve. Szőke Ferenc istálójába be is ütött és tehenét a borjával együtt agyonütötte, az istáló pedig leégett. Zeke János 2 lovát pedig a mezőn ütötte agyon.

1774. *A termés gabonában, borban, gyümölcsben közepes volt.*

1775. Esős esztendő volt.

1776. A nyár eleje száraz, utólja azonban oly esős és árvizes, hogy mindent tönkretett. Augusztus 5-én az egész határban és szőlőhegyen olyan jég volt, hogy tized része sem termett a szőlőnek, mint szokott teremni.

1777. Télen elég hó esett. Kapálás idején nagy árvizek voltak. Széna kevés, bor, búza közepes mennyiségben termett.

1778. Búzából közepes, borból bő termés volt.

1779. Búza, bor kevés termett.

1780. A nyár jó volt, a termés pedig bőséges.

1781. A tél kemény és havas, a tavasz pedig szép és esős volt. A nyár megfelelő volt, csak július elején néha oly melegek voltak, aminőre öreg emberek nem emlékeznek. Az ősz gyenge és tartós. Termés jó.

1782. A tél hosszú, nem igen kemény, a tavasz jó volt. A nyár igen száraz volt, úgyhogy búza és bor csak kevés volt.

1783. Június és július igen meleg volt. Oly csodálatos idő volt e két hónapban, hogy nappal sem volt teljesen világos, hanem »félsetét«. A levegő oly

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

sűrű volt, hogy bátran bele lehetett nézni szabad szemmel a napba. A Mátrát pedig alig lehetett látni a városból. Öreg emberek szerint mintegy 40 évvel az előtt (1700 körül) volt hasonló idő, amikor a döghalál kezdődött. Jó termés volt.

1784. Március 25-én nagy mennydörgés és jégeső volt.

1788. Kellemes szüret. Volt gyümölcs, bor, búza elegendő.

1796. Száraz esztendő volt, úgy hogy sok fa teljesen kiszáradt.

1797. Nyár száraz, gabona, gyümölcs sok volt.

1798. Nagy tél volt, mely 5 hónapig tartott. A nagy hó miatt nem lehetett az erdőre járni. Sok ember megfagyott. Búza volt.

*
* *

Pásztó község határát nyugat felől a Cserhát, kelet felől pedig a Mátra szegélyezi. A magyar címer hármas halma közül — sajnos — csak Mátra maradt meg számunkra. A Felvidék elvesztésével azonban nagyban emelkedett á Mátra túrisztikai jelentősége, hiszen Csonka-Magyarország legmagasabb hegysége volt a legutóbbi időkig.

Pásztó felől nem valami könnyűszerrel közelíthető meg s azért az üdülni vágyó távoli közönség inkább Nagybátony felől, vagy Gyöngyös felől közelíti meg. De míg sok-sok vidékit vonz magához a Mátra szépsége, annál kevesebb helybeli keresi fel s bizony nagyon sokan vannak, akik itt születtek, itt haltak meg s a Mátrát csak a községből látták. Pedig a Muzslatető (803 m.), Nyikon (766 m.), Óvár (748 m.) Ágasvár (787m.), és a téli sportolók kedvelt helye : a Nagy-Gallya (985 m.), mind kedves és szép helyek s a csúcsaikról nagykiterjedésű vidéket lehet belátni.

Ugyancsak kellemes kiránduló helyek vannak a nógrádi oldalon is: Nádasd, Pogányvár, a Tepkehegyen (567 m) lévő kiláto, ahonnan Nagybátony, Verebély, Tar, Hasznos, Pásztó, Szurdokpüspöki, Zagyvaszentjakab, Jobbágyi, Buják, Told stb. községek, továbbá a hasznosi, sámsonházi, hollókői stb. várromok láthatók.

Természeti szépségekben Pásztó és környéke nem szenved hiányt.

Más egyebünk — sajnos — nincs is. Gyár vagy olyan nagyobb üzem, mely a munkások tömegét foglalkoztatná, nincs helyben s valószínű, hogy nem is lesz belátható időn belül.

A nagybátonyi szénbánya és a környékbeli kőbányák csak kevés munkalehetőséget biztosítanak a pásztói lakosság részére.

Éppen ezért a fejlődésnek más oldalról kellene megindulnia. Erre is megvolna a mód és lehetőség. Mint láttuk, Pásztó földrajzi gócpont. A természetet utánozva, gócponttá kellene tenni közigazgatásilag is.

Pásztó társadalma, élén Kaluzsa Kálmán akkori főjegyzővel, ilyen irányu mozgalmat inditott a közelmultban. Pásztónak ilyen irányu előbbrejutása nemcsak Pásztónak, hanem az érdekelt községeknek az érdekeit is szolgálná, mert ezen községek legtöbbje jóval közelebb esik Pásztóhoz, mint a jelenlegi járási székhelyéhez.

A községek Pásztótól való távolsága km-ekben. A zárójelben lévő számok a jelenlegi járási székhelytől való távolságot jelzik.

Hollókő 19 (15), Lucfalva 14 (20), Szupatak 15.5 (26), Mátraverebély 8 (22), Sámsonháza 8 (30), Nagybárkány 10 (33), Kisbárkány 12.5 (35), Márkháza 12.5 (34.5), Mátraszőlős 4.5 (32), Garáb 16 (25.5), Felsőtold 13 (23), Alsótold 11 (21), Szentiván 13 (22.) Kutsó 17 (17), Bokor 18 (15), Kazárd 6 (17), Ecseg 7 (16,) Buják 12 (11), Csécse 7 (13), Szarvasgede 13 (9) Jobbágyi 10 (11) Maconka 13 (42), Nagybátony 12 (41), Tar 4 (34), Hasznos 2 (32), Szurdokpüspöki 6 (24).

Az itt felsorolt községek közül mindössze 4 van valamivel távolabb Pásztótól, mint a jelenlegi járási székhelyétől. De csak látszólag, mert a jobb út jobb közlekedés miatt a valamivel távolabb fekvő Pásztót keresik fel így is. Ezek a községek : Bokor, Hollókő és Buják. Szarvasgede pedig Jobbágyiból vonattal közelítheti meg Pásztót.

A terv megvolt s ma is életképes lehet, eredményre azonban nem vezetett s valószínüleg nem is fog vezetni soha, egyetlen okból : ugyanis e terv kapcsán 2 vármegye érdeke ütközik össze, mert a földrajzilag Pásztóhoz tartozó községek nagyobb része Nógrád megyéhez tartozik. Manapság pedig igen nehéz dolog egyik vármegyéből a másik vármegyéhez csatolni községeket, még akkor is, ha a községek érdeke úgy kivánja.

Dehát mi akkor 'z teendő?

A nógrádi községek nélkül is lehetne Pásztó járási székhely, mégpedig a vármegyegyülésen felvetett módon : a jelenlegi 6 járásnak 7 járásra való felosztása által.

Itt — szerintem — a hatvani járásból Pásztón kivül Szurdokpüspöki, Hasznos, a Huták, Tar, Nagybátony és Maconka (a jelenlegi pásztói szolgabírói kirendeltség községei) jöhetnek számitásba, mert a járásnak ezen községek által alkotott része, amúgy is különálló része a járásnak, A pétervásári járásból pedig Dorogháza, Szuha, Mátramindszent, Nádujfalu, Mátraballa sőt még Bodony, Parád, Recsk és Mátraderecske is a pásztói járáshoz csatolthathatnának, mert ezen községek lakói vasuton kényelmesen közelithetik meg Pásztót. A pétervásári járás nem sokat veszitene, mert még igy is elég községe maradna és igy a pásztói járás is elég nagy lenne, csak — esetleg — a hatvani járást kellene kiegészíteni.

Pásztón ez a megoldás sokkal többet lenditene, mint a nógrádi, mert az emlitett nógrádi községek földrajzi fekvésüknél fogva amúgy is Pásztóra gravitálnak. E második megoldás szerint még vagy 9 község tartoznék ide- tehát mintegy 34 községnek lenne részben földrajzi, részben pedig közigazgatási gócpontja.

Az eszme egészséges és kivitelének munkálása minden áldozatot megér. E célt szolgálja majd a most kiépitett Hasznos-Hasznosalsóhuta-Ótházhuta-Galyatető-parádi műutat összekötő út is. Igy az emlitett községek nemcsak vasúton, hanem jó műúton is könnyen közelithetik meg Pásztót.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Pásztó szempontjából nem megvetendők a túrisztikai szempontok sem. Hiszen a Mátra tövén Pásztónak van a legszerencsésebb fekvése. Egyenes összeköttetés Budapettel, közvetlen vonatjáratok.

Az említett uj műut miatt a közönség valószínüleg a Pásztón keresztül vezető utat fogja választani márcsak a Pásztótól a Mátraházáig, vagy Parádig vezető ut festői voltánál fogva is. Alig hihető, hogy a pásztói állomástól ezen az uton ne közlekednének majd autóbusz-járatok. Ennek az útvonalnak a megnyitása Pásztónak is forgalmat fog jelenteni. Ezek volnának azok az aránylag könnyebben elérhető és kivihető módok, melyek segitségével Pásztó jólétét emelni lehetne. De ehhez természetesen szorgalom, kitartás és anyagi erők is kellenek. De a cél oly szép, hogy munkálása minden áldozatot megér. Végre már valamit tenni is kell, hogy előbbre haladhassunk, mert — sajnos visszafelé már eleget haladtunk. Míg hajdanában királyok keresték fel városunkat, ma legfeljebb koldúsok látogatják s kiváltságokban bővelkedő szabad királyi városból falu lett. A régi nemzetes céheknek is csupán az elmosódó emléke él; a fejlett kézműves ipart megemésztette a gyár. Nagyot hanyatlottunk. Minden kisebb és kevesebb lett, csak a szegénység lett nagyobb és a temető.

b). Társadalmi élet és művelődés.

Iskolák.

1. Elemi iskola.

Legrégibb iskolánk az elemi iskola. Mint már előbb is láttuk, iskola dolgában sem volt Pásztó elmaradott, amennyiben már a XVI. században városi iskolája volt.

1910-ig Pásztónak 2 elemi iskolája volt: egy 6 tanerős rk. és egy két tanerős izr. iskola. 1909-ben Pásztó állami elemi iskolát kapott, akkor épült a templommelletti II. sz. iskolaépület, amelyben 1910 szept. havában kezdődött meg a tanítás. Az eddigi mindkét iskola beleolvadt az állami elemi iskolába s így a felekezeti iskolák megszüntek.

A róm. kat. iskola igazgatói a mindenkori plébánosok voltak. Az állami elemi iskola első igazgatója Demecs József lett. Jelenlegi igazgatója Zeke Gábor. Az 1867—1868. évben az elemi iskolának 335 fiú- és 143 leány-, összesen tehá 478 tanulója volt, míg az utólsó békeévben ez a szám mintegy 750-re emelkedett.

Az utóbbi évek benépesitési adatait az alábbi táblázat mutatja:

Tanév:	fiúk:	lányok:	összesen:
1925—1926	297	313	610
1926—1927	315	315	630
1927—1928	324	342	666
1928—1929	341	300	641
1929—1930	375	385	760
1930—1931	402	405	807
1931—1932	430	366	796

Tanév:	fiúk:	lányok:	összesen:
1932—1933	376	378	754
1933—1934	380	382	762
1934—1935	410	419	829
1935—1936	401	426	827
1936—1937	364	378	742
1937—1937	360	378	738

E. táblázatból, mely 13 év adatait tünteti fel, láthatjuk, hogy a tanulók száma egy ideig állandóan emelkedett és a legmagasabb számot az 1934—1935. tanévben érte el (829), majd ettől a tanévtől ujból csökken. Érdekes, hogy a fiúk és lányok száma nagyjában minden tanévben egyezik. Két évben a fiúk száma lényegesen meghaladta a lányok számát: 1928—29-ben 41-el, 1931—32-ben pedig 54-el.

A tanulók 14 tanteremben 14 tanító vezetése alatt nyernek oktatást. A tantestület jelenlegi tagjai: Zeke Gábor igazgató, iskolafelügyelő, Csizinszky Sándor, Ferenczy Erzsébet, Iványi Mária, Kovács Pál, Özv. Magdó Mártonné, Nagy Flóra, Nagy László, Stolmár Viktor, Szőllősi Sándor, Özv. Schönfeld Manóné, Stahlberg József, Varjas Margit és Zeke József.

2. Gazdasági, továbbképző (ismétlő) iskola

Az elemi iskolával kapcsolatos iskola, illetőleg annak szerves folytatása azok számára, akik sem polgári- (közép), sem pedig tanonciskolába nem mennek. A cimében foglalt gazdasági iránynak azelőtt nem igen tehetett eleget, mert nem állott rendelkezésére megfelelő gazdasági terület, csupán a községi faiskola. A földreformmal kapcsolatban azonban 2 kat. hold területet kapott, amely mellett még 2 kat. hold faiskola is van.

E területre égető szükség volt, mert ennek az iskolának sok növendéke van.

Az iskola tanulóinak létszáma az utóbbi években igy alakult:

Tanév:	fiúk:	lányok:	összesen:
1926—1927			
1927—1928	136	145	279
1928—1929	102	103	205
1929—1930	78	86	164
1930—2931	66	71	137
1931—1932	79	88	167
1932—1933	117	125	242
1933—1934	138	121	259
1934—1935	146	120	266
1935—1936	129	131	260
1936—1937	147	158	305
1937—1938	169	161	330

Ebben az iskolában az elemi iskolai tanítók tanítanak. A tanulók szerdai napokon a tavaszi és őszi hónapokban gyakorlati, a téli hónapokban pedig elméleti oktatást nyernek.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

3. Iparostanonciskola.

Iparostanonc oktatás volt már a céhek idejében is. A tanoncok az un. vasárnapi iskolában nyertek oktatást. Egy 1846. évi február 16-án kelt rendelet szerint a vasárnapi iskolába rendesen csak a 12 évet meghaladó ifjak iratkozhattak be. A rendelet 2 pontja szerint a vasárnapi iskolában a tanítás a legszükségesebb tudnivalóra szorítkozott. A tanítás ebben az iskolában reggel 9—12 óráig tartott. A rendelet 5. pontja előírja, hogy ezen tanodák a kézműves inasokra kötelezők, minél fogva senki közülök legény nem lehet csak akkor, ha bizonyítvánnyal igazolja, hogy az elemi iskolát jó eredménnyel végezte és a vasárnapi iskolát is rendesen látogatta.

A céhek ebben az időben bizonyos összeggel járultak a tanonc-oktatás költségeihez. A szabó-céh számadásainak tanúsága szerint 1856-ban ily címen 18 forintot fizettek az iskolának.

Az ipartestületek megalakulása után az ipartestület viselte az eddigi terheket.

Ebben az időben tanonc-munkakiállítást is rendezett az ipartestület. 1891. Pünkösd napján volt az első ilyen munkakiállítás. A kiállítás megnyitására Hován József akkori plébánost kérték fel s meghívták a kir. tanfelügyelőt, a hatvani lőszolgabírót, a város előjáróságát és a tanonciskola tanítóit is. A kiállítás végén az azon részt vett tanoncok között 23 forint díjat osztottak ki. 1893. június 11-én azonban már oly határozatot hozott, hogy többé nem tartanak tanonckiállítást, hanem helyette minden tanonc, a szabadulása előtti hónap első vasárnapján tartozik remekét bemutatni az ipartestülethez. 1902-től — a tanonciskola kérésére — azonban újból megrendezték a munkakiállításokat minden harmadik évben s ezen minden 2 éves s ennél idősebb tanonc tartozott résztvenni.

Az iskola hozzájárulását az ipartestület 1898-ig fizette, ettől kezdve azonban nem fizette tovább az évi 60 forint hozzájárulást, mert a község lett az iskola fenntartója.

Ugyanis 1888. június havában az ipartestület leiratot kapott a kir. tanfelügyelőségtől, melynek értelmében Pásztón rendes iparostanonciskolát akar szerveztetni heti 2 óznapi közismereti és vasárnapi rajztanítással, mintahogyan azt a törvény előírja. Az iparosság tiltakozott a hétköznapi tanítás ellen s az iskola fenntartásáról le is mondott, mert a tiltakozásának nem lett eredménye.

Az új alapokon megszervezett tanonciskola első tanítói lettek: Demecs József és Weisz József.

Az iskola az elemi iskolában volt elhelyezve, később a polgári iskolához került s akkor Demecs József kivételével polgári iskolai tanerők anitottak benne. Azután ismét visszakerült az elemi iskolához s elemi iskolai tanitók vezették, míg most elemi iskolai és polgári iskolai tanerők tanítanak benne.

A iparostanonciskolai tanulók száma volt: 1888—89-ben 75, 1892—93-ban 79, 1895—96-ban 94, 1904—05-ben 100, 1926—27-ben 135

Tehát 40 év alatt mintegy 50 százalékkal emelkedett a tanoncok száma. Ha a tanulók foglalkozás szerinti megoszlását vizsgáljuk a következő képet nyerjük: míg 1892—93-ban 79 tanuló közül volt: asztalos 13, kőműves 9, szabó 14, cipész 6, csizmadia 11, lakatos 3, kerékgyártó 3, kovács 4, molnár 1, bádogos 2, fazekas 2, pék 2, hentes 2, köteles 2, szobafestő 1, mézesbábos 1, borbély 1, ács 1, kéményseprő 1

Viszont pl. 1926—27-ben 100 tanuló közül (ennyi maradt a tanév végére, mert a többi évközben felszabadult, kimaradt) volt: cipész 24, csizmadia 5, szabó 6, szűcs 1, kovács 10, lakatos 2, villanysz. 1, molnár 2, asztalos 11, ács 3, kerékgyártó 1, kádár 4, kőműves 8, nyomdász 1, pék 1, szobafestő 1, fodrász 3, hentes 9, kereskedő 8

Tehát 30 év alatt az egyes iparágakra vonatkozó következő eltolódások tapasztalhatók: a hentes- és cipész tanoncok száma emelkedett, a szabó és csizmadia tanoncok száma apadt. A többi mesterségbeli tanoncok számaránya megmaradt. Az iskola nívója egyre emelkedik. A multban olyan tanulók is kerültek a tanonciskolába (különösen vidékről), kik írni-olvasni is csak alig tudtak, míg manapság már csak az elemi iskola VI. osztályának sikeres elvégzése után lehet tanoncnak szegődni. Sok oly tanuló is van, akik a 4 középiskola elvégzése után szegődnek tanoncnak.

A község vezetősége és maga az ipartestület is megértéssel viseltetik az iskola iránt.

Az iskola több kerületi rajzkiállításon elismerő oklevelet nyert.

Az iskolába jelenleg a következő osztályok működnek:

I., II. és III-IV. közismereti osztály és I., II. és III. rajzosztály.

A tantestület tagjai: Zeke Gábor igazgató, Munka Sándor és Havas János polg. isk. tanárok, Zeke József és Nagy László áll. tanítók és a mindenkori r. kat. hitoktató a közismereti osztályokban. A rajz osztályokban pedig: Stolmár Viktor és Nagy László áll. tan. és Munka Sándor áll. polg. isk. tanár.

Az elemi iskolával szoros kapcsolatban van az iskolánkivüli népművelést szolgáló

Népművelési ismeretterjesztő tanfolyam. E tanfolyam Zeke Gábor áll. el. isk. felügyelő-igazgató vezetése és a Hevesvármegyei Isk. kiv. Népművelési Bizottság irányitása alatt áll. A tanfolyam hallgatói a nem iskolaköteles földmíves lakosság soraiból kerülnek ki. A tanfolyam az 1922—1923. tanévben nyilt meg s azóta minden télen tartatnak előadások.

A népművelés keretében az 1925—26 évben analfabéta-tanfolyam is nyilt 20 hallgatóval, akik mindannyian sikerrel végezték el a tanfolyamot. A tanfolyamot Stalberg József áll. tanító vezette. A későbbi években — nem jelentkezvén hallgatóság — e tanfolyam megszünt.

4. Polgári iskolák.

Pásztón az állami polgári fiúiskola az 1895—96. tanévben nyilt meg 24 tanulóval, a polgári leányiskola pedig az 1921—22. tanévben 57 tanulóval. Mindkét iskola közös vezetés alatt áll. A fiúiskola gazdasági szakoktatással kapcsolatos és e célra 2 kat. hold gazdasági területtel rendelkezik. Egy ideig VI. osztályos volt, később azonban az V. és VI. osztály megszünt.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Az iskola szépen fejlődik, sőt az utóbbi években rohamos fejlődésnek indult. A fejlődés iramát az alábbi táblázat szemléletesen tünteti fel:

év	rendes tanulók fiú	leány	összes	magántanulók fiú	leány	összes
1895—96	24	—	24	—	—	—
1906—07	112	—	112	30	13	43
1909—10	100	—	100	25	2	27
1921—22	120	56	176	10	16	26
1922—23	134	97	230	32	9	41
1923—24	112	93	205	18	8	26
1924—25	192	97	289	5	5	10
1925—26	185	73	258	26	20	46
1926—27	149	70	216	20	18	38
1927—28	151	69	320	36	20	56
1928—29	137	58	195	20	9	29
1929—30	158	69	227	21	7	28
1930—31	162	84	246	28	3	31
1931—32	189	88	277	10	3	13
1932—33	207	90	302	7	7	14
1933—34	236	115	351	14	5	19
1934—35	255	115	370	12	8	20
1935—36	268	106	374	17	6	23
1936—37	310	131	441	19	7	26
1937—38	293	122	415	21	3	24

Ezen adatokból láthatjuk, hogy a fiúiskola növendékeinek száma az 1924—25. tanévig átlagosan 100 körül mozgott; e tanévtől fokozatosan emelkedett és 9 év alatt elérte a 200-at, majd 1933—34. tanévtől rohamos emelkedéssel immár elérte a 300-at.

A leányiskola fennállásának 17 éve alatt szintén szép fejlődésnek indult s növendékeinek száma 100 százalékkal emelkedve, jelenleg 120 körül mozog. Az iskola eme örvendetes fejlődését vitéz Ágasváry Lajos igazgatása alatt érte el, akinek ebben a fejlődésben vitathatatlan érdemei vannak.

A létszám, szinte ugrásszerű, emelkedésének egyik oka az iskolával kapcsolatos községi jellegű internátus létesítése, mely aránylag olcsón biztosít nemcsak jó ellátást és szállást, hanem internátusi felügyeletet is a vidéki tanulók számára. Az internátus az igazgató kezdeményezésére alakult s az ő vezetése alatt áll. A tanulók nagyobb része mindig vidéki volt a multban is és nagyobb számban az jelenleg.

	helybeli	vidéki	összes	százalékban
1906—07	40	60	104	60
1926—27	88	128	216	60
1933—34	105	246	351	70
1937—38	105	291	396	80

A vidéki tanulók közül az 1937—38. tanévben vonaton, kerékpáron és gyalogosan jártak iskolába a fiúk közül 162-en, a lányok közül pedig 20-an; összesen 182-en. A többi vidéki tanuló magánházaknál és az internátusban lakott.

A leányinternátusban 44 férő hely van s az ellátás évi díja 300 pengő. A fiúinternátus férőhelyeinek száma pedig 76, évi díja pedig 220 pengő és 80 pengő értékű liszt. A két internátusban tehát összesen 120 növendék helyezhető el aránylag igen olcsón.

Az iskola nagy gondot fordít a nevelésre is. A leányiskolának Vörösmarty *Mihály* önképzőköre, a *fiúiskolának* pedig *Wachott Sándor* önképző köre van. A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt-csoport szociális tevékenységet fejt ki. A Dobó Katica és Dobó István sportkör pedig a testedzés szolgálatában áll. Az egyes alkalmakkor magasszínvonalu iskolai ünnepélyeket rendez az iskola s évenként hasznos és tanulságos tanulmányi kirándulásokat rendeznek, hogy a mindkét nembeli növendékek a lelkes tanári kar vezetésével megismerkedjenek szeretett hazánk közelebbi és távolabbi vidékeinek természeti szépségeivel.

A fiúiskola az 1934—35. tanévben érte el működésének 40 évét, a leányiskola pedig 15. esztendejét. Ebből az alkalomból az intézet igazgatója »Mult és jövő« cim alatt az iskola értesitőjében többek között a következőket irja:

»Egy pillanatra megállunk. Visszanézünk. — Az iskolánk mögött maradt emberöltő századoknak szolgál mesgyéül. Az iskola a történelmi Magyarország legrendületesebb évében született: 1895. szeptemberében nyilt meg, egy művelődésre szomjas község vezetőinek kérelmére. A ragyogó ezredévi ünnepségeken már résztvettek az intézet első növendékei.

Azok az első tanulók ma 50 évesek mulhattak. S akik élnek: megérték a szellemi és gazdasági szép kibontakozást és utána: a földetrázó világháborút. Végigélték a vörös forradalmakat és a történelmi Magyarország fekete tragikumát: Trianont. Végig élték és élik a nagy gazdasági összeroppanást, anyagi és erkölcsi mélypontokat, politikai bizonytalanságok éveit és minden nehézséget, amit egy történelmi megpróbáltatás nemzetre mérhet.

Van-e jogunk ahhoz, hogy a századezredet gúzsbakötő nagy válságok idején virágos vidéki iskolánkra figyelmet tereljünk s munkánk eredményeivel és célkitüzéseink biztató perspektivájával előhozakodjunk? Több-e ez a pásztói polgári iskola, mint 10-12 lelkes tanáremher munkamezője s évenként párszáz gyermek derüs kisdiák kora? Több. És ezért merünk róla beszélni, hogy uj erők kapcsolásával még több legyen s szeretetével és szellemével még több, megint több és mindig több gyermeket vonzzon tiszta faiai közé s vidám udvara játékos téreire.«

Az iskola szem előtt tartotta az iskolánkivüli népmüvelés fontosságát is. Az 1909—10. tanévben Rakodczay Pál akkori helyettes igazgató, honositotta meg a liceális előadásokat a felnőtt lakosság számára. Az előadásokat szép számmal látogatta a közönség. Ebben az évben a tanártestület tagjai közül a következők tartottak előadásokat: Rakodczay *Pál*, Székely Andor, Bugát Imre, Zeley László rk. hitoktató és Kiss István Sámsonházi ág. ev. lelkész. A későbbi években ezek az előadások szüneteltek, míg végre az iskola jelenlegi igazgatója 1926—27. tanévben ujból megindította a népmüvelési tevékenységet. E tanévben a tanártestület tagjai közül vitéz Ágasváry Lajos igazgató, Zsoldos József, Cserháti Pál, Havas János, Péter Kálmán, Király Tibor, Uray Erzsébet és dr. Kiss Béla orvos tartottak előadásokat. Az egyes előadásokat ifjúsági szórakoztató számok egészitették ki.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Az iskolaépületet 1937-ben az állam és a község áldozatkészségéből kibővitették. Az uj tantermek felavatása okt. 31-én ünnepélyes keretek között történt. A felszentelést végezte s avató beszédet mondott: Harkabusz László apát, szentszéki tanácsos, esperes-plebános. Beszédet mondott még az ünnepség keretében vitéz Ágasváry Lajos igazgató és Ivády Béla ny. miniszter, a pásztói kerület közszeretetben álló országgyülési képviselője is.

A tanártestület jelenlegi tagjai: vitéz Ágasváry Lajos igazgató, okl. tanitóképzőintézeti- és okl. felsőkereskedelmi isk. tanár, Szeghy Ilona, Bordács Margit, Boross Ilona, Dubraviczky Erzsébet, Hamzáné Szombathy Ilona, Nagy Mária, Veress Mária, Arató István, Hajós Kornél, Hamza Tibor, Havas János Jakobey-Lotz Károly, Munka Sándor, Nagy József, Péter Kálmán beosztott áll. tanító, Harkabusz László apát hitoktató, Tarnavölgyi László hitoktató, Limbacher Zoltán ág. ev. hitoktató, Bárdos Lajos ref. hitoktató és Mannheim Izsák izr. hitoktató.

Kereskedelmi szaktanfolyam.

Az 1934—35. tanévben külön fiú- s külön női kereskedelmi szaktanfolyam nyilt vitéz Ágasváry Lajos igazgatása alatt. E szaktanfolyam 2 éves. Az alakulás évében a tanfolyam női tagozatának 20, a fiútagozatának pedig 48 növendéke volt.

A községi jellegű szaktanfolyam tanártestülete: Balassa Hildegard, Seidl Klára, Gyires Béla, Kovács József és Kovács Győző okl. felsőkeresk. iskolai, illetőleg középisk. tanárok.

A tagozatok látogatottsága azt bizonyitja, hogy e szaktanfolyamokra nagy szükség volt.

Egyesületek, körök.

Az egyesületek fontos missziót teljesitenek kulturális szempontból, mert a lakosság egyes rétegeihez tartozó egyéneket tömöritik össze egy bizonyos cél érdekében. Az egyesületek között vannak olyanok, amelyek a vallás szolgálatában állanak s ezek mindenesetre megelőzik a különféle társadalmi (polgári) egyesületeket márcsak azért is, mert céljuk sokkal magasztosabb. A sokszázados r. kat. egyház keretén belül is több ilyen egyesület (társulat) működik, melynek részben az ifjúság, részben pedig a felnőttek valláserkölcsi életére igyekeznek jótékony hatást gyakorolni.

A Mária-társulat, Oltáregyesület, Szivgárda stb. kivül különösen a Mária Kongregáció érdemel említést, mert ennek tagjai leginkább a mindkét nembeli serdülő ifjúság, akiknek leginkább szükségük van a valláserkölcsös nevelésre.

Ezen áldásos működést kifejtő egyesületet Harkabusz László apátplébános honositotta meg Pásztón. Az egyesület gyakran tart nemcsak vallásos, hanem szórakoztató összejöveteleket is, melyek mindig maradandó sikert aratnak.

Az izraelita hitközségnél pedig a Nőegylet fejt ki áldásos, szociális tevékenységet.

A polgári egyesületek közül négynek van nagyobb multja: az Ipartestületnek, Tűzoltó Testületnek, Dalegyletnek és a Működvelő Egyesületnek.

1. Dalegylet.

1883. okt. 7-én alakult meg s így a legrégibb egyesülete Pásztónak a ma is meglévő egyesületek közül.

Az egyesület első tisztikarát alkották: Nagy Miklós elnök, Csizinszky Ágoston alelnök, Kovács István jegyző, Révfi János karigazgató. Tagok voltak az alakulás évében: Bock Imre, Bocz Mihály, Csányi Mihály, Gottlieb Lajos, Halama Bertalan, Halama János, Fridrich József, Hegedüs János, Kovács János, Keleti László, Margott Lajos, Nagy István, Ocsovay István, Pekelniczky István, Német Sándor, Szilvási István és Túry János. A pártoló tagok között pedig a következők neveit találjuk: Csávolszky Sándor, Fázolt Károly, Kecsey Lajos, gr. Kreith Gyula, Bertl Andor, Hakl Ferenc, Hallay Antal, Halama Ferenc és Hamza József.

Az egyesület első nyilvános szereplése 1884. január 13-án volt a Zöldfa nagytermében tartott hangversennyel egybekötött táncmulatságon.

1887-ben már mutatkoztak a bomlás jelei. Fligler Lajos karnagy többször lemondott a tagok részvétlensége miatt, mig ugyanez év végén az egyesület bizonytalan időre felfüggesztette működését.

36 évig szünetelt a Dalegylet. Ily hosszú szünet után, a Nagytemetkezési egylet kezdeményezésére alakult meg ujból, mint e temetkezési egylet társegyesülete. Az 1923. év április hó 15-én tartott közgyülés azonban kimondotta, hogy a Dalegylet az 1887-ben ideiglenesen megszünt egyesület utódjának tekinti magát.

Az ujonnan alakult Dalegylet tisztikara így alakult meg: díszelnök Kaluzsa Kálmán, elnök Vass János, alelnök Kluka László, jegyző Orcsik Gyula, pénztárnok Gottlieb Miklós, karnagy Brezina Antal. Választmányi tagok lettek Cseri János, Pászti László, Zeke Sándor, Oravecz János, Szedlacsek Ferenc, Ocsovai Mihály; póttagok: Ulbricht János és Strémen József; ellenőrök: Dobosy Sándor és Fekete József.

1925-ben az egyesületnek már 30 működő és 33 alapitó- és pártoló tagja volt. Ez évben lett az egylet elnöke Harkabusz László apátplebános. 1927-ben Dobossy Sándor lett az egyesület elnöke.

Nevezetes fordulóponthoz érkezett az egyesület 1928-ban. Ugyanis a közadakozásból beszerzett zászlaját szenteltette meg nov. 25-én, ünnepélyes keretek között.

1929-ben résztvett a Debrecenben tartott XII. országos dalos versenyen, ahol serleget nyert. A serleget az egyesület 1929. szept. 22-én diszközgyülés keretében mutatta be a község közönségének.

Az 1929. évtől a Dalegylet és a Működvelő egyesület közösen rendeztek előadásokat. Az első ilyen közös előadás 1930. január 4-én volt, amikor a Régi nyár c. operett került színre.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

2. Az Önkéntes Tűzoltótestület, melynek sokáig kizárólag csak iparos tagjai voltak, 1885-ben alakult meg 86 működő taggal. Az egyesület magasztos hivatását ezen idő alatt mindenkor becsülettel töltötthe be. Több versenyen vettek részt és azokon szép díjakat nyertek. Néhány év előtt az egyesület hanyatlásnak indult, mert csak idős tagjai voltak, míg a fiatalság nem karolta fel kellőképen. Az utóbbi években azonban a fiatalság is örömmel lép a testület tagjai sorába, belátva a testület szociális jelentőségét.

Az alapitástól kezdve a testület parancsnokai voltak: Oláh Gábor, gr. Kreith Gyula, Duck Aladár, Halama Bertalan, Kaluzsa Kálmán, Takáts Imre, Gottlieb Miklós és Blickhardt Miklós.

3. A műkedvelő Egyesület tagjai is főként iparosság sorából kerültek kl. Ez az egyesület 1899-ben alakult meg és igen szép multja van.

Igazi fénykorát Pekelniczky László idejében élte, akinek igazgatása alatt előadásra kerültek úgyszólván az összes magyar népszínművek.

A háború alatt ezen egyesület sem működött., hogy viszont a háború után annál nagyobb lendületet vegyen az egyesület tagjainak munkássága.

A háború után előadott darabok között szerepeltek az Ingyenélők, Istenkeze, Vörös sapka, Szélháziak, Annuska stb.

4. Ipartestület.

A község legnépesebb és legállandóbb jellegű egyesülete.

Az iparosság egyesületi életében korszakalkotó fontosságú volt az 1886. év, mert ebben az évben alakult meg a régi céhek helyébe az ipartestület, hogy az összes különböző foglalkozású iparosokat egy testületbe tömöritse.

A céhek utólsó céhmesterei voltak: Liszka János (a csizmadiák), Pozsár János (a szabó-szűcs-szűrszabó) és Hallay Antal (a tarka-céh). Az eredeti 6 céhből már csak ez a 3 állott fenn.

Az Ipartestület 1886. szept. 5-én alakult meg, mint a vármegye első ipartestülete. Az alakuló közgyülést Isaák Gyula hatvani főszolgabiáó hivta egybe. Ezen a gyülésen iratták alá az ipartestület megalakitását kérő kérvényt, melyet összesen 113 képesitéshez kötött iparos irt alá. A kérvény aláirása után az elnöklő főszolgabiró kimondotta az ipartestület megalakulását.

Ugyanezen a gyülésen mondotta ki az eddigi 3 ipartársulat, hogy mint ipartársulat többé nem akar fennállni, ellenben a temetkezési egyleteiket továbbra is fenn fogják tartani.

Az Ipartestület tényleges működését azonban csak az alapszabályok jóváhagyása után kezdette meg, az 1887. év január 9-én. Az ekkor tartott közgyülésen jelentette be Isaák Gyula főszolgabiró, hogy a m. kir. Ipar és Kereskedelmi Miniszter 61.694. sz. alatt hagyta jóvá az alapszabályokat. E közgyülésen választották meg az első elnököt, 3 számvizsgálót és 18 előljárót.

A testület első tisztikara igy alakult meg: Elnök lett ifj. Kepess József. Számvizsgálók lettek: Pfléger Vencel, Győri István és Gottlieb Lajos. Előljárók lettek: Csoor Béla, Jardek János, Halama János, Csizinszky Ágoston, Kelemen Károly, Letanóczky József, Csávolszky Sándor, Pekelniczky József, Kelemen Ferenc.

P.M. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Bocz Mihály, Mojzes János, Pozsár János, Liszka János, Dobosi Mihály, Széles János, Gyenes József, Pekelniczky Lajos, Oravecz János.

A közgyülés után megtartott előljárósági gyülésen az előljárók közül alelnökké Csávolszki Sándort, pénztárossá Halama Jánost és jegyzővé gr. Kreith Gyulát választották meg.

Ugyanezen év jannár 11-én tartott előljárósági gyülésen az iparosszállóra vonatkozóan úgy határoztak, hogy a volt 3 ipartársulat adjon 1-1 teljesen felszerelt ágyat. A szállóhelyiség és szállásmester felfogadásával Liszka János, Kelemen Károly és Gottlieb Lajos bizattak meg.

Május hó 15-én a jegyző jelenti, hogy Gottlieb Lajos, Kellermann Mór és Farkas Gábor pásztói sütők kölcsönös szerződésre léptek egymással arra, hogy 10 krajcárért csak 6 drb. süteményt adnak, vagy 5 krajcárért 3-at, egyébként drb-ként 2 krajcár a sütemény ára. A viszonteladóknak 20 krajcárért 13 darabot adnak. Aki ezen megállapodást megszegi, első esetben 20 forint, második esetben 60 forint és 3-ik esetben pedig 100 forint büntetést fizet az ipartestület pénztárába.

A csizmadiák nem tudván megegyezni az árulás sorrendjére vonatkozóan, ezért a főszolgabíró döntését kérték, aki úgy döntött, hogy a vásárokon elsősorban a régi jogosok, mégpedig a jog nyerésének sorrendjében, azután Liszka János, Poldermann József, Dobosi Mihály és Loborik József, mint remeklő mesterek a remeklés sorrendje szerint, végül a többiek az iparigazolvány elnyerésének időpontja szerint áruljanak.

1889. február 17-én a csizmadiák arra kérték az elnökséget, hogy a városról eszközölje ki számukra, hogy a hetivásárokon számukra kijelölt árulási hely helyett a Keszler Antal és Csépe János előtti tér jelöltessék ki, mert a csizmadia-iparosok száma igen nagy s eddigi helyükön már nem férnek el. A kért helyet már meg is kapták a várostól.

Ebben az évben a testület számára nemzeti zászlót készíttettek 16 frt. és 30 kr. költséggel.. Az ipartestületi tagoknak megengedtetett, hogy a zászlót a saját költségükön a tagtársak temetésére kivihessék. A zászlót az elnök őrizte.

Április hó 30-án jelenti a jegyző, hogy a hatvani főszolgabíró felhivta az ipartestületet a pásztói országos vásárok rendezése tárgyában jelentéstételre. Ennek alapján jelentették, hogy még 1889. év július 7-én tettek jelentést Pásztó város képviselőtestületéhez, hogy a vásárok napjai maradjanak a régiek: 1.) A husvéti vásár husvételőtti hétlőn és kedden. 2.) Péter Pált megelőző hétlőn és kedden. 3.) Lőrinc napot megelőző hétlőn és kedden. 4.) Karácsony napját megelőző hétlőn és kedden. Hétlőn legyen kizárólag marhavásár, mely napokon csak a kötélgyártó és szíjgyártó iparosok árulhassanak. Kedden legyen kirakodóvásár, melyen a vidéki iparos portékáját addig ki ne rakja, amíg a helybeli iparosok meg nem kezdték a kirakodást.

Ugyanezen a gyülésen jelenti a jegyző, hogy a segédbizottság a szálló ügyében szerződést kötött Csabay János hentes és korcsmárossal. A szerződés szerint Csabay János albérletbe adja egyik szobáját segédszállónak egy évre 40 forintért. Bérbeadónak joga van minden szállást igénybevevő segédtől 5 krajcár

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

szálláspénzt szedni. Köteles azonban kellő fűtésről és világításról gondoskodni és a helységet tisztán tartani. A jóváhagyott étel- és italjegyzék szerint kiszolgálni: 1 liter bor 18, 1 deci pálinka 5, 10 deka szalonna 8, 2 deci tepertő 5, 10 deka disznósajt 6, 1 kg. kenyér 10, 1 tányér leves 4, 1 adag disznópecsenye 16, 1 adag paprikás 16, 1 adag főzelék hússal 12, 1 adag főzelék hús nélkül 6 krajcár.

1892. július 31-én a csizmadia-iparosok sátorozási rendjét állapította meg a hatósági gyülés. A határozat az eddigi páros és páratlan sor helyett korszerinti sorrendet állapitott meg, mely szerint a keleti oldalon kezdi a legöregebb iparos s vele szemben a korra utána következő jön. A sátrak között üres helyet kihagyni nem szabad. Aki kellő időben a helyét el nem foglalja, köteles leghátul a sátorsor legvégén neki jutó hellyel megelégedni. A korszerinti megállapításkor 51 csizmadia-iparos volt Pásztón.

1893 március 5-én elhatározta a testület előljárósága egy testületi díszzászló beszerzését, amelyre már régebben alapot létesitettek. A zászlóanyai tisztségre Oláh Gábornét kérték fel. Az ünnepélyre Rimaszombatból, Losoncról, Szolnokról és Hatvanból jöttek kiküldöttek. Az ünnepély egy részét a Templom-téren tartották meg, este pedig nagy bál volt. A bevételből maradt 153 frt. 93 kr., mely összeget egy később létesitendő iparoskert céljára tartalékolták. A felszentelt zászlót a templomban helyezték el.

1894. március 11-én, a gyöngyösi betegsegélyző pénztár megalakulásával kapcsolatban oly határozat hozatott, hogy intéztessék kérelem a gyöngyösi betegsegélyző pénztár elnökéhez abban az irányban, hogy tekintettel Gyöngyösnek Pásztótól való nagy távolságára, továbbá az itteni iparosok, segédek és tanoncok nagy számára, állittassék fel Pásztón az ipartestület felügyelete alatt egy fiókpénztár és fiókkórház. A kérelmet azonban elutasitották illetékes helyen.

Kossuth Lajos temetésén az Ipartestületet számos tagból álló küldöttség képviselte. A küldöttség tagjai a saját költségükön utaztak fel Budapestre. A felállitandó Kossuth szoborra pedig 5 forintot adományozott a testület.

Az 1895. évi közgyülés az eddigi iparoskert-alapot kórházalappá változtatta át abban a reményben, hogy sikerülni fog a pásztói fiók-betegsegélyző pénztár s ezzel kapcsolatban a fiók-kórház felállitása. Ez a remény azonban nem teljesült.

1897. október 9-én tartott gyülésen szeretettel emlékezik meg az elnök Hován József plébános 25 éves papi jubileumával kapcsolatban rendezett megható ünnepségről és egyben jelenti, hogy az ez alkalommal az ünnepeltnek ajándékozott díszkehely költségeihez a testület nevében 10 P-vel járult hozzá.

Október hó 9-én a jegyző kegyeletes szavakkal emlékezik meg »azon mindenkit megdöbbentő csapásról, mely hazánkat szeretett királynénknak orgyilkos kéz által okozott kimulásával érte.«

1899-ben alakult meg Pásztón a Gazdasági és Ipari Hitelszövetkezet Demkó Imre vezetésével. Az Ipartestület 10 drb. részvényt jegyzett 150 frt. értékben.

Az iparosság ebben az évben Kolozsváron rendezte meg az országos kongresszusát, melyen a pásztói ipartestületet az elnök és a jegyző képviselte.

1900. szept. 9-én, a budapesti cipész ipartestület felhivására elhatározta a testület előljárósága, hogy kérelmezni fogja a kereskedelemügyi miniszteriumnál, hogy a Temesváron létesitendő cipőgyárat ne részesitse állami támogatásban, mert e gyár létesitése ellentétben áll az iparosság érdekeivel.

A pásztói iparosság minden hazafias megmozdulásból mindenkor kivette a maga részét. 1901-ben állitották fel Isaszegen a honvédemléket. Az avató ünnepségre az ipartestület a saját képviseletében a jegyzőt küldte ki.

1903-ban dr. Párvy Sándor püspök Pásztón bérmált. A fogadtatáson a testület is képviselte magát. Ebből az alkalomból a püspök az elaggott és munkaképtelen iparosok segélyalapja javára 100 koronát adományozott, melyet a testület hálairattal köszönt meg a kegyes adományozónak.

Augusztus 23-án az elnök köszönetet mond azért a hazafias buzgalomért, mellyel az előljáróság tagjai a Pásztó város polgársága részéről rendezett Rákóczi-ünnepélyt felejthetetleunné tették s egyuttal jelenti, hogy az ünnepély tiszta jövedelméből 50 koronát Kassára küldött a Rákóczi szoborbizottságnak.

1904. január 17-én az elnök arról számol be, hogy dr. Platthy Adorján bíró a bírói fizetéséből 200 koronát adományozott az elaggott és munkaképtelen iparosok segélyalapja javára. Az adományt az előljáróság jan. 21-én testületileg köszönte meg adományozónak a városházánál.

A május 20-iki gyülésen Halama Bertalan alelnök fájdalmas szívvel jelenti az előljáróságnak, hogy az ipartestület szerető atyja, gondos vezére, érdemekben gazdag elnöke, Jardek János 19-én elhunyt. 11 évig volt — három évi megszakitással — elnöke a testületnek.

A kegyelet adóját méltóan rótta le a testület nagy halottjával szemben. Az év még hátralévő részére az elnöki állást nem töltötték be.

December 11-én a testület dr. Platthy Adorjánt a testület disztagjává választotta meg azon nemes cselekedetéért, hogy mindazon időre, míg Pásztó bírája marad, az évi bírói fizetéséből 200 koronát adományoz az elaggott és munkaképtelen iparosok segélyalapja javára. A disztagságról szóló díszoklevél elkészitésével ifj. Halama Bertalan iparművészt bizták meg, az oklevelet pedig az előljáróság nyujtotta át. Az oklevél átnyujtása alkalmával az üdvözlő beszédet Demecs József testületi jegyző mondotta.

1905. december 10-én a már eddig adományozott 600 koronás összegből a testület egyhangu határozattal dr. Platthy Adorján alapitványt létesitett.

1906. okt 21-én az előljáróság határozatilag kimondja, hogy II. Rákóczi Ferenc fejedelem és bujdosó társai hamvainsk hazaszállitása alkalmából Hatvanban, okt. 28-án rendezendő ünnepélyen, testületileg vesz részt.

1907. június hó 16-án tartott gyülésen az előljáróság mély részvétét fejezte ki dr. Platthy Adorján elhunyta alkalmából s érdemeinek elismerését jegyzőkönyvben örökitette meg.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

A komoly ügyek mellett a testület nem feledkezett meg tagjai szórakoztatásáról sem.

1910. január 9-én is sikerült bált rendeztek Kiss Ernőné és Hampel Kornélné védnöksége alatt: 764 K. 80 fill. bevétellel szemben 416 K. 40 fill. volt a kiadás. Így az elaggott és munkaképtelen iparosok alapjának 348 K. 40 fill. jutott a bevételből. Az alap ezen összeggel ebben az évben 4252 koronát tett ki. Ugyanezen év október 23-án Demecs József áll. el. iskolai tanítót, aki 14 évig volt az ipartestület jegyzője, érdemei elismeréséül a testület dísztagjává választották. Az erről szóló díszoklevelet 1911. február hó 19-én adták át a kitüntetettnek.

1911. január 5-én nagyszabású hangversennyel és színelőadással egybekötött táncmulatságot rendezett a testület gr. Almássy Kálmánné fővédnöksége alatt és Paulay Erzsi és Rózsahegyi Kálmán, a nemzeti színház tagjai közreműködésével.

A helybeliek közül különféle számokkal szerepeltek: Gorovené Oláh Margit, Hennel Margit, Radimeczky Margit, Hampel Kornélné, Szenes Jenőné, Wiltner Irma, Gaál Erzsi, Brazda Gizi, Mustó Erzsi, Péter Annus, Hennel Károly, Kecsey Lajos, Szenes Jenő, Halama Gyula, Alapi Miklós, Kecsey Károly, Péter Kálmán, Csépe Károly és ifj. Péter József.

A mulatság tiszta jövedelme 442 korona volt.

Már ebben az időben felmerült az a gondolat, hogy a testület szerezzen a maga számára székházat, hogy így saját helyiségébe költözhessen. Ezért az 1911. évi március 25-én tartott közgyülés elhatározta az ipartestületi székház létesítését.

1912-ben a gazdasági viszonyok kezdtek rosszabbodni a bizonytalan politikai viszonyok miatt. A balkánháború és Bosznia bekebelezése nyomán már nehéz háborús fellegek kezdtek tornyosulni Európa egén. És a vihar nem is váratott magára sokáig. Az orgyilkos kéz kioltotta trónörökösünk és hitvese életét és a megállithatatlan háborús lavina megindult 1914 nyarán.

Nagy volt a lelkesedés, mindenki hajlandó volt a legmesszebbmenő áldozatkészségre, mert a Haza kért. De szükség is volt az áldozatkészségre nemcsak emberanyagban, vérben, hanem anyagiakban is. A haza többi polgáraival egyetemben az iparosság is megtette a maga kötelességét.

1914. december 8-án a testület 500 korona hadikölcsönt jegyzett az elaggott és munkaképtelen iparosok alapjából. A harctéren küzdő katonák karácsonyára 130 koronát, a helybeli kórházban ápolt katonák karácsonyára pedig 10 koronát adományozott a testület.

Az elaggott és munkaképtelen iparosok alapja ebben az évben váltókban 7410 korona, készpénzben pedig 334 korona és 93 fillér, 7744 K. 93 fill. volt.

1915. március hó 21-én tartott közgyülés az utókor számára megörökitette a testület hadbavonult tagjainak névsorát.

A harctérre mentek: Arany István, Alapi Miklós, Braun Gábor, Bedő János, Bagyinszky István, Bognár József, Cseri János, ifj. Csesznak József, Dajka Lajos, Földes Andor, Hill Sándor, Halama György, Huczka Pál, Hénel Mihály, Kis Sándor, Kós István, Karhecz Sándor, Kecskés Ferenc, Laukonídesz József, Mogyorósi Flórián, Mustó Ferenc, Móró István, Magyar Mihály, Müller

Dezső, Nagy József, Negele Lajos, Pongrátz Ferenc, Pulmann Károly, Pekelniczky Dezső, Rőzler György, Ruga Lajos, ifj. Sike István, Szabó József, Vozár György, Weisz Sámuel, Vidéki Imre és Ulbricht János.

A hadseregben szolgálnak: Bródi Jenő, Barna Mihály, Bleier József, Győri Dezső, Fekete József, Himler Mór, Nagy István, Pick Jenő és Perlusz Károly.

Hadi közmunkára mentek: Dobosi István, Fekete János, Horváth Jenő, Kecskés József, Mojzes József, Pádár János, Simicska Ádám, Till Lajos és Csohány László.

1915. június hó 3-án a második hadikölcsönre 5000 koronát jegyzett az ipartestület, ugyancsak a munkaképtelen és elaggott iparosok alapjából.

1916-ban a m. kir. kereskedelemügyi miniszter többször felhivta az iparosságot bakancs és csizmaszállitásra. Azonban a szállitást nem lehetett vállalni anyaghiány miatt. A szabók dolgoztak a kincstár részére, mert anyagot kaptak a kincstártól.

A december 10-én tartott gyulésen felvett jegyzőkönyv a következő szavakkal emlékezik meg I. Ferenc József király elhunytáról:

»Mindig öntudattal érezzük az örökkévaló mulandóságot, mégis megdöbbenéssel vettük azon gyászhírt, hogy I. Ferenc József, Magyarország apostoli királya 1916. november 21-én este 9 órakor kilehelte nemes lelkét. Magyarország minden egyes alattvalóját gyászba borította koronás királyunk elhunyta, mindannyian éreztük, hogy benne az ország jókaraó atyját vesztette el, aki a magyar nemzetet uj életre keltette.

1917. május 21-én nagy tűzvész pusztitott Gyöngyösön. A tőzkárosultak részére 315 koronát gyüjtött az ipartestület.

A nagyfoku anyaghiány és a nagymértékben fokozódó szükségletek olyan intézmények létrehozását tették szükségessé, aminőkre a jó békevilágban nem volt szükség. Ilyen új intézmények voltak pl. a Pamutközpont, Népruházati központ, Zsiradékügyi bizottság, Fémközpont stb. Ebben az évben közöntött ránk az őszirózsás forradalom, majd ezt követte a vörös uralom és a román megszállás szomorú korszaka. A forradalmi időszak jegyzőkönyvei azonban dicséretes mérékletet tanúsítanak az esen énységekkel szemben. Ezekben a jegyzőkönyvekben alig van nyoma annak, hogy a rendes testületi kérdések és ügyek mellett politikai kérdésekkel foglalkoztak volna.

1921. szept. 5-én az elhunyt Pekelniczky László testületi jegyző érdemeit jegyzőkönyvben örökitette meg az előljáróság.

1923. március 18-án pedig Halama Bertalant és Sike Istvánt választotta meg az előljáróság a testület dísztagjává az ipartestület fejlesztése és naggyátétele körül kifejtett érdemeik elismeréséképen. Az erről szóló díszoklevelet ünnepélyes keretek között adták át az ünnepelteknek.

1924-ben ujból felvetődött a létesitendő testületi székház ügye, amennyiben Vass János alelnök április 24-én inditványozta, hogy a testület vegyen székházat. A szükséges összeg fedezésére házrészjegyek kibocsájtását javasolta.

1925. január 25-én dr. Hanzély Ferenc, testületi ügyész bejelentette, hogy tervezetet készitett székház és iparbank létesitésére. E tervezetet a március 15-én tartott rendkivüli közgyülésen ismertette Rőszler György elnök.

Június 17-én iparosnagygyülést tartottak az iparosság sulyos gazdasági helyzete miatt. E gyülésen határozati javaslatot fogadtak el az épitkezések sürgős megindításáról, a közterhek könnyitéséről, a hitelkérdés megoldásáról, a betegsegélyezési sérelmek orvoslásáról, a jogosulatlan iparüzés meggátlásáról és a tanonciskolai időbeosztás megváltoztatásáról.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

1926. okt. 17-én tartott rendkivüli közgyülés módositotta az alapszabályokat.

1927-ben ujból a székházügy foglalkoztatja az iparosságot. Január 16-án Pick Jenő javasolja az Orcsik-féle ház elárverezett felének megvételét székház céljaira. A jan. 29-én tartott gyülésen pedig Buják József azt javasolja, hogy a ház másik felét is vegyék meg a tulajdonosoktól. A gyülés igy is határozott. A ház egyik felét dr. Stricher Jenő ügyvédtől 44 millió koronáért vette meg az ipartestület, a másik felét pedig 2899 pengőért, ugyancsak árverésen.

1928. február 22-én a 41. közgyülését már saját helyiségében, illetve székházában tartotta meg az ipartestület. Az e napon tartott előljárósági gyülés jegyzőkönyvi köszönetet szavazott Kaluzsa Kálmán főjegyző, iparhatósági biztosnak azon nemes cselekedetéért, hogy a férfiszabó-iparosok számára 400 pengő kiutalásával lehetővé tette szabászati tanfolyam tartását. Június hó 24-én elhatározta a rendkivüli közgyülés, hogy a székházban iparoskört létesit, hogy a helyiségek hasznosithatók legyenek.

1929. márclus 10-én fogadta el a rendkivüli közgyülés az Iparoskör alapszabálytervezetét. Az Iparoskört november 3-án nyitották meg disznótoros vacsora keretében. November 24-én az előljárósági gyülés köszönetet mondott Ivády Béla országgyülési képviselőnek 5000 pengő kamatmentes államkölcsön kieszközléséért.

1930. január 12-én a közgyülés elhatározta a vidék bekapcsolását az ipartestületbe. A január 26-iki előljárósági gyülés oly értelemben hozott határozatot, hogy az iparoskörnek nemcsak önálló iparosok, hanem segédek is lehetnek tagjai, ha az évi 4 pengő tagdijat befizetik.

1931. január 4-én a jegyző jelenti az ipartestület kibővitésével kapcsolatban, hogy Tar, Hasznos, Nagybátony és Maconka községek iparosai bejelentették csatlakozásukat, csupán Szurdokpüspöki nem nyilatkozott még a csatlakozás tárgyában, de később Szurdokpüspöki csatlakozása is megtörtént.

*
**

Az ipartestület elnökei voltak az elmult 50 év alatt: Ifj. Kepes József 1886—1888., Jardek János 1888—1891 és 1895—1903., Kelemen Károly 1891—1892., Gottlieb Lajos 1892—1895., Halama Bertalan 1904—1910., Sike István 1910—1920., Zeke Sándor 1920—1925., Rözler György 1925—1932., Csépe Károly 1932—1934. és Herczeg Károly 1934-től. Az ipartestület jegyzői voltak: gróf Kreith Gyula ügyvéd, 1886—1896., Dankó Ferenc 1896—1897., Demecs József tanító 1897—1910., Pekelniczky László iparos 1910—1921., Halama György iparos 1921—1931. és Strémen József iparos 1931-től.

*
**

A Pásztó és Vidéke Ipartestülete jelenlegi tisztikarát alkotják az alábbi iparosok: elnök Hercegh Károly, jegyző Strémen József, az ipartestületi szék elnöke Rözler György, alelnöke Bakalár István. Széktagok: Ruga Lajos, Földes Andor, Molnár János, Hudák Mátyás. Az ipartestület előljáróságának tagjai: alelnökök Gottlieb Miklós és Löwi Andor. Pénztáros Cseri János. Háznagy Király Pál. Könyvtáros Institórisz János. Előljáróság: Pokorny Gyula, Tőkei Lajos, Szabó Gergely, Balogh Árpád, Vidéki Imre, Herczegh János, Himler Mór, Káposzta Ferenc, Vasas János, Schwartz Miklós, Magyar Mihály, Báthy Pál, Dobossy Sándor, Lanczinger József, Nagy István, Perskó János, Gubala József, Illés Imre. Havlicsek Ferenc, Szappan Mihály. Számvizsgáló bizottság: Zeke Sándor, Csépe Károly, Csohány Kálmán. Kontárellenőr: Tuza Pál. Pénzbeszedő: Petrovics Ferenc. A Pásztó és Vidéke Ipartestülete jelenlegi összes tagjainak száma: 300. Ezek közül pásztói 229, tari 13, maconkai 7, nagybátonyi 24, hasznosi 13 és szurdokpüspöki 14.

1936. augusztus 30-án ünnepelte fényes keretek között az ipartestület fennállása 50. évfordulóját. Az ünnepélyen megjelentek többek között: Ivády Béla v miniszter, a pásztói választókerület országgyülési képviselője, vitéz Pintér József országgyülési képviselő, vitéz Herczegh Zsigmond min. tanácsos az iparügyi minisztérium képviseletében, dr. Lippay István az Ipok képviseletében, Duvalóvszky Mihály alelnök, dr. Klocska Árpád titkár az Iparkamara képviseletében, ifj. Tóth Pál az Iposz képviseletében, Gyürky Imre és vitéz Tömösváry Imre főszolgabírók, valamint a hatvani, poroszlói, hevesi, gyöngyösi, salgótarjáni ipartestületek küldöttei és a helybeli egyházak, iskolák, a község és a társadalmi egyesületek vezetői.

A vendégek fogadása után az ünneplő közönség a templomba vonult, ahol vitéz Pintér László esperes, országgyülési képviselő mondott misét. Istentisztelet után a Hősök szobrát koszorúzta meg Gottlieb Miklós ipartestületi alelnök; Sipos Magda szavalt a Dalárda pedig a Szózatot énekelte el.

A Hősök szobránál tartott rövid kegyeletes ünnepély után az egész ünneplő közönség az ipartestület székházába vonult, hogy részt vegyen az ipartestület jubiláris közgyülésén, a közgyülés keretében Herczegh Károly ipartestületi elnök köszöntötte meleg szavakkal a megjelent vendégeket. Takáts József malomtulajdonos az ipartestület 50 éves történetét ismertette nagy vonásokban, igen élvezetes formában. Beszéd keretében üdvözölték a jubiláló ipartestületet: Ivády Béla, a kerület közszeretetében álló országgyülési képviselője, továbbá vitéz Herczegh Zsigmond, Duvalovszky Mihály, Gyürki Imre tb. főszolgabíró, a pásztói szolgabírói kirendeltség vezetője a vármegyei alispán megbizásából, dr. Lippay István, Tóth Pál, Harkabusz László apát-plebános, Kovács Gyula a gyöngyösi ipartestület elnöke és Hevesi Árpád a pásztói Omke elnöke.

A jubiláló egyesület tagjai közül Mojzes Jánost és Dobosy Sándort az iparügyi miniszter úr elismerő oklevéllel tüntette ki. Ugyancsak elismerő oklevelet kaptak az Iparkamarától: Gottlieb Lajos, id. Simicska József, Zeke Sándor, Himler Mór, Brazda István és Oravecz János iparosok.

A díszközgyülést 200 terítékes közebéd követte, délután 5 órakor pedig a nyiregyházi, gyöngyösi, hatvani, salgótarjáni, hevesi, apci, poroszlói, sziráki és jobbágyi kiküldöttek részvételével megtartott közös értekezleten fontos iparoskérdéseket vitattak meg.

A felejthetetlen jubileumi napot este 7 órakor kezdődő nagysikerű táncmulatsággal fejezte be az iparosság.

Lezáródott az első 50 év, hogy a munka és szorgalom elhozza a második*at is s ezért kérjük mindannyian: Isten áldja a tisztes ipart!*

5. Levente Egyesület.

Régebben volt még Pásztón Katolikus Legényegylet és Ifjúsági Egyesület is. Az előbbi a háború kitörésével, utóbbi pedig a Levente Egyesület megalakulásával szünt meg. Egyesületeink közül ez szolgálja a leghazafiasabb célt, mert célja ép testü, emelkedett lelkü, tiszta erkölcsü, hazafias szellemü polgárok nevelése éppen abban a korban, amelyben az ifjúság legfogékonyabb.

Az egyesületnek köteles tagja minden 12—21 éves ifjú. Eleinte sok nehézséggel kellett megküzdeni az egyesület szervezésével kapcsolatban, de később mindenki tapasztalta ennek az intézménynek áldásos nevelő hatását. Versenyeken is több izben vett részt az egyesület szép eredménnyel. 1927-ben egy értékes, 200 kötetből álló, könyvtárat kapott az egyesület a község áldozatkészségéből.

Az ifjúság oktatását Csizinszky Sándor áll. tanító, vezető főoktatóval Stolmár Viktor helyettes főoktató, Alapi István, Nagy László, Vass József, Tari József, Borlai Gábor, Stolmár Aladár, Csizinszky László és Szántai Károly oktatók látják el.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

6. Körök, könyvtárak; sajtó, irodalom.

Van még községünkben Otthon-kör és Kaszinó, továbbá Iparoskör. Az Otthon-körnek szép könyvtára is van. A községháznál van Népkönyvtár, a polgári iskolánál — illetőleg annak kezelésében — egy több mint 2000 kötetet számláló *könyvtár, továbbá egy 150 kötetből álló gazdasági népkönyvtár az elemi iskola* kezelésében.

*
* *

Pásztó sajtója sem mai keletü. A jelenlegi *Pásztói Hírlapnak** melynek szerkesztője Mátrai Sándor, elődei voltak: *A Pásztói Közlöny*, melyet Platthy Adorján dr. és Kemény Ödön szerkesztettek, de rövid fennállása után megszünt. Utódja lett később az első *Pásztói Hírlap* Nigrinyi Ferenc szerkesztésében, de csak egy évig tartott e lap élete. 1908-ban megindult a második *Pásztói Hírlap*, mint a Hatvani Hírlap melléklete. E lapot Sebők Jenő főszerkesztő, Víg Vilmos felelősszerkesztő és Stáhlberg József tanító, főmunkatárs szerkesztették.

*
* *

Az irodalom lapján is találkozunk Pásztóval. Itt született 1784-ben Tittel Pál, akit pappá-szentelése után Fischer egri érsek 1806-ban a liceum mennyiségtani katedrájára nevezett ki. Négy évig tanított itt, majd Bécsbe került, ahol a csillagászati ismereteket sajátította el. De járt Göttingában, Párisban és Londonban is. Egy ideig az egri csillagvizsgáló igazgatója volt, majd 1824-ben a pesti egyetem tanárává nevezték ki és egyuttal vezette a gellérthegyi csillagvizsgálót is. 1831-ben halt meg. Munkáit német és latin nyelven írta s ezek a munkák külföldön jelentek meg.

*
* *

Matuszka Mihály volt egri apát-kanonok, nem Pásztó szülötte, de munkás tevékeny életéből 20 esztendőt közöttünk élt le. 1870-ben született, 1893-ban szentelték pappá. 1904—1925-ig volt plébános. Tevékeny része volt az elemi iskola államosításában. Az ő plébánossága alatt festették ki és keritették körül a Szent Lőrinc templomot. Leginkább hittudományi munkákat írt.

Dr. Platthy Adorján orvos és földbirtokos költészettel is foglalkozott. 1906-ban kb. 100 Heine-dalt fordított. Maga is írt költeményeket, melyek közül többet meg is zenésitettek.

III. A nép müveltsége és szokásai

Népünk müveltsége sem marad az országos átlag alatt. Bár nem is oly rég még megelégedtek azzal, ha a gyermek úgy ahogy elvégezte — helyesebben csak kijárta — az elemi iskola négy osztályát, ma már azonban a gyermekek nagyobb része elvégzi az elemi iskola VI. osztályát is. Az analfabéták száma is örvendetesen csökkent, de az öregek között még mindig szép számmal találhatók analfabéták. Nagy általánosságban földmives lakosságunk még elég maradi gondolkozású, az ujitásokkal nehezen barátkozik meg s az ujitókkal szemben bizalmatlan. Az öltözködés terén azonban nem kivánt mértékben halad. Különösen a nőkre ragad ez a betegség. Egy-két évtizeddel azelőtt még jártak népviseletben, de már eltünt a szines szalagokkal befont haj, a fehér ingvall, rámás csizma, aranyos féketö és helyüket elfoglalta a félcipő, selyemruha stb. De nemcsak a nők hagyták el a népviseletet, hanem a férfiak is. Ahogy elszakadtak a népviselettől, úgy távolodnak el őseik szokásaitól is. A régi népszokások lassan feledésbe mennek. Míg hajdanában a nők szövés-fonással foglalkoztak s így tették hangulatossá a fonókban a hosszú téli estéket, addig ma a nő és férfi egyaránt majdnem télenül éli át a téli hónapokat. semmiféle háziipart nem üznek. Amíg azelőtt a tehetősebb családok gyermekei a házasság után is az öregekkel maradva közösen dolgoztak és gazdálkodtak s egy házhoz kerestek; ma legtöbbje külön válik a szülői háztól kivéve és elvive a jussot. Igy darabolódik el az amúgy sem nagy darab ősi föld. Kisebb lesz a birtok, de ezzel egyenes arányban nő aztán a szegénység is és *szaporodik a nincstelenek amúgy is számottevő serege.*

Az általános népszokások népünknél ugyanazok, mint a vidék többi községeiben. Vessünk egy futó pillantást a még meglevő szokásokra!

A gyermeket születése után, rendszerint szombat délután, a bába és a komaasszony elviszik a templomba, ahol a fiúgyermeket János, József, István, Pál, Imre, Antal, Sándor, Béla stb; a lányokat pedig Mária, Erzsébet, Borbála, Ilona, Klára, Anna stb. nevekre keresztelik. Ujabban, különösen a lányokat, már »úri« nevekre is keresztelik. A gyermek azután több-kevesebb nélkülözések között felnövekedik. A nevelés szerepe tálnyomórészt az anyát illeti minaddig, míg a gyermek az iskolát el nem hagyja. Ezután a leány az anyjának, a fiú pedig az apjának segit munkájában.

A leány elérve a 16—20., a fiú pedig a 18—24. évet férjhezmenetelre, illetve házasságra gondol. Míg a szomszédos falvakban (pl. Hasznoson) az ismerkedésre bő alkalmat nyujt a fonó, addig nálunk ezt a kukoricafosztó és tollfosztás helyettesiti, de inkább egyes mulatságok alkalmával, azután a moziban és az utcán ismerkednek meg. No meg az öregasszonyok is sokat összeboronálnak, különösen a módosabbak közül. Ha az ismeretség megvan, a legény a legényjáró napokon felkeresi szerelmesét és a kiskapuban éjfélig elbeszélgetnek, amig aztán lassan bekerül a házba is. A farsang aztán megbozza a lakodalmat is. Ha netalán az idő elszaladna és nem menne férjhez az eladó a megkivánt idő alatt, akkor bizonyos lehet abban, hogy hamvazószerdán este udvarába »bakfazekat« dobnak a körörvendő ismerősök. Az esküvő előtti nap estéjén a menyasszony ládáját, kelengyéjét kocsin, hangos énekszóval viszik a legény házához. Előzőleg azonban jól megnézik, hogy nem vették-e ki a kerékszöget, mert ez is megesik néha. Másnap — rendszerint a délutáni órákban — megtartják az esküvőt. A násznép csendben, méltóságteljesen halad az utcán. A nászlakoma a médhoz mérten dús, vagy szerényebb. Az egyes fogátokat a vőfély mondókája vezeti be. Azután vigadnak reggelig. Éjféltájban »hérészt« tartanak, azaz a lányos ház vendégei fölkerekednek és ellátogatnak a vőlegényházhoz. Ha aztán később a boldog, de sokszor igen küzdelmes élet alkonya elkövetkezik, a szentségek ájtatos felvétele után Isten akaratában megnyugodva megtér az égi családhoz. A hozzátartozók elsiratják csendben, fájdalommal, nem úgy mint pl. Hasznoson, hol a hitves kötelessége, hogy elsírja mindenki által hallhatóan az elhunyt minden jó tulajdonságát.

*
* *

Ismertebb szokások még: a betlehemjárás, farsangi mulatság, három királyok köszöntése, husvéti öntözködés, májfaállitás, szüreti mulatság, névnapi köszöntés és ujévi köszöntés. Ha valami névnap közeledik, akkor az előestén néhány gyermek csoportba verődve énekli az ablak alatt:

Ragyog a nap sugarával,	Édesedenek veregeti
Tiszta fényivel).	Kedves tótáját:
Csillagok felderülnek,	A jó Isten éltesse.
Hova messze kerülnek.	Testi, lelki áldásával
Ez a híres Szent János is	Szerencséltesse.
Viszi hárfáját,	

Ez a jókivánság azonban csak addig érvényes, míg a köszötőknek adnak valamit. Ha üres kézzel kell távozniok, akkor van még folytatása is a versnek. De ezt már szaladva mondják:

Szent Jánosnak érdeme,	Fusson ki a két szeme.

* Az uj sajtótörvény 1938. novemberében megszüntette.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Mi tagadás, ez egy kissé izléstelen befejezése az ünnepi köszöntésnek. Érdekes, hogy pl. a szomszéd Hasznosón még a disznóölést is köszöntik a gyermekek a következő nótával egy kis maradék hurka reményében:

Megdöglött-e az a disznó, Mer má hónap pintek lesz,
Akit megoltek? A maradék nem jó lesz.
Maradt-e a hurkájából? Fulit, farkát a papoknak,
Adjanak egyet! Hurkáját a diákoknak.

Karácsonykor szokásos a betlehemjárás. Öt-hat gyermek összeáll és az adventi estéken házról-házra járva viszik a rendszerint kéttornyú betlehemet. Ujabban felnőttek is járnak a betlehemmel s bejárják a környék falvait is. Amíg a multban a gyermekek egyik kedves szórakozása volt ez a szokás, addig lassan ez is keresetforrássá lesz. A betlehemjárók, miután megkérdezik: szabad-e bemenni a betlehemmel? engedélyt nyerve, betérnek a lakásba. A szobába, ahol a betlehemi játékot szándékoznak előadni, csak a 2 angyal megy be a betlehemmel, a többiek: pásztorok és az öreg, kint maradnak.

A betlehemi játék a következőkép folyik le:

Angyalok (énekelnek):

Nagy örömet és vígasságot hirdetünk, Születik az Ur-Jézus, néki örvendezzünk
Mer ma Jézus született Betlehembe. Szép új dicséreteket néki vígan zengünk

Pásztorok (kint énekelnek):

Pásztorok, csordások Egy ingbe, egy gatyába.
Mind elfattak a források. Nosza tehát jó Pásztorok
De gyönyörű ez az éjjel, Gyerünk a városba.
Bárcsak tekincsünk itt széjjel. Lassan mennyünk, fel ne köccsük,
Üljünk a tűznek melegin, Jézust a jászolba.
Majd lesz köztünk olyan legíny, Úgy, úgy, úgy áldott kis Jézus aluggy,
Aki a hideget ájja, Áldott kis Jézus aluggy.

I. pásztor (bejön):

De szörnyű hideg vót, a mai napig mindég, Nem tudom, kik a szabadba hának,
Amióta élek, ilyet nem értem még. Hogy számolnak le a nyájjal?

II. pásztor (bejön):

Biz öcsém, értem má hideget, Talán má a farkasok széjjel is szaggatták.
De még ilyet keveset. Farkast emlegetünk kertek alatt kujjog.
Az öreg Koridon igen soká jár Talán má az öreg Koridon is itt döcörög.
Gyere be öreg!
Az öreg (bejön):

Hopp Isten, jó napot, A nagy hidegekbe lábaim elfagyott;
Má én is itt vagyok, De azé annyit mondhatok,
Csak annyit mondhatok, Igen éhes vagyok,
Hogy igen öreg vagyok. Jancsi bojtárommal
Sok utazásimba bocskorom elkopott, Megennék egy juhot.

Jancsi, Pista fiam, nincs-e valami baj a juhok között?

I. pásztor:

Enyéim közt nincs, a vadak a juhokat igen kerülgették, védelmére vót két kutyám, aki a vadnak a balfülit leharapta.

II. pásztor:

Enyéim közt sincsen Bükkös-bérc mellett; kilenc gidám alatt meghagyom a tarkát, lesz nyájamnak hete. Feküdjünk öreg, míg a hajnali csillag fel nem kel! (Lefekszenek.)

Angyalok (énekelnek):

Kejjetek fel pásztorok, pásztorok, Egy szűznek méhéből,
Nagy örömet hirdetünk, Szüzen szült véréből.
Mert ma Jézus született, Megváltó Istennek
Ki megjövendöltetett. Ale, alelujа.

I. pásztor (fölkel):

Uccu te bojtár, ugorj a talpadra, Vesd válladra,
Ne legyen semmi gondod a nyájadra. Vidd el a Jézusnak,
Amott a dombocskán Kegyes Megváltónknak
Fekszik egy báránykád, Betlehembe.

II. pásztor (fölkel s együtt énekelnek):

Pásztorok keljünk fel, Mi Urunknak tiszteletet tehessünk.
Hamar induljunk el, O szegíny de fázik,
Betlehem városába, Könnyeitől ázik.
Rongyos istállócskába. Nincsen neki párnája,
Siessünk, ne késsünk, Se cifra nyoszolyája.
Hogy még ezen éjjel Csak széna, meg szalma,
Oda érhessünk, Barmok szája lehelete kályhája.

I. pásztor: Kelj fel öreg, megyünk Betlehembe!

Öreg: Hova?

I. pásztor: Betlehembe a kis Jézust imádni.

I. és II. angyal:

Udvözlégy kis Jézus világ megváltója, Hoztam Fölségednek egy pár galambocskát,
Mennynek és földnek teremtő szent ura. Oj szelídet, oj ártatlant, min Te vagy.

I. és II. pásztor:

Udvözlégy kis Jézus világ megváltója, Hoztam Fölségednek egy pár báránykát,
Mennynek és földnek teremtő szent ura. Oj szelídet, oj ártatlant, min Te vagy.

Öreg:

Udvözlégy kis Jézus világ megváltója, Hoztam Fölségednek egy darab túrót,
Mennynek és földnek teremtő szent ura. Sokkal jobb mint a tavaji vót.

I. és II. pásztor (énekelnek, az öreg meg táncol):

Ó, ó, ó, ódal kóbász szalonna, Mi torkunkot megkenné.
Pásztoroknak jó vóna, U, ú, büntesse meg a falu,
Ha a gazdasszony anna. Aki ojjan fösvíny.
E, é, egy kulacs bor mellé, Urújjon ki a komrája
Mi vóna jobb enné, És a komra ösvíny.

I. pásztor:

Látom a gazdát, Vág egy darab szalonnát.
Feni a vargát. A pásztorok számára.
Szalad a komrába,

II. pásztor:

Jó gazda a, pajtás, Ennagy fekete ártánt.
Adhat is a kóbászt. Én fogtam a fülit,
Tennap öltek a szomszédba

I. pásztor: Én meg a farkát,

Öreg: Én fogtam a lábát.

Mind énekelnek:

Mennyből az angyal, Hogy Betlehembe,
Legyütt hozzátok Sietve menyén,
Pásztorok, pásztorok. Lássátok, lássátok.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Kifelé menet éneklik :

Isten áldya meg e háznak gazdáját,
Tölcse be az Isten mind csűrit, komárját,
Aggyon az Isten araszos szalonnát.

*
* *

Vízkeresztkor csillaggal szoktak járni a gyermekek és az ismeretes : »Három királyok napja« kezdetű éneket énekli el.

1786-ig szokásban volt még, hogy a pap minden házat megszentelt vízkeresztkor.*

Farsangkor mulatságot tartanak. A farsang ünnepszámba megy és a babona szerint dolgozni nem szabad, mert, aki dolgozik, azt az év folyamán szerencsétlenség fogja érni. Farsang vasárnapján estétől reggelig tartó, kedden pedig déltől éjfélig tartó bál van, amelyen részt vesz minden épkézláb férfi és nő.

A húsvéti öntözködés lassan már csak a gyermekek szokása marad.

Egy érdekes és ritka helyi szokás is veszendőbe ment már : a regélés. Ez a szokás csak itt volt ismeretes. Ugyanis láncos botokkal, csörgőkkel és ütőkkel felszerelt emberek megjelentek a fiatal házasoknál és ott köszöntőt mondtak.**

Pünkösd ünnepével kapcsolatban nálunk nincs különösebb népszokás. Ellenben, mint érdekességet, megemlítem, hogy a szomszédos Hasznosan pünkösd napja délutánján kisebb lányok, koszorúval a fejükön, csoportokra verődnek és házról-házra járva ezt éneklik :

Ma vagyon, ma vagyon,
Piros pünkösd napja,
Hónap lesz, hónap lesz,
A második napja,
Csicseri borsó, vad lencse,
Fekete-szemű menyecske.
Lányok ülnek a toronyba
Arany koszorúba,

Ára mennek a legények
Sárga sarkantyúba.
Ha jó lányok vónátok,
Nekem köszönnétek,
Rózsát szakítanátok,
Azt is nekem annátok.
Tótok, tótok, tótok,
Hosszú a ti szoknyátok,
Nagy port inditanátok.

De ne gondoljuk, hogy ingyen énekelnek, táncolnak. Van közöttük egy, akinek nincsen koszorú a fején, de helyette kosár van a karján, figyelmeztetésül arra, hogy kivánkozik bele egy kis ünnepi kalács.

IV. Egészségügy, kórház.

Az egészségügy a régebbi időben elég elhanyagolt volt. Ennek oka azonban nem a hatóság volt, amely mindenkor megtette e tekintetben is kötelességét, hanem a köznép maradi gondolkozása. Legtöbbször már csak akkor fordultak orvoshoz, amikor alig lehetett segiteni a betegen. Nagymértékű volt a gyermekhalandóság, mert — sajnos — éppen a gyermek egészségének megvédésével nem törődtek a szülők. Mindezek tekintetében azonban ujabban örvendetes haladás tapasztalható, amit előmozditott egyrészt a szülők fokozottabb gondossága, másrészt pedig a hatóságok preventiv intézkedése, különösen járványok idején. Igy sikerült megszüntetni az utóbbi években előforduló Typhus megbetegedéseket is erélyes hatósági beavatkozással.

Az egészségügy fejlődésének szempontjából igen fontos missziót teljesit az Alapitványi Margit Közkórház, a környék egyetlen közkórháza. Létesitése gr. Almásy Kálmánnak és a jótékonyságáról közismert feleségének köszönhető.

1902. évi október hó 1-én inditották meg a gyüjtést gr. Almásy Kálmán és felesége szül. buzini gr. Keglevich Margit a Pásztón létesitendő kórház

céljára. Az igy befolyt adományok, valamint a fent nevezett alapitók által 1901. évi március hó 3-án ugyancsak e célra rendezett tárgysorsjáték jövedelme eredményezte azt az alapitványi vagyont, melynek címe : »Pásztói Kórházi Alapitvány.« Ezen alapitvány célja : »Felekezeti különbség nélkül, orvosi kezelésre szorult betegeknek a Pásztón létesitendő kórházban való gyógyitása.«

A kórház teljes felépitése 1908. szeptember hóban fejeződött be.

Hogy a kórház ügyei rendeltetésüknek megfelelően vitessenek, egy kezelőbizottság létesittetett s annak ellenőrzését, mint a bizottság elnöke, az alapitó gr. Almásy Kálmán magának tartotta fenn.

A felépült kórház 1908. szeptember hó 28-án, az igazgató főorvossá kinevezett dr. Zemán Dezső vezetése alatt nyilt meg s azóta megszakitás nélkül teljesiti áldásos hivatását.

Az eredetileg 24 ágyra tervezett, de 32 ágy befogadására készült kórház már 1911-ben szűknek bizonyult és szükségessé vált annak 64 beteg befogadására való kibővitése s modern kötöző és műtővel való ellátása. Eleinte saját gázvilágitása, majd 1913-tól saját villanyvilágitása volt a kórháznak. 1914-ben már Röntgengéppel is rendelkezett, ami ebben az időtájban — vidéki viszonylatban még ritkaságszámba ment.

1928-ban a kórház ismét bővült egy uj szárnyépülettel. A betegforgalom évről-évre nagyobb s a kórház ujabb kibővitése és modernizálása az 1939. év tavaszára van tervezve 80.000 P költséggel.

A világháború idején a kórház a losonci cs. és kir. tartalékkórház fiókja volt s benne sok sebesült katona nyert ápolást.

A kórház statisztikai adatai az 1937. évben :

Az 1937. évben ápolt betegek száma volt összesen : 1.351

Belgyógyászat	353
Sebészet — —	759
Bujakór — —	12
Szülészet — —	117
Kisérő — —	110
Összesen	1.351

Ebből meghalt 21 férfi és 10 nő. Ezek közül pásztói volt 11, vidéki pedig 20.

Az 1937. évben ápolási napok száma összesen 20040 volt.

Ebből rendes betegek ápolási napjainak száma : férfi 10.140
nő 8·259
„ bujakóros „ „ „ „ férfi 191
nő 234
Kisérők 1.216
Összesen : 20.040

Ebből	Belgyógyászat	5920
	Sebészet	11.121
	Szülészet	1.358
	Bujakór	425
	Kisérő	1.216
	Összesen :	20.040 ápolási nap.

Az 1937. évben végzett műtétek száma 585

A kórház jelenlegi orvosi és tisztviselő kara : Igazgató főorvos Dr. Zemán Dezső, alorvos dr. Daránvi János, segédorvos dr. Niederkirchner Dénes, gondnok özv. Székely Andorné, ellenőr Pavlik István, irnok Lósert Ilona.

A betegek ápolását a Szent Keresztről nevezett irgalmas nővérek látják el.

MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Hungária-nyomda Gyöngyös. F. nyomdav. Czobor M. — Kiadó Vass József